Widukindus Corbeius

A szász történet három könyve

Fordította:
Magyar László András

Eötvös József  Könyvkiadó
Budapest 2009

Szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta:
Lőkös Péter

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum ex monumentis Germaniae historicis separatim editi. Widukindi monachi Corbeiensis Rerum gestarum saxonicarum libri tres. Editio quinta post G. Waitz et K. A. Kehr. Recognovit Paulus Hirsch adiuvante H.-E. Lohmann, Hannover: Hahn, 1935.

A fedél első oldalán az egykori corvey-i apátság nyugati homlokzata, a negyedik oldalán a magdeburgi dómban I. Ottó és Editha szobra látható.

Oktatási segédanyag

ISBN 978 963 9955 04 2
ISSN 1219-3062

A kiadásért felel:
az Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. vezetője
Készült: 9,6 (A/5) ív terjedelemben
Megjelent: 2009. decemberben

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt., Vác
Felelős vezető: Kajtor István

Előszó

Widukindus Corbeius[1] személyéről és életéről alig tudunk valamit. Nevét források elvétve említik, a szerző pedig művében nagyon keveset közöl magáról. Ez persze nem meglepő, hiszen bencés szerzetes volt, és a bencés tradíciónak megfelelően nem kívánja személyét előtérbe helyezni. Neve alapján az valószínűsíthető, hogy szász főnemesi családból származott, egyes feltételezések szerint családja rokonságban állt a szász királyi házzal. Folkmar apát (916-942) alatt, valószínűleg 940/942 körül lépett be Corvey kolostorába.[2] A kor szokásainak megfelelően erre feltételezhetően 15 éves kora körül kerülhetett sor. Ha ez valóban így történt, akkor 925 körül születhetett. Életét végig a corvey-i apátság falai között töltötte, ez persze nem jelenti azt, hogy alkalomadtán nem hagyta el a kolostort, amint erre a II. könyv 40. fejezetéből következtethetünk. 973 után valamelyik év február 3-án halt meg, amennyiben a lüneburgi Szent Mihály kolostor nekrológjában olvasható „Widikind presbyter monachus" bejegyzés tényleg rá vonatkozik.

A Szent István vértanúnak szentelt Corvey Szászország legrégibb kolostora volt. Jámbor Lajos (813/814–840) uralkodása alatt, 822-ben alapították a nyugati frank területen lévő Corbie kolostorából érkezett szerzetesek, és Nova Corbeiának nevezték el. Az alapítás jól illeszkedik a Karolingok szászokkal kapcsolatos politikájának kereteibe, aminek az volt a célja, hogy a szászok Nagy Károly által történt végleges leverése után Szászföldet a frank birodalomba integrálják. E kolostorok fontos szerepet játszottak itt az antik, illetve keresztény civilizáció elterjesztésében. Corvey felvirágzása már a 9. században megkezdődött, az egyházi és szellemi élet fontos központja lett, több püspök is került ki innen. 836-ban ide hozták Szent Vitus relikviáit, így fontos zarándokhely is lett. A 10. században a szász főnemesség nem elsőszülött fiait előszeretettel küldte Corvey-be szerzetesnek. A kolostor 900 körül már olyan szerepet játszott Szászföldön, mint Fulda Frankföldön.

Ebben a kolostorban élt és tevékenykedett tehát Widukindus. Egyetlen ránk marad műve *A szász történet három könyve.* A teológus és történetíró Sigebert de Gembloux-tól († 1112) tudjuk azonban, hogy írt mára már elveszett hagiográfiai műveket is (Szent Tekláról és Remete Szent Pálról).[3] Nem egyházi tárgyú krónikát írni nem volt magától értetődő dolog ekkoriban; ha valaki szerzetesként a világi történelem eseményeiről akart írni, azt meg kellett indokolni. Widukindus is ezzel kezdi művét: kifejti, hogy miután eddig egyházi feladatait teljesítette, most egy olyan kötelességnek kell eleget tennie, amelyre nemzetsége és rangja „kötelezi".

---

1 Németes alakja: Widukind von Corvey
2 Az egykori kolostor ma az észak-rajna-vesztfáliai Höxter városban található.
3 Sigebert megemlíti még, hogy Widukindus megírta I. Ottó életrajzát is, a kutatók szerint azonban nem írt ilyen művet.

Krónikájában Widukindus elsősorban I. (Madarász) Henrik német király és I. (Nagy) Ottó német-római császár tetteit örökíti meg. Miért volt szükség e krónika megírására? I. Konrád halála után 919-ben a keleti frank államban Henrik szász herceget választották királlyá.[4] Henrik a Liudolfing-házból származott, ő volt az első nem frank uralkodó a keleti frank államban. A Liudolfingok a késő Karoling-korban nagy birtokokhoz jutottak Szászföldön és 900 körülre a család már nagy dinasztia lett. Henrik királlyá választásával jó egy évszázadra biztosította a Liudolfing-háznak e tisztséget. Trónra kerülése azt is jelentette, hogy a keleti frank birodalom politikai központja a Középső-Rajna vidékéről északkeletre helyeződött. Szászföld, amely eddig az események perifériáján helyezkedett el, egyszerre az európai történelem egyik központi színhelye lett. Az új dinasztiának természetszerűleg saját történetével és népe múltjával is kellett foglalkoznia, és a szász politikai hegemóniát legitimálandó, célszerűnek látszott egy a szászok történetét feldolgozó krónika megírása. Erre a nem könnyű feladatra vállalkozott Widukindus.

A krónika több fázisban keletkezett, legnagyobb része (III/69-ig) valószínűleg 967/968-ban elkészült. Az eredeti, kolostori használatra szánt változatot a szöveg „B" változata képviseli. 968-ban Widukindus elhatározta, hogy krónikáját átdolgozza, és I. Ottó lányának, Mathilde apátnőnek ajánlja. A három könyvhöz egy-egy előszót írt, és e változatban gyakran találunk Mathildéhez intézett szavakat.[5] Ez az „A" változat, amely szintén a III/69-ig tart. I. Ottó halála után, 973-ban Widukindus folytatta művét és a „B" változatot a császár halálának időpontjáig folytatta („C" változat).

Az I. könyv a szász nép korai történetéről és I. Henrik uralkodásáról szól, a II. és III. könyv I. Ottó uralkodásáról. Widukindus stílusára mindenekelőtt Sallustius volt hatással, de a krónikájának szereplői által tartott (kitalált) beszédek is e római történetíró hatását mutatják. A római költők közül főleg Vergilius hatása mutatható ki, de más poétákat (például Lucanust) is ismert. Az antik szerzők hatása azonban abban is megnyilvánul, hogy saját kora dolgainak megnevezésekor gyakran antik kifejezéseket használ.

Írott forráshoz Widukindus csak ott nyúl, ahol az számára elengedhetetlennek tűnik. Használta például Beda *Historia ecclesiastica gentis Anglorum (Az angol nép egyháztörténete)* című művét (I/8), Jordanes *Geticá*ját (a magyarok őseinek, a hunoknak jellemzésénél, I/18), az I/34 fejezetben pedig nyilvánvalóan Szent Vitus életrajzát. I. Ottó III/70 fejezetben olvasható levelének a császár egy oklevele szolgált alapul. Néha szóbeli hagyományra (I/12, I/23), illetve saját élményeire (II/40) is hivatkozik. Felvetődhet a kérdés, hogy vajon használt-e régi, mára már elveszett germán hősi énekeket? Iring, illetve az elszökött madár I/9-13 fejezetben olvasható története ezt sejteti, ám ez nem bizonyítható egyértelműen. Néha anekdotákat, kitérőket iktat be, nemegyszer párbeszédekkel lazítja az elbeszélést. Bár Widukindus

---

4 I. (Madarász) Henrik (919–936).

5 Az a feltételezés, hogy Widukindus Mathildét önálló politikai cselekvésre akarta volna képessé tenni, és ezért ajánlotta neki a művet, nem megalapozott. Mathilde történelem iránti érdeklődése azzal magyarázható, hogy Mathilde királyné halála után ő lett a családi emlékezet felelőse.

törekszik arra, hogy biztos információkat írjon le, művének forrásértéke főleg a szászok őstörténetére és I. Henrik korai idejére vonatkozóan nem mindig megbízható, de néha még I. Ottó uralkodásának esetében sem. Kronológiai sorrendben tudósít az eseményekről, de az éveket nem adja meg. Néha az események elbeszélése széttöredezik, például a 955-ös Lech-mezei csata leírásánál. Widukindus nem pártatlan népe ábrázolását illetően. Kiemeli a szászok bátorságát, harci kedvét, vitézségét. A szász uralkodók hatalma közvetlenül az isteni kegyelmen alapul, legfőbb céljuk a béke megteremtése, amit mindig külső ellenség és belső háborúk veszélyeztettek.

Widukindus több más olyan kora középkori krónikás (Beda, Paulus Diaconus, Jordanes) sorába illeszthető, akik szintén feljegyezték népük történetét. Hozzájuk hasonlóan Widukindus is népe mondai eredetével kezdi művét – a szászok ősi voltát hangsúlyozandó. Szól a különböző véleményekről: egyesek szerint a szászok a vikingektől vagy normannoktól származnak, mások szerint a görögöktől (ti. annak a makedón seregnek a maradékai, amelyik Nagy Sándor halála után szétszóródott a világban). Egy nép ilyen dicső eredeztetése nem volt ritkaság a középkorban, hiszen más népek is előszeretettel hivatkoztak dicsőséges eredetükre, a gótok például Magógtól, a britek Brutustól, Aeneas dédunokájától, a frankok pedig Franciótól, Hektor fiától származtatták magukat. A szászok ókori eredetének hangsúlyozása szükségszerű volt, hiszen a frankokkal akartak egyenlők lenni, akik trójai ősökre vezették vissza magukat.

Widukindus szerint mindenesetre igen régi, dicső nép a szászok népe. Ezt bizonyítja szerinte Agrippa egyik katonáihoz intézett beszéde, amely Josephus Flaviusnál olvasható és Lucanus egyik mondata is. Josephus Flavius *A zsidó háború* című művében azonban (2,16), valamint ennek Hegeszipposz-féle átdolgozásában (2,9) csak germánokról van szó. Widukindus vélhetően Hegeszipposz egy másik helyére gondolt (5,15), ahol Hegeszipposz megemlíti „Saxoniá"-t, de ez nem Agrippa beszéde. Widukindus valószínűleg Hegeszipposzt olvasta és emlékezetből idézte, ezzel magyarázható a tévedés. Lucanusnál (*Pharsalia* 1,423) valóban Suessones helyett néha Saxones áll néhány kéziratban. Widukindus szerint mindenesetre a szászok a tenger felől érkeztek – ez pontosan az ellentéte a szász betelepülés történelmi lefolyásának.

Widukindus nagyon röviden szól Nagy Károly szászok elleni hadjáratáról, és csak azt emeli ki, hogy Károly kereszténnyé tette őket. Nagy Károly nála a szászok missziONáriusa lesz, a keresztény hit által a frankok és a szászok egy politikai közösséggé egyesülnek. Ám Szent Vitus csontjainak Saint Denis-ből Corvey-be való átvitelekor (836) megkezdődik Widukindus szerint a frankok hanyatlása és a szászok felemelkedése, ami végül I. Ottó császárrá választásában csúcsosodik majd ki (962). Azért írtunk választást és nem koronázást, mert Widukindus érdekes módon hallgat I. Ottó császárrá koronázásáról. A kutatók úgy vélik, azért, mert mint szász nemesi család sarja, ellenezte Ottó itáliai politikáját, mert az törzsének (amely lehetővé tette uralkodóinak a királyságot) érdekeit veszélyeztette. Hallgat a császárnak a pápával való kapcsolatáról is. De van Widukindusnak is egy császáreszméje, amely azonban római gyökereken alapul. Császár nem a pápa általi római koronázással lesz valaki, hanem úgy, hogy mint győzedel-

mes hadvezért a sereg kiáltja ki azzá. Ezért írja, hogy I. Henriket a 933-as riade-i csata után, I. Ottót pedig a 955-ös Lech-mezei csata után kiáltották ki imperatorrá. De Widukindus nemcsak a császárrá koronázásról hallgat, hanem más eseményekről is, például a magdeburgi érsekség alapításáról és a keleti misszióról. Viszont ő az első, aki egy lengyel királyt megemlít, az általa leírtak a lengyel történelem első írásos forrás által említett eseményei.

A magyar olvasó számára azért is különösen érdekes Widukindus krónikája, mert elég részletesen tudósít a magyarok 10. századi kalandozásairól. A hunokat és az avarokat természetesen ő is a magyarok őseinek tartja, őstörténetüket (amazon- és csodaszarvasmonda) Jordanes *Getica* című krónikájából veszi át. Nem szól viszont a magyarok honfoglalásáról, ami érthető is, hiszen a magyarokkal kapcsolatban csak azokról az eseményekről tudósít, amelyek a Német-római Birodalom területén zajlottak le és közvetlenül is érintették a szászokat.

Lőkös Péter

Widukindus corbeiai[6] szerzetes szász történetének három könyve

Mathilda[7] Úrnőnek, a császár leányának
Kezdődik az első könyv bevezetője

A virágzó fiatalsággal, császári fenséggel, különös bölcsességgel ékes Mathilda Úrnőnek legodaadóbb és leghívebb szolgálatát ajánlja, és a Megváltóban igaz üdvözletét küldi Krisztus vértanúinak, Stephanusnak és Vitusnak szolgácskái közt az utolsó, Corbeius Widukindus.

Jóllehet Téged Atyád hatalmának egyedülálló dicsősége emel magasba, és fényességes bölcsesség ékít, alázatosságunk mindig azért folyamodik jogarhoz legközelebb álló kegyelmedért, hogy – bár méltatlanok vagyunk reá – odaadásunkat mégis irgalommal fogadd. Hatalmas Atyád és Dicső Nagyatyád viselt dolgainak általunk készített krónikáját olvasva ugyanis – jóllehet egyébként is immár a legjobb és a legdicsőbb vagy – még jobbá és dicsőbbé válhatsz. Megvalljuk, nem minden tettüket voltunk képesek áttekinteni, hanem csak rövidre fogva és egyes részeket kiragadva írtunk, avégett, hogy az olvasó számára beszédünk élvezhető és érdekes legyen. Megkíséreltem azonban egy keveset írni a nemzet akkori eredetéről és állapotáról is, amikor még maga a világbíró I. Heinricus uralkodott, hogy erről olvasva lelked gyönyörködtethesd, gondjaid letehesd, és időd kellemesen tölthesd. Fényességed olvassa tehát e könyvecskét irántunk épp oly kegyesen, amilyen odaadással művünket írtuk. Élj boldogul!

A bevezető vége

[6] A fordításban – az egységesség érdekében, és mert egyes nevek nem azonosíthatók egyértelműen – meghagytuk a személy-, város- és folyónevek latin szövegben szereplő alakját.

[7] Mathilde (955–999): I. Ottó és Adelheid lánya. Tizenegy évesen a quedlinburgi kolostor apátnője lett.



A Widunkind krónikájában említett helyek

Tartalom

A tartalom vége

Kezdődik a szász történet első könyve

I. Milyen egyéb műveket írt ezenkívül

Nem csodálkozhat senki, ha első munkáink után, amelyekben a Legfelségesebb Császár hadainak[8] győzelmeit ismertettem, uralkodóink viselt dolgait is írásba kívánom foglalni, hiszen amabban a műben – erőm szerint – hivatásomnak tettem eleget, ezúttal pedig, amennyire csak képes vagyok rá, igyekszem népem és nemzetem iránti kötelességem teljesítését sem elhanyagolni.

II. A szász nemzet eredetéről

Mindenekelőtt a nemzet eredetéről és állapotáról mondok egyet s mást, e részben szinte csak a hagyományt követve, mivel a túlságos régiség majd' minden bizonyosságot elhomályosít. E tárgyról ugyanis eltérnek a vélemények: egyesek úgy vélik, hogy a szászok a dánoktól vagy a normannoktól erednek, mások szerint viszont – amint fiatal koromban magam is hallottam beszélni – a görögöktől származnak, mivel maguk a görögök is azt állítják, hogy ők annak a makedón seregnek leszármazottai, amelyik Magnus Alexandrust[9] követte, majd vezére korai halála után világszerte szétszóródott. Egyébiránt az nem kétséges, hogy igen ősi és nemes nemzetről van szó, akikről Agrippának a zsidókhoz intézett – Iosephusnál olvasható – szónoklatában is szó esik. Ezt a nézetet egyébként Lucanus költő egy megjegyzése is alátámasztja.

III. Arról, hogy hajókon érkeztek a Hathalaon nevű helyre

Bizonyosan tudjuk, hogy a szászok e vidékekre hajón érkeztek, és azon a helyen telepedtek meg először, amelyet manapság Hadolaunnak[10] neveznek.

---

8 Azaz Isten szentjeinek, mártírjainak.
9 Azaz Nagy Sándort.
10 Hadeln.

IV. Arról, hogy jöttüket a türingek nem nézték jó szemmel

Mivel az ott lakók – akik állítólag a türingek[11] voltak – jöttüket nem nézték jó szemmel, fegyvert fogtak ellenük. A szászok azonban keményen ellenálltak, és megvédték kikötőjüket. Miután még sokáig harcoltak egymással és mindkét oldalon sokan elestek, béketárgyalásokat kezdtek, majd békét kötöttek. A békeszerződésben az állt, hogy a szászok szabadon kereskedhetnek, ám földet nem foglalhatnak, sőt a gyilkolással és rablással is fel kell hagyniuk. A béke hosszú ideig sértetlen is maradt. Mikor azonban a szászoknak elfogyott a pénzük, és nem maradt mit adniuk-venniük, úgy látták, immár semmi hasznuk a békéből.

V. Arról, hogyan vett egy ifjú aranyért földet

Ekkoriban történt, hogy egy aranyláncos, aranycsatos, arannyal ékes ifjú szállt partra a hajókról. Szembe jön vele egy türing és azt kérdezi tőle: „Mit keres az a hatalmas aranylánc ilyen vánnyadt nyakon?" – „Vevőt keresek rá, nem másért viselem", feleli amaz. – „Hiszen, ha egyszer éhezem, mi örömöm lelném az aranyban?" – A helybéli erre azt kérdi, mennyit kóstál, mibe kerül az arany? – „Nem fogok itt alkudozni – feleli erre a szász –, beérem azzal, amit kapok." – A türing kinevette az ifjút – „Na és, ha ezzel a földdel töltöm teli a ruhád öblét cserébe?" – Éppen ugyanis egy nagy halom kiásott föld hevert ott. A szász azonban nem habozott, fölfogta a köpenyét, hagyta, hogy a másik telitöltse földdel, aztán átadta a türingnek az aranyát. Mindketten boldogan tértek meg az övéikhez. A türingek az égig magasztalták a türinget, hogy ilyen cselesen rászedte a szászt: azt mondogatták, ő minden ember közt a legszerencsésebb, hiszen szinte semmiért jutott nagy halom aranyhoz. Egyébként pedig, biztosra véve győzelmüket, szinte már előre ünnepelték a szászok fölött aratott diadalukat. Közben a szász, az aranya nélkül, nagy rakás földet cipelve érkezett a hajókhoz. Társai elébe szaladtak, és meghökkenten hallották, mit tett: némelyik társa kinevette, mások veszekedtek vele, de egytől egyig meg voltak győződve arról, hogy nyilván megbolondult. Ám ő csendre intette őket, majd így szólt: „Kövessetek csak, derék szászok, és majd rájöttök, mennyit ér a bolondságom." Amazok, fejcsóválva bár, ám engedelmesen követték. Ő pedig fogta a megvásárolt földet és olyan takarékosan, ahogy csak tudta, szétszórta a szomszédos szántókon, így foglalva népének táborhelyet.

---

[11] Nyugati germán törzs.

VI. A türingek a szerződés felrúgásával vádolják a szászokat

Mikor a türingek megpillantották a szász tábort, igencsak fölháborodtak. Követséget küldtek és felpanaszolták, hogy a szászok megszegték a szerződést és felrúgták a megállapodást. A szászok erre azt válaszolták, hogy mindeddig híven betartották a szerződést, a földet pedig saját aranyukon vásárolták, és vagy békével tartják meg, vagy bizony fegyverrel fogják megvédeni. Ezt hallva a helybéliek már átkozták a szászok aranyát, azt meg, akit kevéssel korábban szerencsés flótásnak tartottak, immár hazája és önnön veszte okozójaként emlegették. Végül haragra gerjedve, vak harci dühükben, mindenfajta rend és elgondolás nélkül a szászok táborára rontottak. A szászok azonban felkészülten fogadták és legyőzték az ellenséget. Miután ily szerencsésen alakultak ügyeik, a hadijog alapján megtartották a környező földeket. Ekképpen hosszú időn át és sűrűn harcolgattak egymással. Mivel a türingek belátták, hogy előbb-utóbb a szászok kerekednének felül, hírnökök útján felajánlották, hogy fegyvertelenül találkozzanak, és adott időben és helyen újból tárgyaljanak a békéről. A szászok beleegyezésüket adták ehhez. Azokban az időkben pedig a szászok hosszú tőröket hordtak – olyanokat, mint (az ősi szászság szokását követve) manapság az angolok. A szászok effajta, köpenyük alá rejtett tőrökkel felfegyverkezve kivonultak hát a táborukból, és a megbeszélt helyen találkoztak a türingekkel. Mikor aztán látták, hogy az ellenség fegyvertelen, és hogy a türingek valamennyi fejedelme jelen van, úgy vélték, itt az idő, hogy az egész országot megkaparintsák, kivonták hát tőreiket, a fegyvertelen és gyanútlan ellenségre rontottak, és mindet halomra gyilkolták, úgyhogy még hírmondó sem maradt belőlük. A szászok híre messzire terjedt, és erős félelem szállta meg a szomszédos népeket miattuk.

VII. Miért nevezik őket szászoknak?

Egyesek szerint e gaztettről kapták nevüket. A tőröket ugyanis nyelvünkön „sahs"-nak mondják, azért neveznék hát a szászokat szászoknak, mert tőreikkel akkora embertömeget kaszaboltak le.

VIII. A szász név híres lesz, és a britek segítségül hívják őket

Míg Szászföldön mindezek történtek – amelyet ettől fogva neveznek ekképp –, a Vespasianus császár[12] által már régebben provinciává tett, és régóta a rómaiak klienseként, békében élő Britanniára rátámadtak a szomszédos

[12] Kr. u. 69–79 uralkodott.

népek, mivel a britek a rómaiak segítségében immár nem bízhattak. A római nép ugyanis, miután Martialus[13] császárt a katonái meggyilkolták, igencsak belefáradt a külső háborúkba, így már képtelen volt a szokott támogatást barátainak megadni. A tartomány védelmére a rómaiak mindenesetre hatalmas munkával, azon a határon, ahonnét az ellenség támadása várható volt, a tengertől tengerig húzódó erődfalat építettek, majd elhagyták az országot.[14] Csakhogy a vitézebb és harcban jártasabb ellenség számára, minthogy a védő elpuhult és harcra rest nép volt, nem okozott semmi nehézséget egy efféle védmű lerombolása. Mikor tehát a britekhez eljutott a szászok vitéz tetteinek híre, könyörgő követséget küldtek hozzájuk, hogy segítségüket kérjék. A követek megérkezvén így szóltak: „Derék szászok, a szerencsétlen, ellenségeik mindennapos portyáiba belefáradt és igencsak megtört britek, hallva a ti nagyszerű győzelmeitek hírét, minket küldtek hozzátok követségbe. Könyörgünk hát, hogy segítségeteket ne tagadjátok meg tőlük. Széles és teres, javak tömegében gazdag országukat a kezetekre adják. Mindeddig szabadon élhettünk a rómaiak klienseként és védelmében: a rómaiakon kívül nálatok derekabbat nem ismerünk, ezért szeretnénk hát a ti vitézségetek védőszárnyai alatt menedéket keresni. A ti vitézségetek és fegyveretek majd segít felülkerekednünk ellenségeinken, és rójatok bár akármilyen kötelezettséget cserébe ránk, szívesen elviseljük." – Atyáink minderre röviden így feleltek: „Biztosak lehettek, britek, a szászok barátságában, és abban is, hogy jóban-rosszban mindig mellettetek állnak majd." A követek boldogan tértek meg hazájukba, a várt jó hírrel pedig honfitársaikat még boldogabbá tették. Később azután megérkezett Britanniába az ígért és a barátok által örömmel fogadott sereg is, és rövidesen megszabadította a vidéket a fosztogatóktól, visszaadva a lakosoknak hazájukat. Mindez nem került sok fáradságba, hiszen azokat, akik már a szászok híre hallatán megijedtek, puszta jelenlétük is képes volt távol tartani. Ezek a népek a britekkel ellenséges skótok és pehtek[15] voltak: a szászok pedig ellenük háborúzva minden szükségeset megkaptak. Egy darabig hát ebben az országban maradtak, sosem élve vissza a szomszédos britek barátságával. Mivel azonban a sereg vezérei látták, hogy az ország nagy és termékeny, lakosai viszont nem éppen harciasak, maguk viszont a szászok nagy részével együtt hontalanok, még nagyobb hadsereget gyűjtöttek, és békét kötve a skótokkal és a pehtekkel, velük együtt rátámadtak a britekre, elűzték őket a vidékről, amelyet uralmuk alá hajtottak. Mivel pedig ez a sziget a tenger egyik sarkában[16] található, mindmáig angolszászoknak hívják őket. Ha pedig mindezekről valaki többet is kíván tudni, olvassa el ennek a nemzetnek a történetét, és abban majd megtalálja, hogyan és milyen fejedelmek idején került minderre sor, illetve miként tértek át a kereszténységre egy az idő tájt élt szentséges férfiú, nevezetesen Gergely pápa[17] segítségével. Mi azonban visszatérünk megkezdett történetünkhöz.

---

[13] Valószínűleg Marcianus (450–457) keletrómai császárról van szó, aki ugyan természetes halállal halt meg, de a hagyomány szerint összeesküvés áldozata lett.
[14] Hadrianus fala.
[15] Piktek.
[16] A latin eredetiben a sarkot, szögletet jelentő 'angulus' szó áll.
[17] I. (Nagy Szent) Gergely pápa (590-604).

IX. Thiadricust királlyá választják[18]

Ezután hunyt el Huga,[19] a frankok királya, más trónörököst nem hagyva egyetlen, Amalberga[20] nevezetű leányán kívül, aki viszont Irminfridus,[21] türing királyhoz ment feleségül. A frank nép azonban, mivel uralkodója korábban oly emberségesen és bölcsen irányította, hálából húgának azt a Thiadricus nevű fiát kente föl királlyá, akit a szeretője szült egykor neki. Thiadricus pedig, mihelyt királlyá emelték, követséget küldetett Irminfridushoz. „Halandók legkiválóbbja és leghatalmasabbja" – szólt a követ a királyhoz –, „uram, Thiadricus küldött hozzád, aki reméli, hogy jól szolgál egészséged, hogy kiterjedt és nagy hatalmadat sokáig élvezed majd, és aki magát nem uradnak, hanem barátodnak, nem császárodnak, hanem rokonodnak érzi, és bízik benne, hogy rokoni jó viszonyotok te magad is sértetlenül kívánod megőrizni. Arra kér tehát, hogy a frank nép egyhangú határozatának ellene ne szegülj, hiszen ők a maguk választotta királyt kívánják követni." Irminfridus erre, már amint az a királyi méltósághoz illik, kegyesen azt válaszolta a követnek, hogy a frank nép akaratát ő is elfogadja, és amit a frankok egyhangúan határoznak, azzal ő szembe nem szegül, és mindenképp megőrzi a békességet, ám az ország ügyeiben adandó válaszát barátai körében szeretné kialakítani. A követtel tisztelettel bánt, és jó darabig udvarában marasztalta. A királynő azonban, tudomást szerezve arról, hogy bátyjától követ érkezett, és örökösödési ügyekről tárgyalt a királlyal, rábeszélte Iringet: győzze meg férjét arról, hogy az örökösödés joga alapján igenis őt illeti a királyság, hiszen az ő felesége a néhai király és királyné törvényes leánya. Thiadricus pedig, minthogy ágyastól született, csupán közönséges szolgája neki, márpedig ugye, nem lenne illendő saját szolgája előtt hajbókolnia. Ez az Iring vakmerő, erőskezű, tettre kész, éles elméjű és cselekedeteiben kitartó ember volt, könnyen rá tudott beszélni bárkit arra, amire akart, és ebben az ügyben is elnyerte Irminfridus egyetértését. Összehíva tehát a főembereket és megbízható barátait, Irminfridus ismertette jelenlétükben a követ szavait. Ők azonban egyöntetűen arra igyekeztek rábeszélni, hogy ragaszkodjon a békéhez és az egyetértéshez, hiszen egy frank támadással országuk nem szállhatna szembe, különösen, míg másfelől is veszedelmes ellenségek szorongatják. Iring azonban a kapzsi asszony kívánságának eleget téve rábeszélte Irmindfridust, hogy mégse engedjen a frankoknak, hiszen jog szerint őt illeti az ország fölötti hatalom, másfelől meg birodalma kiterjedt, seregei, fegyverzete és egyéb hadfelszerelése sem alábbvaló, mint Thiadricusé. Irmindfridus tehát ennek értelmében azt felelte a követnek, hogy barátságát és rokonságát Thiadricusszal nem tagadja

[18] A IX–XIII. fejezetben Widukind vélhetően egy azóta elveszett hősi éneket *(Iringlied)* szőtt bele krónikájába.

[19] Valójában Chlodovechus vagy Klodvig (482–511) frank királyról lehet itt szó, akinek négy fia volt, mind a négy túlélte apját. A legidősebb fiú a későbbi I. Theuderich (511–533) király volt, akit a *Quedlinburgi Annales* című krónika Hugo Theodoricusnak nevez.

[20] Amalberga, Irminfried felesége, valójában Nagy Theoderich (†526) keleti gót király unokahúga volt.

[21] Irminfried kb. 510-től 534-ig volt a türingek királya.

meg, nem érti azonban, hogyan vágyhat olyasvalaki hatalomra, aki nem is szabad, és ha egyszer valaki szolgának született, hogyan akarhat uralkodni? Merthogy ő a saját szolgája előtt nem kíván hajbókolni. A követ erre meglehetős indulattal azt felelte: „Inkább a fejemmel fizetnék, semmint ilyen szavakat kelljen hallanom tőled, mert látom előre, milyen rengeteg frank és türing vérrel kell majd lemosni e gyalázatot." Így szólván hát viszszatért Thiadricushoz, és nem hallgatta el, amit hallott. Thiadricus pedig, rettentő dühét visszafojtva, rezzenetlen arccal megjegyezte: „No, akkor igyekezzünk Irminfirdus szolgálatába, hogy ha szabadok már nem is lehetünk, legalább a puszta életünket mentsük."

Hatalmas sereggel megindult tehát a türing határ felé, ahol – a Runibergun[22] nevű helyen – találkozott szintén óriási haddal várakozó sógorával. A seregek egymásnak rontottak, és váltakozó szerencsével küzdöttek az első és a második napon. A harmadik napon azonban a legyőzött Irminfridus megfutamodott a győztes Thiadricus elől, és menekülés közben, maradék kíséretével bevette magát Scithingi[23] városába, amely az Unstrod[24] nevű folyó mellett fekszik. Thiadricus pedig, egybegyűjtve vezéreit és hadseregének egységparancsnokait, kikérte véleményüket, vajon üldözzék-e tovább Irminfridust, vagy térjenek-e haza inkább. Közülük Waldricus, miután a véleményét kérték, így szólt: „Úgy vélem, az elesettek eltemetése, a sebesültek kezelése és nagyobb had toborzása végett haza kellene térnünk, nem hiszem ugyanis, hogy többezernyi bajtársad eleste után befejezhetnénk ezt a háborút. Meg aztán, ha sokan harcképtelenekké válnak közülünk, és a töméntelen barbár nép fölkel ellenünk, ugyan kivel győzöd le őket?" Thiadricusnak azonban volt egy meglehetősen éles eszű szolgája, akinek tanácsai már sokszor hasznosnak bizonyultak, ezért aztán szinte baráti viszonyban állt a királlyal. Mikor kikérték az ő véleményét is, így szólt: „Jó ügy érdekében szerintem mindig a legdicséretesebb a kitartás, amelyet őseink oly nagyra tartottak, hogy megkezdett vállalkozásaikat csak igen ritkán adták föl, vagy egyenest soha félbe nem hagyták. Persze nem merném a mi küzdelmeinket az övékéhez hasonlítani, akik kicsiny seregekkel az ellenség hatalmas hadait pusztították el. Mára a föld már a mi birtokunk – adjunk hát talán visszavonulásunkkal alkalmat a legyőzötteknek a győzelemre? Magam is amellett volnék, hogy induljunk haza, nézzünk körül otthon – de csak volnék, ha biztos lennék benne, hogy ez alatt az ellenség is nyugton marad. Ám inkább csak sebesültjeinknek van pihenésre szükségük. Szerintem tehát a legnagyobb lelkesedéssel, töretlenül folytatnunk kell a harcot. Igaz, a seregünk sok embert vesztett és erősen megcsappant. De talán az ellenség mind megmenekült? Bizony alig néhány! Maga a vezérük is sebzett vad módjára bújt odvába, egy vár védelmébe húzódott, és tőlünk való nagy rettegésében még az orrát sem meri kidugni onnét. Csakhogy van ám elég pénze, amelyen barbár népeket bérelhet, van – egyelőre megtört – serege, amely azonban a mi távozásunk hírére azonnal rendeződne. Szégyen, ha a győztes átengedi a legyőzöttnek győzelme szinterét. S vajon

---

22 A vélhetően 531-ben lezajlott csata helyszínének azonosítása vitatott. Több helység is szóba jöhet, így a Hannover melletti Ronnenberg, a Nebra melletti Ronneberg vagy Ruhnsburg.

23 Scheidungen.

24 Unstrut.

mit ér, ha egyes várakban őrséget hagyunk? Mindet elveszítjük, miközben ide-oda vonulgatunk!"

Érvei meggyőzték Thiadricust arról, hogy – a győzelem dicsőségének vágyában égve – valamennyien a táborukban maradjanak, és hogy küldjenek segítségkérő követséget a szászokhoz, akik ősidőktől a türingek legkérlelhetetlenebb ellenségei voltak. Ha ugyanis legyőzik majd Irminfridust, és várát beveszik – ígérte nekik Thiadricus –, örök időkre nekik adományozza a földjét. A szászok nem tétováztak, készséggel küldtek kilenc vezért ezerezer katonával. A vezérek száz-száz katona kíséretében be is vonultak a táborba (haduk többi részét a táboron kívül hagyták), és baráti szavakkal üdvözölték Thiadricust. Miután pedig Thiadricus is örömmel fogadta üdvözlésüket és kezet rázott velük, engedélyt adott nekik a szólásra. Ők pedig így beszéltek: „A baráti, és parancsaidnak engedelmeskedő szász nép küldött bennünket hozzád. Íme itt is vagyunk mindenre készen, amit csak szándékod diktál: vagy avégett, hogy legyőzzük ellenségeid, vagy – ha a szerencse másként fordul – azért, hogy érted életünket adjuk. Tudod ugyanis jól, hogy a szászok vagy a győzelemre vágynak, vagy az életre sem. Hiszen barátságunkat mivel bizonyíthatnánk jobban, mint azzal, hogy barátainkért megvetjük a halált. Csupán egyetlen vágy fűt minket: hogy ezt mielőbb meg is tapasztald." Így szóltak tehát ők, és a frankok bámulták a nagyszerű testű-lelkű férfiakat, csodálták különös viseletüket is, fegyverzetüket és vállukra omló hajukat, de mindenekfelett állhatatosságukat. Köpenyt viseltek ugyanis, fegyverként hosszú lándzsát, kisméretű pajzsaikra támaszkodva álldogáltak, oldalukon pedig hosszú tőrök függtek. Akadtak, akik azt mondogatták, hogy ilyesfajta szövetségesekre a frankoknak semmi szükségük, zabolátlan népség a szász, és ha megkaparintják ezt a földet, kétségtelenül éppen ők lesznek azok, akik a frank hatalmat egyszer majd megdöntik. Thiadricus azonban saját jól felfogott érdekében mégiscsak szövetséget kötött velük, és utasította őket, hogy készülődjenek a vár ostromára. A szászok pedig, miután a királytól eltávoztak, a vár déli oldala felől, a folyóparti mezőkön ütöttek tábort. Másnap kora hajnalban azután fogták fegyvereiket, és megostromolták, majd felgyújtották a külső várost. Miután pedig a várost elfoglalták és felégették, a keleti kapuval szemben csatarendbe sorakoztak. Mikor a falon belüliek látták a rendezett hadsorokat, és hogy végveszélybe kerültek, bátran kitörtek a kapukon át, és vakmerően az ellenségre rontottak. Röpültek a hajítódárdák, csattogtak a kardok. Minthogy igen keményen folyt a küzdelem, mindkét részről számosan elestek. A védők hazájukért, feleségükért, gyermekeikért, végül pedig a puszta életükért harcoltak, a szászok viszont a dicsőségért és a földért küzdöttek. Az egymást buzdító harcosok kiáltozása, fegyvercsörömpölés és a haldoklók jajszava töltötte meg a levegőt – ezzel a szörnyű színjátékkal telt el az egész nap. Minthogy pedig mindenütt hullott az ember, mindent betöltött az üvöltés, ám egyik sereg sem tágított, csupán késő este ért véget a küzdelem. Ezen a napon a türingek közül sokan elestek, sokan megsebesültek, a szászok közül pedig hatezren maradtak holtan a csatatéren.

X. Iring a szászok ellen uszítja Thiadricust

Irminfridus ekkor Iringet küldte követségbe minden kincsével együtt, hogy Thiadricusnál a békéért és a megadás lehetőségéért könyörögjön. Iring pedig megérkezvén így szólt: „Ezt küldte neked egykori sógorod és leendő szolgád, hogy ha neki nem is kegyelmezel, legalább nővérednek és végveszélybe jutott unokaöcséidnek irgalmazz." Miután pedig nagy zokogva ezt mondotta, néhány aranyon megvásárolt főember is szólt az érdekében, hangoztatva, hogy nem lenne illendő, ha a királyi kegyelem az effajta könyörgést elutasítaná, hogy mégiscsak rokonokról van szó, illetve hogy többet érne Irminfridusszal szövetséget kötni – akit már a király legyőzött, és úgy megtört, hogy soha többé nem lázadhat ellene –, mint ezzel a fékezhetetlen és elnyűhetetlen erejű szász népséggel közösködni, akiktől semmi jót nem, csupán veszedelmet várhat a frank hatalom. A legutóbbi háborúban is megfigyelhette már a király, milyen kemény és győzhetetlen legények a szászok, jobban tenné hát, ha a türingekkel szövetségben kiűzné őket az országból. A rábeszélés hatására Thiadricus kénytelen-kelletlen beadta a derekát, és ígéretet tett, hogy másnap kibékül sógorával és szakít a szászokkal. Iring, hallva a döntést a király lába elé vetette magát, magasztalta a kegyelmes császári döntést, és az áhított hírrel küldöncöt menesztve urához, őt magát boldoggá tette, egész városát pedig hatalmas megkönnyebbüléssel töltötte el. Maga Iring a táborban maradt, nehogy aznap éjjel valami kedvezőtlen fordulatra kerülhessen sor. Időközben a békeígéret miatt némileg megkönnyebbült városból kiment egy ember, hogy az említett folyó partján solymásszon, és ekképp élelmet szerezzen magának. Mikor azonban nekieresztette a sólymát, egy szász a túlparton elfogta a madarat. A városi könyörögni kezdett neki, hogy eressze vissza a sólymot, de a szász erre sehogy sem volt hajlandó. Erre a városbéli azt mondja: „Ha visszaadod a sólymom, elárulok neked egy neked és a társaidnak is fontos titkot." A szász erre így felelt: „Na, mondd, és megkapod, amit kérsz." „A királyok békét kötöttek egymással, és megállapodtak abban, hogy ha még holnap is a táborotokban találunk benneteket, elfogunk vagy még inkább megölünk titeket", árulta el a városi. „Ezt komolyan vagy csak tréfából mondod?" – kérdi a szász. „Holnap a második órában[25] majd kiderül, hogy tréfa-e", feleli amaz. – „Azt ajánlom hát, legyen eszetek, és mentsétek a bőrötök, amíg lehet." A szász azonnal szabadon engedte a sólymot, és beszámolt a társainak a hallottakról. Azok igencsak felháborodtak, de hirtelenjében képtelenek voltak eldönteni, mitévők legyenek.

---

[25] Azaz reggel nyolc órakor.

XI. Hathagath harcra buzdítja a szászokat

A táborban szolgált akkoriban egy idősebb, ám még jó erőben lévő, Hathagath nevezetű veterán katona, akit érdemei elismeréseképpen „atyák atyjá"-nak hívtak. Ez megragadva egy hadijelvényt, amely a szászoknál szentnek számított, és amely – az erőt, észt, sikert, illetve a testi-lelki kitartást jelképezve – oroszlánt, sárkányt és felettük röpülő sast ábrázolt, így szólt: „Mindeddig a legderekabb szászok közt élhettem, kenyerem javát már megettem, de soha még menekülő szászt nem kellett látnom. Hogyhogy most olyasmit kényszerülök tenni, amit soha nem tanultam? A harchoz értek, de futni nem is tudok, és nem is szeretnék megtanulni. Ha sorsom az, hogy nem élhetek tovább, haljak legalább együtt – mi számomra legédesebb – bajtársaimmal. Atyáink vitézségének példájára emlékeztetnek bennünket bajtársaink körös-körül heverő tetemei. Ők is inkább meghaltak, semmint hogy vereséget szenvedjenek, inkább kilehelték győzhetetlen lelküket, mintsem hogy az ellenség előtt meghátráljanak. S ugyan mi szükség is lenne rá, hogy ezúttal halálmegvetésre buzdítsalak benneteket? Hiszen biztosra megyünk: csak öldökölni fogunk, nem csatázni. Ellenségeink mit sem gyanítanak, a béke ígérete és a mi vesztünk jár csak a fejükben, ráadásul a mai ütközet is kimerítette őket, ezért hát nem tartanak támadástól, nem vigyáznak, még a szokásos őrséget sem állították föl. Rohanjuk tehát meg őket váratlanul, míg álmukba temetkeznek. Nem kerül nagy fáradságba, csak engem kövessetek! Ősz fejem ajánlom zálogul, ha nem úgy lesz, amint ígértem."

Nagyszerű beszédétől fellelkesülve, a napból hátralévő időt a szászok testük felfrissítésére fordították, majd az éjjeli első őrségváltáskor, mikor a halandók általában mély álomba merülve hevernek, adott jelre fegyvert fogtak, és vezérüket követve megrohanták a falakat, amelyeket senki nem őrzött vagy védett, és nagy lármával behatoltak a várba. Az ellenség felriadt: egyesek futásban kerestek menedéket, mások részegek módjára tántorogtak az utcákon és a falakon, megint mások pedig a szászok karjaiba futottak, mert honfitársaiknak nézték őket. A szászok eközben minden felnőttet lemészároltak, a gyermekek életét viszont megkímélték, mert zsákmánynak tekintették őket. Aznap éjjel sikoltozás töltött be mindent, gyilkolás és fosztogatás tombolt mindenütt, az egész várban egy árva zug sem maradt érintetlen, míg a bíborfényű hajnal föl nem virradt, és nem hozta el a szászok számára vértelen győzelmet. Miután pedig a király, mármint Irminfridus, fölött a szászok teljes győzelmet arattak, a keresésére indultak, ám ő, mint kiderült, időközben feleségével és gyermekeivel és gyér kíséretével együtt elmenekült.

XII. A szászok a város elfoglalása után kitűzik sasukat

Mikor megvirradt, a szászok a keleti kapunál kitűzték sasukat és győzelmi oltárt építettek, majd atyáik tévelygéseinek megfelelően oltáraiknál tisztelgő áldozatot mutattak be: név szerint Marsot emlegetve, külsőleg azonban – a

görögök által Apollónnak nevezett napisten jelképeként – Héraklész oszlopait jelenítve meg. Mindebből látható, hogy azoknak a nézetei valószínűleg a helytállók, akik szerint a szászok görög származásúak, hiszen Marsot görögül Hirminnek avagy Hermésznek nevezik, márpedig ezt a nevet, ha dicsérni vagy átkozni akarunk valamit, mit sem tudva az eredetéről, mindmáig emlegetni szoktuk. Három napon keresztül ülték tehát a győzelmi ünnepet, felosztva az ellenségtől szerzett zsákmányt, és az elesettek gyászszertartását is megtartva. Vezérüket egekig magasztalták, azt kiáltozva, hogy bizonyára isteni bátorság, emberfeletti vitézség lakik benne, hogy állhatatosságának köszönhetően ilyen nagy győzelemhez segítette őket. Mindezre – őseink emlékezete szerint – az egyik október elsején került sor. A tévelygésnek ez a napja lett időközben – szent emberek rendelése alapján – az előttünk elhunyt keresztényekért tartott böjt, ima és áldozat napja.

XIII. Thiadricus átengedi a földjét a szászoknak

Miután mindezzel végeztek, a szászok visszatértek Thiadricushoz a táborba, aki örömmel fogadta, ugyancsak magasztalta és a meghódított föld örök birtokával jutalmazta meg őket. Mint „a frankok szövetségesei és barátai" ekkor laktak először városban, amelyet – mint immár saját erődítményüket – megkímélték a gyújtogatástól. Azt pedig, hogy a királyoknak mi lett a sorsuk, minthogy ez is emlékezetes történet, szintén igyekszem elmondani. Aznap, mikor a vár elesett, Iring éppen küldöttségben járt Thiadricusnál, és másnap éjjel is – meghívására – a táborában maradt. Később értesülve róla, hogy Irminfridus megszökött, a király megbízta Iringet, hogy csalja vissza urát, és ölje meg. Cserében majd dús ajándék és jelentős tisztség várja. (Maga Thiadricus ugyanis ekképpen ártatlan maradhatott volna Irminfridus meggyilkolásában.) Iring először felháborodva utasította vissza az ajánlatot, később azonban az álságos ígéretek megingatták, legvégül pedig kijelentette, hogy engedelmeskedik a király akaratának. Irminfridus vissza is tért, és Thiadricus lábához borult, Iring pedig, aki a király testőreként kivont karddal álldogált ott, nyomban lekaszabolta földön heverő urát. A király erre azonnal rárivallt: „Nincs ember, aki ne undorodnék tőled e gaztett, urad meggyilkolása miatt: most azonban még szabadon eltűnhetsz színünk elől: nem kívánunk hitvány tetted bűnrészesei lenni." „Méltán" – feleli erre Iring – „undorodnak tőlem ezután az emberek, hiszen engedtem aljas csábításodnak. Mielőtt azonban kimennék innét, megvédem uram, és egyben magamról is lemosom a gyalázatom." Azzal kivont kardjával kezében legott levágta Thiadricust is, majd ura holttestét Thiadricuséra helyezte, hogy legalább holtában győzedelmeskedjék, ha már életében alulmaradt a harcban. Ezután fegyverrel nyitva magának utat, eltávozott. Hogy igaz-e mindez, ítélje meg az olvasó. Mégis nem tudunk eléggé csodálkozni, hogy ez a történet annyira elterjedt, hogy mind a mai napig Iring nevét viseli az úgynevezett Tejút.

XIV. Hogyan osztják fel a földet a szászok

A szászok tehát, megszerezvén a földet, nagy békességben éltek mint a frankok szövetségesei és barátai. Földjeik egy részét segítő barátaik vagy a szabadok közt osztották föl, az elűzött népesség maradékát pedig adófizetésre kötelezték. Ezért oszlik mindmáig a szász nemzet három csoportra és engedelmeskedik háromféle törvénynek – a szolgákat leszámítva. A teljes nemzet irányítása is három vezető kezében van, akik külön-külön is, bizonyos feltételekkel hadba hívhatják az embereket, olyanok ellen, akiknek saját területe és elnevezése van, például a keleti népek, az angrivariusok vagy a vesztfálok[26] ellenében. Ha azonban általános háborúra kerül sor, sorshúzással választják ki a harc irányítására azt, akinek mindenki engedelmességgel tartozik. A háború befejeztével pedig egyenlő jogok és törvények alapján, saját hatáskörében elégedetten él mindegyikük. Sokféle törvényükről nem feladatunk szólni e könyvecskénkben, hiszen a szász törvény[27] alapos leírása számos helyen olvasható. A Badanuson[28] túli szvébek[29] egyébként arra a vidékre, ahol ma élnek, abban az időben törtek be, mikor a szászok a longobárdokkal Itáliába vonultak – legalábbis ezt állítja történetük.[30] Ez az oka annak, hogy törvényeik eltérnek a szászokéitól. A szászok tehát, miután kitapasztalták a frankok csalárdságát – akikről nem tisztünk szólni, mivel saját történetükben[31] eleget írtak róluk – egészen Karolus Magnus[32] idejéig ősi tévhiteikben éltek.

XV. Hogyan kereszteltette meg őket Magnus Carolus

Magnus Karolus pedig nemcsak a legerősebb volt a királyok közt, hanem a legbölcsebben is intézte ügyeit. Rájött ugyanis arra – lévén a maga idején az emberek legeszesebbike –, hogy nem vezet jóra, ha ezt a szomszédos, nemes nemzetet hiú tévelygések tartják rabságukban. Minden követ megmozgatott tehát, hogy az igaz útra vezesse őket. Hol baráti rábeszéléssel, hol pedig katonai erővel kényszerítette őket a megtérésre. Végül császárságának harmincadik évében – mivel eredetileg király volt ugyanis, csak később lett császár – végre elérte azt, amin annyi éven át nem hiába fáradozott, és a szászok, akik egykor a frankok szövetségesei és barátai voltak, immár

---

26 Nyugati germán törzsek.
27 Utalás a *Lex Saxonicára*.
28 Bode.
29 Nyugati germán törzs.
30 Utalás Paulus Diaconus (720/730k.–799) *Historia gentis Longobardorum (A longobárdok története)* című művére.
31 A szerző itt talán Einhard (770k.–840) *Vita Karoli Magni (Nagy Károly élete)* című művére utal.
32 Nagy Károly (768–814) frank uralkodó.

testvéreikké és a keresztény hitben szinte velük egy nemzetté váltak – amint azt hamarosan látni fogjuk.

XVI. Luthwicus, Brun, Oddo és Conradus királyokról

A keleti frankok fölött uralkodó Karolingok közt az utolsó Hluthowicus[33] volt, aki Karolus (a mostani Lotharius[34] király dédapja) unokaöccsétől, Arnulfustól, született. Ő Liudgarddal, Brun[35] és Oddo[36] nagyherceg nővérével való házasságkötése után nem sok évet élt.[37] Liudgard, Brun és Oddo apja az a Liudulfus volt, aki Rómából való megtértekor hazahozta Szent Innocentius pápa maradványait.[38] Gyermekei közül Brun, aki az egész szász hercegséget irányította, hadat viselt a dánok ellen, de mivel hirtelen körülvette a dagály, és így nem maradt tere a küzdelemre, egész seregével együtt odaveszett. Így hát a születés sorrendjében utána következő, ám vitézségben őt fölülmúló öccsére hagyta hercegségét. Hluthowicus királynak viszont nem volt fia, ezért az egész frank és szász nép Oddo fején szerette volna látni az ország koronáját. Ő azonban, korára hivatkozva, visszautasította a hatalom terhét, ezért aztán ajánlására a korábbi frank herceget, Conradust[39] kenték királlyá. Ennek ellenére Oddo kezében maradt – mindig és mindenütt – a legfőbb hatalom.

XVII. Heinricus királyról

Oddónak hamarosan az egész világ által magasztalt fia született, Heinricus,[40] a legnagyobb és legkiválóbb király, aki Szászország első szuverén uralkodója volt. Noha már zsenge korától mindenfajta erénnyel ékeskedett, kiemelkedő szellemi képességeiben és mindenféle jócselekedeteinek dicsőségében egyaránt napról napra tovább tökéletesedett. Ifjú korától fogva az volt ugyanis legfőbb törekvése, hogy nemzete számára minden erejével dicsőséget szerezzen, és a békét megőrizze. Atyja, látva az ifjú eszét és mély

---

33 IV. (Gyermek) Lajos (900–911), Karintiai Arnulf (887–899) fia.

34 Lothar (954–986) nyugati frank király. Karintiai Arnulf III. (Kövér) Károly (876–887, †888) unokaöccse volt, viszont III. (Kövér) Károly nem volt Lothar dédapja. Widukindus itt III. (Kövér) Károlyt II. (Kopasz) Károly (840–877) nyugati frank királlyal keveri, aki Lothar szépapja volt.

35 Brun (†880).

36 Ottó (†912).

37 IV. (Gyermek) Lajos nem nősült meg. Liudgard (†885) III. (Ifjabb) Lajos (876–882) keleti frank király felesége volt.

38 Liudolf (†866) I. (Szent) Ince pápa maradványait hozta el Rómából.

39 I. Konrád (911–918) keleti frank király.

40 I. (Madarász) Henrik király (919–936).

meggondoltságát, a sereggel együtt rábízta a dalamancok[41] ellen viselt hadjáratot – akik ellen maga is régóta harcolt már. A dalamancok azonban – mivel képtelenek voltak Heinricus támadásának ellenállni – az avarokat, ezt az igen harcedzett nemzetet bérelték fel ellene, akiket manapság magyaroknak hívunk.[42]

XVIII. A magyarokról, akiket avaroknak is neveznek

Az avarok egyesek szerint a hunok maradékai. A hunok a gótoktól származnak, a gótok pedig – Jordanes állítása szerint – a Sulza[43] nevű szigetről erednek. Gótoknak Gotha nevű vezérükről nevezték őket. Gothával történt, hogy seregében néhány asszonyt boszorkánysággal vádoltak: kérdőre is vonták, és bűnösnek is találták őket. Mivel azonban e boszorkányokból meglehetősen sok akadt, Gotha elengedte méltó büntetésüket, ám seregétől mindet messze űzte. A száműzöttek egy közeli erdőbe húzódtak. Az erdőt tenger és a meótiszi mocsarak[44] vették körül, így a boszorkányok utat vesztve benne rekedtek. Minthogy néhányuk már viselős volt, ezen a helyen szülte meg magzatát. Egyik nemzedéktől született utóbb a másik, és hamarosan erős nemzetté gyarapodtak. Vadállatok módjára élték életüket, tudatlanul és féktelenül, ám a vadászathoz igencsak értettek. Évszázadok múltán azután – a világ többi részéről e mocsárvidéken éldegélve mit sem tudtak – vadászat közben egy szarvasünőt pillantottak meg, akit üldözőbe vettek. A szarvasünő nyomában járva utóbb sikerült kikeveredniök az isten háta mögötti, addig járhatatlan meótiszi mocsarakból. Miután pedig itt várakat, városokat és számukra eladdig ismeretlen emberfajtákat láttak, a már ismert úton hazatértek, és beszámoltak társaiknak a tapasztaltakról. Azok meg nagy kíváncsiságukban csapatostul tódultak, hogy ellenőrizzék a hallottakat. Mikor a határ menti várak és városok népe megpillantotta a töméntelen, rettenetes külsejű, viseletű és magaviseletű idegent, azt hitte, démonokkal áll szemben, és hanyatt-homlok menekült, amerre látott. Ők pedig döbbenten ámuldoztak a sok újdonságon. Kezdetben nem is öltek vagy raboltak ki senkit, ám később csak elfogta őket az emberi bírvágy, és mivel senki nem állt nekik ellent, öldösni kezdték a népet, míg utoljára senkinek és semminek nem irgalmaztak immár. Hatalmas zsákmánnyal tértek végül haza. Látva utóbb, hogy milyen könnyű a dolguk, feleségeikkel, gyermekeikkel és minden nyomorúságos holmijukkal egyetemben újból felkerekedtek, széltében-hosszában fosztogatták a szomszéd népeket, legvégül pedig megtelepedtek Pannóniában.

---

41 Meien környékén élt nyugati szláv törzs.
42 Ez a hadjárat 906-ban volt.
43 Jordanes *Getica* című művének 24. könyvében Scandzának említi.
44 Azovi-tenger.

XIX. Magnus Carolus körülzárja a magyarokat[45]

Nagy Károly legyőzte, a Duna mögé űzte, és hatalmas fallal vette körül a magyarokat, így akadályozta meg őket szokásos népirtásaikban. Arnulfus[46] uralkodása idején azonban a falat lerombolták, így a magyarok ismét nekiláthattak a kártevésnek, mivel a császár igen megharagudott a marusok[47] királyára, Centupulchusra.[48] Hogy ettől fogva mekkora pusztítást és mennyi gazságot vittek végbe a frank birodalomban, azt az azóta is elhagyatottan álló városok és néptelen vidékek tanúsítják. Azért véltük úgy, hogy mindezt érdemes e népről elmondanunk, hogy Fényességed[49] is láthassa, miféle népséggel kellett nagyatyjának és atyjának harcolnia, és hogy milyen ellenségtől szabadította meg szinte egész Európát az ő gondviselésszerű vitézségük és haderejük.

XX. Hogyan pusztították végig a magyarok Szászországot[50]

A magyarok említett, szlávok által felbérelt serege tehát a Szászországban végbevitt pusztítás és végtelen mennyiségű zsákmány összeharácsolása után visszafordulva Dalamantia felé, egy másik magyar sereggel futott össze. Ezek aztán megfenyegették őket, hogy nekik támadnak, mert nem vették igénybe segítségüket, miközben ekkora zsákmányra tettek szert. A vége az lett a dolognak, hogy a magyarok ismét végigpusztították Szászországot, és miközben az első sereg Dalamantiában a másodikra várakozott, Dalamantia maga is olyan nyomorúságos szükségre jutott, hogy az ottaniaknak az évben, elhagyva saját földjeiket, más népeknél kellett élelmiszer fejében szolgálniuk.

XXI. Heinricus Szászország hercege lesz

Miután tehát a haza atyja, Oddo nagyherceg elhunyt,[51] kiváló és nagyszerű fiára, Heinricusra[52] hagyta az egész szász hercegséget. Voltak ugyan más fiai is, Thancmarus és Liudulfus, de ők még apjuk életében meghaltak.[53] Conradus király, minthogy gyakran tapasztalhatta már, milyen vitéz

---

45 Itt Nagy Károly avarok elleni hadjáratairól van szó.
46 Karintiai Arnulf.
47 Morvák.
48 Szvatopluk (vagy Zwentibold) morva fejedelem (†894).
49 Azaz Mathilde.
50 Itt a szerző ismét a 906-os hadjáratra tér vissza.
51 912-ben.
52 Azaz I. (Madarász) Henrikre.
53 Csak annyit tudunk, hogy mindkettő 912 előtt halt meg.

is az új herceg, ígéretet tett, hogy majd később ráruházza apja teljes hatalmát. Emiatt azonban az egész szász sereg méltatlankodni kezdett, hiszen a király nyilvánvalóan álnokul ígérgette, hogy a kiváló hercegnek, dicsősége és hírneve jutalmaképpen – majd később valamikor – még magasabb rangot ad, és nagy megtiszteltetésben részesíti. A szászok ugyanis az efféle tettetésre mit sem adtak, inkább azt tanácsolták hercegüknek, hogy ha a király nem hajlandó önként és azonnal felruházni őt apja tisztségeivel, a király akarata ellenére is megszerezheti a jussát. Mikor aztán a király látta, hogy a szászok a szokottnál is ellenségesebbek vele, és mivel nyílt harcban hercegüket nem gyűrhette le – erős hadsereg támogatta ugyanis Heinricust és töméntelen katona –, azon kezdte törni a fejét, hogyan pusztíthatná el Heinricust csellel.

XXII. Heinricusról, Hatho püspökről és Adelberhtus grófról. („B" változat)[54]

Erre a célra, úgy mondják, a legalkalmasabbnak Mogontia[55] püspöke, Hatho látszott. Hatho alacsony sorból származó, éles elméjű ember volt, akiről mindig nehéz volt eldönteni, éppen jóra, avagy rosszra használja-e a nagy eszét. Ez akár egyetlen tettéből is kiviláglik. Mikor ugyanis háború tört ki Conradus király apja, Conradus, illetve Adelbertus – Heinricus nővérétől való unokaöccse – között, előbb Adelbertus fivérét ölték meg, aztán öccse miatti bosszúból Adelbertus végzett Conradusszal, úgyhogy nem akadt király, aki a kiváló férfiak közt dúló harcnak véget tudott volna vetni. Végül is a főpapot küldték ki, hogy vessen már véget a rettentő háborúságnak. Ő el is ment Adelbertus várába, ahol esküt tett a hercegnek, hogy vagy kibékíti a királlyal, vagy amíg a várban tartózkodik, sértetlenséget biztosít neki. Miután Adelbertusszal megállapodtak e feltételekben, a herceg megkérte, hogy a bizalom és a barátság jeléül valamit egyenek együtt. A püspök elhárította a meghívást, és azonnal útnak indult. Miközben azonban kíséretével áthaladt a városon, állítólag azt kiáltozta: „Ó jaj, gyakran mennyire tud hiányozni, amit korábban visszautasít az ember. Nem gondoltam végig, milyen hosszú az út, milyen későre jár! Éhgyomorra mégsem gyalogolhatunk egész álló nap!" Adelbertus erre utánament, örömmel borult le a püspök térde előtt, és arra kérte, térjen vissza a városba vacsorázni. Miután aztán a püspök Adelbertusszal együtt visszatért a városba – legalábbis őszerinte –, már nem kötötte korábbi esküje, vagyis, hogy sértetlenséget biztosít neki, „amíg a várban tartózkodik". Hamarosan ugyanis éppen a püspök adta

[54] E fejezet három változatban (A, B, C) maradt ránk. A „B" változatban Widukind még feddi Hatto mainzi érseket (891–913). Az „A" változat Mathilde számára készült, ebben a szerző már visszafogottabb Hatto I. Henrik elleni összeesküvését illetően, hiszen a mű írásakor a császári háznak igen jó kapcsolatai voltak a mainzi érsekkel, aki akkor történetesen I. Ottó fia, Vilmos (†968) volt. A „C" változat szintén visszafogottabb Hattot illetően.

[55] Mainz.

Luthowicus király kezére Adelbertust, akit halálra is ítéltek. Ugyan mi lehet hitványabb az efféle fondorlatnál? Igaz viszont, hogy egy fej hullása árán sok ember feje menekült meg. S vajon lehet-e értékesebb bármi annál a ravaszságnál, amelynek segítségével a viszálynak vége szakad, és visszatér a béke? Az efféle trükkökben járatos püspök tehát felkereste a legfőbb kegyelem által nékünk adományozott férfiút, aranyláncot készíttetett számára és meghívta lakomázni, ahol, mint ígérte, értékes ajándékokkal is elhalmozza majd. Közben a püspök elment az aranyművesnez, hogy megszemlélje a láncot. Itt állítólag, látva az ékszert, felsóhajtott. Az aranyműves kérdi, miért sóhajtozik. Erre azt feleli, hogy azért, mert azt a láncot egy kiváló és általa is igen kedvelt ember – tudniillik Heinricus – vére fogja hamarosan szennyezni. Az aranyműves némán vette tudomásul a szavait, de miután elkészült a lánccal és átadta a királynak, engedélyt kért és kapott a távozásra. Ekkor felkereste az éppen a lakomára induló herceget, beszámolt neki a hallottakról. A herceg éktelen haragra gerjedt, magához rendelte a püspök követét, aki már korábban megérkezett avégett, hogy a lakomára hívja, és így szólt hozzá: „Menj és mondd meg Hathónak, hogy mivel Heinricus nyaka sem keményebb, mint Adelbertusé, jobbnak látjuk, ha itthon üldögélünk és a dolgunkat tesszük, semhogy nagy létszámú kíséretünkkel terheljük őt." Azzal tüstént egész Szászországban és Türingiában minden, a püspök fennhatósága alá tartozó földet elfoglalt. Burchardust és Bardót is – akik közül az egyik a király veje volt – úgy legyőzte és szüntelen harccal úgy tönkreverte, hogy elmenekültek országaikból: kettejük valamennyi birtokát katonái közt osztotta szét. Hatho pedig, látva, hogy cselszövéseinek egyszer s mindenkorra vége, nagy bánatában és ráadásul valamilyen betegség által is sújtva néhány napon belül elhalálozott. Akadtak olyanok is, akik szerint villámcsapás érte, abba rokkant és halt bele negyednapra.

XXII. Heinricusról, Hatho püspökről és Adelberhtus grófról. („A" változat)

Végül aztán a király barátai cselt szőttek ellene. Amelyet azonban az az aranyműves leplezett le, aki a cselszövés részét képező aranyláncot készítette. A cselszövők egyike ugyanis, hogy megnézze, hogyan áll az ékszer, elment az aranyműveshez. Mikor aztán megpillantotta a láncot, állítólag felsóhajtott. Mikor pedig a kézműves a nagy sóhajtozás oka után érdeklődött, azt a választ kapta, hogy azt a láncot a kiváló Heinricus vére fogja előbb-utóbb szennyezni. Hallva ezt az aranyműves, úgy tett, mintha a megjegyzést elengedte volna a füle mellett, és nem szólt semmit. Mikor aztán befejezte a munkát és átadta a láncot, engedélyt kért és kapott a távozásra. Találkozva azonban a herceggel a Cassala[56] nevű hely mellett, titokban ér-

[56] Kassel.

deklődött nála, hová megy. A herceg azt felelte, hogy lakomára és kitüntetésre hivatalos, és oda igyekszik. Az aranyműves erre beszámolt a hallottakról, kérve a herceget, ne folytassa útját. A herceg nyomban magához rendelte a követet, aki éppen a meghívás végett nála tartózkodott, s azt üzente általa: köszöni az uraknak a kedves meghívást, ám a barbárok váratlan portyái miatt nem jelenhet meg színük előtt személyesen, egyébként azonban továbbra is marad állhatatos szolgájuk. Ezután kíséretével keletnek fordult, és sereget gyűjtve Hatho, mogontiai püspök minden szászországi és türingiai birtokát elfoglalta. Burchardust és Bardót is – akik közül az egyik a király veje volt – úgy legyőzte, és szüntelen hadakozással úgy tönkreverte, hogy elmenekültek országaikból. Kettejük valamennyi birtokát katonái között osztotta föl. Hatho pedig, látva, hogy mesterkedéseinek egyszer s mindenkorra vége, és hogy a szászok ügye a legjobb úton halad, nagy bánatában és ráadásul valamilyen betegség által is sújtva néhány napon belül ágynak esett, és kilehelte lelkét. Nagy eszű férfiú volt, aki Ludewicus ifjúsága idején a frank birodalmat gondosan irányította, számos viszályra talált megoldást az országban, a mogontiai templomot pedig remekbe szabott építménnyel ékítette.

XXII. Heinricusról, Hatho püspökről és Adelberhtus grófról („C" változat)

Akkoriban a mogontiai püspököt Hathónak hívták – éles eszű, nagy tehetségű ember volt, aki rá jellemző ravaszságával sok embert rászedett. Mivel el kívánta nyerni Conradus és a frank nép kegyét, szokott fondorlatos módján elment ahhoz a férfiúhoz, akit a legfőbb kegyelem adott ajándékul nekünk, aranyláncot készíttetett néki, majd lakomára hívta, hogy ott még nagyobb kitüntetésekkel halmozza el. Közben a püspök kíváncsi lévén a készülő ékszerre, elment az aranyműveshez, de mikor meglátta a láncot, állítólag nagyot sóhajtott. Az aranyműves kérdi, mit sóhajtozik? Azt feleli azért, mert azt a láncot egy kiváló és számára is igen kedves ember, tudniillik Heinricus vére fogja hamarosan szennyezni. Az aranyműves némán vette tudomásul a hallottakat, de mikor elkészült a lánccal és átadta, engedélyt kért és kapott a távozásra. Felkeresve utóbb a lakomára igyekvő herceget, elbeszélte neki, miket hallott. A herceg éktelen haragra gerjedt, magához rendelte a püspök követét, aki már korábban nála tartózkodott, hogy a meghívást átadhassa, és így szólt hozzá: „Menj és mondd meg Hathónak, hogy mivel Heinricus nyaka sem keményebb Adelbertusénál, úgy véljük, jobban tesszük, ha itthon ücsörgünk, és a püspök úr szolgálatával törődünk, semhogy népes kíséretünkkel a terhére legyünk". (Adelbertus – mint beszélik – valaha a püspököt a bizalmába fogadta, aki utóbb álnokul rászedte őt. Ezt – mivel nem tartjuk valószínűnek – nem erősítjük meg, hanem inkább pletykának és koholmánynak véljük.) Azzal tüstént egész Szászországban és Türingiában minden, a püspök fennhatósága alá tartozó földet elfoglalt. Burchardust és Bardót is – akik közül az egyik a király

veje volt – úgy legyőzte, és szüntelen harccal úgy tönkreverte, hogy elmenekültek országaikból: kettejük valamennyi birtokát katonái közt osztotta szét. Hatho pedig, látva, hogy cselszövéseinek egyszer s mindenkorra vége, nagy bánatában és ráadásul valamilyen betegség által is sújtva néhány napon belül elhalálozott. Akadtak olyanok is, akik szerint villámcsapás érte, abba rokkant és halt bele negyednapra.

XXIII. Conradusról és fivéréről, Evurhardusról

A király pedig fivérét sereggel küldte Szászország elpusztítására. Mikor ahhoz a városhoz közeledett, amelyet Heresburgnak[57] neveznek, állítólag fennhéjázva kijelentette, hogy nincs nehéz dolga, hiszen a szászok ki se merik dugni a fejüket a falak mögül, hogy megküzdhessen velük. Még ki sem mondta mindezt, íme, a szászok egy mérföldnyire a vártól megtámadták, és ütközetbe bocsátkozva velük úgy megritkították a frankokat, hogy – mint a dalnokok szokták mondani – ugyancsak nagy pokolnak kell annak lennie, amelyik ennyi hullát be tud fogadni. A király fivére, Evurhardus[58] pedig ekképpen végre megszabadulhatott félelmétől, hogy egyetlen szásszal sem találkozik majd – hiszen szemtől szembe láthatta őket –, és szégyenletesen megfutamodva hordta el az irháját.

XXIV. Conradus Heinricust ostromolja

A király tudomást szerezvén fivére kudarcáról, a frankok minden erejét összeszedve, Heinricus felkutatására indult. Rá is bukkant a Grona[59] nevű város erődjében, amelyet megpróbált ostrommal bevenni. Követséget küldött önkéntes megadást kérve, s a követekkel azt üzente, hogy mindig is barátja marad Heinricusnak, nem lesz soha ellensége. A tárgyaláson egyszer csak megjelent a keletről származó Thiatmarus, ez az igen harcedzett, ám kétszínű, éles elméjű férfiú, aki vele született ravaszságával a legtöbb embert felülmúlta. Odalépett Heinricushoz, és a király követeinek jelenlétében feltette a kérdést, hol verhet tábort a serege. A herceg, aki már-már engedett a frankoknak, bátorságot merített szavaiból, hallva a seregről – amit valódinak vélt. Pedig Thiatmarus csak blöffölt, hiszen mindössze öt emberrel érkezett. Mikor pedig a herceg a légióinak száma felől érdeklődött, azt felelte, nagyjából harminc légiót tud kiállítani. Az ekképpen rászedett követek visszatértek a királyhoz. Thiatmarus így kerekedett felül ravaszságával

---

57 Obermarsberg.
58 Frankföldi Eberhard herceg (†939).
59 Grone.

azokon, akiket Heinricus herceg fegyverrel sem bírt legyőzni. Mert a frankok még pirkadat előtt, táborukat hátrahagyva, egytől egyig hazamenekültek.

XXV. Conradus király beszéde halála előtt

A király ekkor Bajorországba vonult, és ott Arnulfusszal[60] csatázott – állítólag itt megsebesült, majd hazatért. Mikor érezte, hogy hatalmába keríti a betegség, emellett korábbi szerencséje is elhagyja, magához hívta fivérét, aki éppen látogatóban járt nála, és így szólt hozzá: „Érzem, öcsém, hogy nem sokáig tart már az életem. Isten akaratából így rendeltetett, meg hát súlyos betegség is gyötör. Ezért hát gondold végig, mit kell tenned, és ami a legfontosabb a szempontodból, gondoskodj a frank birodalomról, és hallgass fivéredre, vagyis énrám. Hatalmas seregeket toborozhatunk és vezethetünk hadba, vannak váraink, fegyvereink, királyi jelvényeink, vagyis mindenünk megvan, amit csak a királyi méltóság megkövetel – az egy szerencse és vitézség kivételével. A szerencse a legnemesebb erényekkel egyetemben Heinricushoz pártolt, az állam sorsa a szászok kezébe került. Vedd tehát jelvényeid, a szent lándzsát,[61] az aranypáncélt a díszköpennyel, vedd az ősi királyok kardját és koronáját, és indulj Heinricushoz, köss vele békét, hogy örökre szövetségesed legyen. És hogy miért kell a frank népnek veled együtt leborulnia színe előtt? Csak azért, mert ő bizony király és sok-sok nép császára lesz." Hallva a tanácsait, fivére könnyek közt válaszolta, hogy úgy tesz, amint mondta. Ezután a király elhunyt. Erős és hatalmas férfiú volt, otthon és a harctéren egyaránt kiváló, bölcsen nagylelkű és mindenféle erénnyel ékes. Szülővárosában, Wilinaburgban[62] temették el: minden frank meggyászolta és megkönnyezte őt.

XXVI. Evurhardus Heinricust teszi királlyá

Ahogyan a király utasította, Evurhardus el is ment Heinricushoz, személyét és minden javát a kegyelmébe ajánlotta, békét kötött vele, és ekképpen kiérdemelte barátságát, amelyet hűen és testvérien haláláig meg is tartott. Azután összehíva a frank sereg vezéreit és nemeseit a Fridislerinek[63] neve-

---

[60] I. (Gonosz) Arnulf (†937) bajor herceg.

[61] A német királyok, ill. német-római császárok koronázási ékszereinek legrégebbi darabja, állítólag Krisztus keresztjének egyik szögét tartalmazza. A lándzsát valószínűleg nem Konrád adta Henriknek, hanem ez utóbbi később szerezte meg. Ezt az uralomról való lemondást (hogy ti. Henrik, egy szász legyen a király) a Liudolfingok által kitalált legendának tartják.

[62] Weilburg an der Lahn. Konradot azonban Fuldában temették el.

[63] Fritzlar.

zett helyen, az egész frank és szász nép színe előtt királlyá kiáltotta ki Heinricust. Mikor a kenetet és a koronát az érsek – aki az idő tájt Hirigerus[64] volt – felajánlotta neki, ő nem utasította vissza, de nem is fogadta el. Így szólt: „Beérem azzal, hogy népem vezetői Isten kegyelmének és jámborságotoknak köszönhetően királlyá kiáltanak ki és emelnek. Nálunk kiválóbbakat illessen azonban a kenet és a korona, ekkora tisztességre nem tartjuk magunkat méltónak." A gyűlés résztvevői tetszéssel fogadták beszédét: magasba emelt jobbjukkal köszöntve őt, hatalmas üdvrivalgással ismételgették az új király nevét.

XXVII. A királlyá emelt Heinricus rövid időn belül rendbe szedi a széthullott országot

Az ekképpen királlyá emelt Heinricus ezután egész kíséretével felkerekedett, hogy harcba induljon Alemannia hercege, Burchardus[65] ellen. Noha Burchardus keményen tudott küzdeni, mivel megvolt a magához való esze, hamar belátta, hogy a király hadaival nem mérkőzhet meg, így minden várával és népével egyetemben megadta magát Heinricusnak. Miután e hadjárata ilyen sikeresen alakult, Heinricus átvonult Bajorországba, amelyet Arnulfus herceg irányított. Hamarosan utol is érte és Reginesburg[66] várában ostrom alá vette őt. Látva Arnulfus, hogy képtelen ellenállni a királynak, kinyittatta a kapukat és kivonult a király elé, átadva önmagát és egész országát Heinricusnak. Heinricus pedig tisztelettel fogadta, és a király barátjának nevezte Arnulfust. A király ezután napról napra egyre nagyobb hatalomra tett szert, és egyre gyarapodott – ereje, tekintélye és hírneve egyre nőtt. Mikor pedig az elődei idején dúló belső és külső háborúk következtében mindenfelé zűrzavarba süllyedt országot rendbe szedte, megbékítette és egyesítette, hadaival Gallia és Lotaringia királysága ellen vonult.

XXVIII. Hluthowicusról és fiairól[67]

Lotharius ugyanis a Magnus Karolustól származó Hluthowicus császár fia volt. Lothariusnak két öccse volt, Carolus és Hluthowicus. Karolusnak Aquitánia és a Wascanusok[68] földje jutott, és országát nyugat felől a hispá-

---

64 Heriger mainzi érsek (913–927).
65 Burchard sváb herceg (†926).
66 Regensburg.
67 Jámbor Lajos (814–840) országát három részre osztotta: a nyugati részt II. (Kopasz) Károly (840–877) kapta meg, a középső rész Lotharé (840–855) lett, a keleti pedig II. (Német) Lajosé (840–876).
68 Gascogne.

niai Barcillona[69] városa, északról a brit tenger, délről az Alpok hegyvonulata, kelet felől a Masa[70] folyó határolta. A Masa és a Renus[71] közötti rész viszont Lotharhoz tartozott. Hluthowicus országa pedig a Renustól az illír és pannon határig, az Adora[72] folyóig és a dán határig terjedt. A testvérek hírhedett csatát vívtak egymással Phontinithnél,[73] mielőtt a birodalmat ekképpen felosztották volna. Azután viszont egyikük sem szegte meg az egyezséget, amíg az örökösödés jogán mindezek a tartományok Karolusra[74] szálltak, annak a Lothariusnak[75] a nagyapjára, akit fentebb említettünk.

XXIX. Carolusról és Odóról és utódaikról

Egyszer ezt a Karolust a keleti frankok közül felkereste egy Odo[76] nevű, bátor és okos ember, és rávette, hogy az uralkodó indítson – utóbb sikeresnek bizonyuló – háborút a királyságát már régóta zaklató dánok ellen. A harcban a dánok közül egyetlen éjjel százezren vesztek oda. Odo ekképpen hírnevet és dicsőséget szerzett, és a király kinevezte helyettesének, holott felbukkanásakor még csupán egyetlen apród kíséretében járult a király színe elé. Karolus később a halálos ágyán Odo lelkére kötötte, hogy ne feledje, mivel tartozik neki, és hogy a neki járó kímélettel bánjon fiával is, ha az majd megszületik. Ekkor ugyanis még nem született meg fia, a királynő azonban már áldott állapotban volt. Mikor aztán atyja halála után a gyermek megszületett[77], Odo ki is nyilvánította, hogy a fiú az örököse mind a királyságnak, mind pedig atyja nevének. Arnulfus császár azonban, aki az idősebb Karolust kiverte Germaniából, Karolus halála után egész birodalmát magának követelte. Odo fel is ajánlotta neki a koronát, a jogart és a többi királyi jelvényt, urának birodalmát azonban Arnulfus császár kegyelméből megtartotta magának. Ezért aztán mind a mai napig folyik a küzdelem Lotharius országáért Karolus családja és Odo utódai, illetve tart a versengés Karolus leszármazottai és a keleti frankok között.

---

69 Barcelona.
70 Maas.
71 Rajna.
72 Eider vagy Odera.
73 Fontenoy-nál, 841-ben.
74 III. (Kövér) Károly, aki uralma alatt a frank birodalmat rövid időre ismét rgyesítette.
75 Lothar (954–986) nyugati frank király. Vö. 34. sz. lábjegyzet.
76 Odo (888–898) nyugati frank király.
77 Azaz III. (Együgyű) Károly (893–923, †929), aki azonban nem III. (Kövér) Károly, hanem II. (Hebegő) Lajos (877–879) fia volt.

XXX. Hogyan szerezte meg Heinricus Lotaringia országát?

Ezért indított hadjáratot Heinricus Karolus ellen, több ízben is megfutamítva ellenfele seregét – ráadásul a bátrat a szerencse is segítette. Húga ugyanis, akinek apját, Rodbertet[78] (Odo fiát) Karolus katonái megölték, csellel elfogatta Karolust, és élete végéig börtönbe vettette.[79] Heinricus király pedig tudomást szerezve Karolus sorsáról, szánakozott rajta, és csodálkozott, milyen forgandó is általában az emberi szerencse, hiszen Karolus híresen hithű és vitéz férfi volt. Végül úgy döntött, felhagy a hadakozással, reménykedett ugyanis benne, hogy ravaszsággal könnyebben kerekedik felül a lotaringiakon, hiszen állhatatlan és cselszövésekhez szokott, harcias és lázadásra hajlamos egy nemzet volt ez. Élt abban az időben egy Lotharius családjából való ember, Christianus, aki látva, hogy a királynak minden ügye kedvezően alakul, azon gondolkodott, hogyan férkőzhetne a legügyesebben a kegyébe. Betegséget színlelt tehát, és magához hívta Isilberhtust,[80] aki apai örökségképpen a tartományt birtokolta, csellel elfogatta őt, és őrizet alatt elküldte Heinricusnak. Isilberhtus nemesi származású ember, ősi család sarja volt: a király igen szívesen látta udvarában, hiszen úgy vélte, hogy pusztán őáltala Lotharius egész országára ráteheti a kezét. Később látva, milyen tehetséges, jó családból való, nagy hatalmú és gazdag a fiatalember, még inkább a bizalmába fogadta, végül pedig Gerberga nevű lányát is hozzáadta, így nem csak barátságával, hanem rokoni szálakkal is magához láncolta Isilberhtust, akire Lotharius egész királyságát rábízta.

XXXI. Heinricus király és Mathilda királyné gyermekeiről és családfájukról

Más gyermekeket is szült azonban neki a híres és nemes, rendkívül okos Mathilda királyné.[81] Elsőszülöttként a közszeretetnek örvendő Oddót, másodikként a bátor és tehetséges, apja nevét viselő Heinricust,[82] harmadiknak Brunt, aki érseki és hercegi tisztet egyaránt viselt.[83] (Ezért pedig senki meg ne rója, hiszen Szent Sámuelről és sok más főpapról és bíráról is olvashattunk hasonlót.) Szült egy másik leánygyermeket is, aki Hugo herceg

---

[78] Odónak nem volt fia. I. Róbert (922–923) Odo testvére volt. Viszont Róbert III. (Együgyű) Károly ellen lázadt fel.

[79] III. (Együgyű) Károlyt, aki 929-ben halt meg, nem Róbert fia, Nagy Hugó (†956) fogta el, hanem Heribert de Vermandois gróf.

[80] Lotaringiai Giselbert (928–939) lotaringiai herceg. I. Ottó testvérét, Gerbergát vette feleségül.

[81] Mathilde (†968) I. (Madarász) Henrik második felesége volt. Tőle született I. Ottó.

[82] Henrik (947–955) bajor herceg.

[83] Brun (†965) kölni érsek.

felesége lett.[84] Ez a királyné asszony[85] egyébként Thiadricus leánya volt, akinek fivérei Widukind, Immed és Reginbern voltak. Arról a Reginbernről van itt szó, aki a Szászországot többször is fosztogató dánok ellen harcolt, és le is győzte őket, mind a mai napig megszabadítva ekképp hazáját betöréseiktől. Mindezek annak a nagy Widukind hercegnek[86] a leszármazottai voltak, aki majd harminc éven át viselt eredményes háborút Magnus Karolus ellen.

XXXII. A magyarokról és elfogásukról, s arról, hogy erősítették meg velük kilenc évre a békét

Alighogy azonban a belső harcok véget értek, a magyarok ismét végigpusztították egész Szászországot, várakat és városokat perzseltek föl, és akkora mészárlást vittek végbe mindenütt, hogy teljes elnéptelenedés fenyegetett immár.[87] A király pedig ekkor Werlaon[88] várában tartózkodott. Hiszen nem bízott benne, hogy még gyakorlatlan és nyílt ütközetben járatlan serege ily ádáz nép ellenében felvehetné a küzdelmet. Jobbnak látjuk nem taglalni, milyen hatalmas pusztítást vittek végbe a magyarok abban az időben, és mennyi kolostort gyújtottak fel, nehogy szenvedéseinket akár csak szóban is felidézzük. Történt azonban, hogy az egyik magyar vezért elfogták és megkötözve a király elé hurcolták. A magyarok annyira becsülték ezt a vezérüket, hogy váltságdíjul töménytelen aranyat és ezüstöt ajánlottak érte. A király azonban visszautasította az aranyat, inkább békét követelt cserébe, amit végül el is ért, így hát a foglyot egyéb ajándékok kíséretében visszaszolgáltatva, kilenc évre sikerült is megszilárdítania a békét.

XXXIII. Dionysius vértanú kezéről

Mikor a király átkelt a Renuson, hogy uralmát a lotaringiaikra is kiterjeszsze, elébe ment Karolus[89] követe, és alázatos szavakkal üdvözölve őt, a következőképpen szólt hozzá: „Az én uram, Karolus, akit egykor királyi hatalommal ruháztak föl, majd megfosztottak tőle, engem küldött hozzád, hogy közöljem veled: neki, akit ellenségek vesznek körül, semmi sem okozna nagyobb örömöt és nagyobb gyönyörűséget, mint hogy a te nagyszerű sikereid dicsőségéről hallhasson valamit, és erényeid hírével vigasztalódhassék.

---

[84] Hadwig Nagy Hugó felesége lett.
[85] Ti. Mathilde.
[86] Widukind (8. sz.) szász herceg.
[87] 924-ben.
[88] Werla.
[89] III. (Együgyű) Károly.

Hűsége jeleként pedig ezt küldi neked." Ekkor ruhája ökléből elővette a szentséges Dionysius mártír[90] aranyba és ékkövekbe foglalt kezét. „Ezt" – mondta – „vedd örök szövetsége és alattvalói szeretete zálogaképpen. A Galliát lakó frankok egyetlen vigaszának e testrészét szerette volna néked ekképpen fölajánlani. Azért egyetlen vigaszáét, mert a szentséges Vitus vértanú – nekünk nyomorúságot, nektek viszont örök békét hozva e cselekedetével – már régebben Szászországba költözött tőlünk.[91] De mióta átadtuk testét nektek, nem szűnnek nálunk a belső és külső háborúk, hisz egyazon évben a dánok és a normannok is földünkre támadtak." A király pedig a szent ajándékot a legmélyebb hálálkodással fogadva letérdelt a szent maradványai előtt, és csókokkal borítva, a legnagyobb tisztelettel övezte őket.

XXXIV. Szent Vitus vértanúról

Az a híres vértanú, akiről Karolus követe beszélt Licia[92] tartományban, nemes, ám pogány családban született. Atyja bemutatta a provincia helytartójának, Valerianusnak, aki ekkor bálványtiszteletre akarta kényszeríteni őt. Közben elvesztette a kezét, imádságának hatására azonban visszanyerte. A karját ugyanis a pribékek leégették, ám a vértanú érdemeinek köszönhetően sebei begyógyultak. Atyja pedig látva, hogy csak nevet a kínzásokon, hazavitte, és egy mindenféle gyönyörűségekkel zsúfolt szobába csukatta. Hylas – így hívták az apját – később bizonyos titokzatos jelenéseknek lett a tanúja, és látványukba belevakult. Ekkor kényszerből elfordult ugyan a bálványimádástól, és Krisztus hitét kezdte vallani, mikor azonban fia, Vitus érdemeinek jutalmaképpen visszanyerte látását, megtagadta Krisztust, és halálra kereste fiát. Egy angyal figyelmeztetésére azonban idős nevelője, Modestus fogta a fiút, a tengerre szállt, és a Siler[93] nevű folyóhoz menekült vele. Itt a szökevények egy fa alá telepedtek, egész nap imádkoztak, mindennapi betevőjükről pedig sasok gondoskodtak. A népek köréjük gyűltek, a fiú pedig Krisztust prédikálta, sokakat megtérített, és számos emberrel vétette föl a keresztséget. Később – Diocletianus császár hívására – Vitus Rómába utazott, ahol imádságával kiűzte a démont a császár fiából. Mégis arra kényszerítették, hogy az isteneket tömjénezze. Mikor aztán önérzetes választ adott az uralkodónak, vadállatok elé vetették, de nem esett baja. Ekkor fortyogó kemencébe dobták, de egy angyal eloltotta a lángokat, így innét is sértetlenül menekült. Súlyos bilincsbe verték hát, és tömlöcbe vetették, ám a börtönben is az Úr és az angyalok serege látogatta. Végül azután – Modestusszal és egy Crescentia nevű nemes asszonnyal együtt – a catasta[94] nevű kínzóeszközzel végezték ki. Mikor már minden csontját izzé-

---

90 Párizsi Szent Dénes (3. sz.) vértanú, Párizs első érseke volt.
91 Szent Vitus (†304 k.) vértanú csontjait 836-ban vitték Corvey-be.
92 Lükia.
93 Szélé.
94 Vaságy vagy rostély, amely alá tüzet raktak, és erre fektették a vértanúkat.

porrá törték, Krisztus végre megkönyörült rajta. Villámok kezdtek ugyanis körötte csapkodni, rettenetes mennydörgés hallatszott, amelynek hatására hóhérai rémülten elmenekültek. Vitus pedig hirtelen megint azon a helyen termett, ahol korábban imáiba merülhetett, mert Isten angyala – társaival együtt – visszavitte őt oda. Itt aztán a mártírok, utolsó imájukat elrebegve, lelküket a mennynek adták. Testüket egy derék asszony, Florentia temette el azon a helyen, amelyet Marianusnak[95] neveznek. Vitus utolsó imáját Kegyelmed számára lejegyeztem, hogy segítségével az iránta való szeretet lángra gyúlhasson benned, és ezzel az izzó szeretettel örök védelmét kiérdemelhesd. Így szólt tehát Vitus vértanú: „Uram, Jézus Krisztus, az élő Istennek fia, teljesítsd szívük óhaját, szabadítsd meg e világ minden kötelékétől, és vezesd a dicsőségedre azokat, akik miattam dicsőítenek Téged, és az én vértanúi szenvedésem láttán vágynak az üdvösségre." Szavára isteni ígéret felelt, amely szerint minden kérése meghallgattatik és teljesíttetik. Sok idő múltán azután egy bizonyos Fulradus[96] Rómában járt, és itt a nemes mártír cselekedeteiről olvasván megjelölte sírja helyét. Mikor pedig hazatért, magához vette a szent maradványokat, és Parisius[97] környékén helyezte őket nyugalomra. Innét Hluthowicus császár uralkodása idején Szászországba kerültek, és – amint azt Karolus követe is említette – a frankok ügye ettől kezdve alakult rosszul, a szászoké viszont jól, akiknek birodalma végül olyannyira kiterjedt, hogy már szinte terhes neki önnön nagysága, ahogyan azt közszeretetnek örvendő és az egész világon uralkodó atyád esetében is tapasztalhatjuk, akinek felséges hatalmával nemcsak Germánia, Itália és Gallia, hanem szinte a teljes Európa sem képes dacolni. Tiszteld tehát e jelentős patrónust, akinek jöttére Szászország szolgából szabaddá és népek adófizetőjéből úrnőjévé lett. Jóllehet Istennek ily jelentős és fontos barátja a Te[98] kegyelmedre nincs ráutalva, ám nekünk, az ő szolgáinak, igenis szükségünk van a Te támogatásodra. Ezért hát avégett, hogy ő a mennyei császárnál szószólód lehessen, mi téged tekintünk szószólónknak a földi uralkodónál, vagyis atyádnál és fivérednél.

XXXV. Hogyan szerzett kilenc esztendőre Heinricus király békét

Meghaladja képességünket annak elbeszélése – noha elhallgatni semmiképpen nem lenne illő –, hogy Heinricus király, kilenc esztendőre békét kötvén a magyarokkal, mily bölcsességgel őrködött hazája védelmén és a barbár népek távoltartásán. Mindenekelőtt parasztkatonáiból kiválasztotta minden kilencediket, és várakba telepítette őket, hogy a többi nyolc bajtárs számára ott lakást építsen, és hogy minden termés egyharmadát beszedje

---

95 Nem egyértelműen azonosítható hely.
96 Fulrad (†784) Saint Denis-i apát.
97 Párizs.
98 Azaz Mathilde.

és megőrizze. A többi nyolcnak pedig vetnie, aratnia kellett, és be kellett takarítania a termést a kilencedik számára, és a saját lakhelyén megőriznie. Rendelete szerint a tanácskozásokat, továbbá minden gyűlést és ünnepséget a várakban kellett megtartani, amelyeknek kiépítésén éjjel-nappal fáradoztak, hogy még békeidőben elsajátítsák mindazt, amit majd szükség esetén az ellenséggel szemben tenniük kell. A várakon kívül ugyanis nem volt semmilyen erődítmény az országban, és ami volt, az is hitvány. Mikor már a polgárok hozzászoktak e törvényekhez és az új rendhez, a király váratlanul rárontott a hevell[99] nevű szlávokra, és miután több csatában is megverte őket, az igen kemény télidőben a jégen verve föl táborát, faggyal, fegyverrel és folytonos éheztetéssel bevette Brennaburg[100] várát. Miután a vár által az egész tartományt ellenőrzése alá vonta, Dalamantia felé fordította seregét (a dalamancok ellen már egykor atyja megbízásából is hadakoznia kellett), és ostromot indítva Gana[101] vára ellen, a huszadik napon győzedelmeskedett. A várban szerzett zsákmányt katonáinak adta, a férfikorúakat mind megölette, a gyermekeket és a nőket pedig szolgaságba vettette. Ezután egész seregével Pragának, a csehek várának vette az útját, ahol a város királya[102] megadta magát neki. Erről a királyról csodálatos dolgokat mesélnek, ám mivel nem hiszünk e históriákban, helyesebbnek véltük, ha nem beszélünk róluk. A király egyébként Bolizlavus[103] fivére volt, aki, amíg csak élt, hűséges és hasznos híve maradt a császárnak. A király tehát a cseheket adófizetőivé téve, visszatért Szászországba.

XXXVI. Hogyan győzték le a redariakat?

Miután a szomszédos népeket, az obodritokat, a vilceket, a hevelleket, a dalamancokat, a cseheket és a redariakat[104] a király már mind adófizetőivé tette, és békét teremtett, a redariak hűtleneknek bizonyultak, és hatalmas sereget gyűjtve rátámadtak a Wallislevu[105] nevű várra, bevették, elfogták, és lemészárolták minden lakosát, tudniillik töméntelen sokaságuknak köszönhetően voltak képesek erre. Ennek hatására minden barbár nép felkelt, és ismét lázadozni merészelt. Fenyegetésükre válaszul hadat állítottak Bernhardus vezetésével, aki egyébként is a redariak tartományának helytartója volt. A legátus[106] mellé társként pedig Thiatmarust nevezték ki azzal a megbízatással, hogy Lunkini[107] várát vegyék ostrom alá. Az ostrom ötödik napján őrszemek érkeztek, akik azt hozták hírül, hogy nem messze

---

[99] Szláv néptörzs volt a Havel középső folyásánál.
[100] Brandenburg an der Havel. A várat 928/929 telén foglalta el Henrik.
[101] Jahna.
[102] Szent Vencel (921–929, †935) fejedelem.
[103] I. Boleszláv (935–967/972) fejedelem.
[104] Szláv törzsek.
[105] Walsleben.
[106] A szó Widukindnál egy őrgrófság birtokosa értelemben szerepel.
[107] Lenzen. A lenzeni csata 929-ben zajlott le.

egy barbár sereg közeleg, és még aznap éjjel meg akarja rohanni a tábort. Mivel többen is ugyanezt állították, a katonák hitelt adtak az egybecsengő szavaknak. A legátus sátra körül egybegyűltek a katonák és még ugyanabban az órában a társvezér indítványára úgy határoztak, hogy egész éjjel virrasztanak, nehogy a barbárok a táborukba törhessenek. Miután azonban a gyűlés feloszlott, a táborban váltakozva kerekedett felül a szorongás és a harci kedv – egyesek tartottak a harctól, mások viszont alig várták –, és a harcosok közül ki-ki vitézségének foka szerint reménykedett vagy éppen rettegett. Időközben bealkonyodott. Éjjel a szokásosnál is mélyebb sötétség uralkodott, ráadásul Isten akaratából hatalmas zivatar is dühöngött, ami megakadályozta a barbárokat gonosz tervük kivitelezésében. A szászok a parancsnak megfelelően egész éjjel fegyverben virrasztottak, és mihelyt megvirradt, megáldozva, adott jelre, előbb vezéreiknek aztán egymásnak tettek eskü alatt ígéretet, hogy helytállnak a mostani harcban. Mikor a nap felkelt – az esőt ugyanis ragyogóan fényes reggel követte –, a sereg, hadijelvényeit a magasba emelve kivonult a táborból. A legátus az első vonalban rontott a barbárokra, ám mivel a számtalan ellenség ellenében kis csapatukkal nem mehetett sokra, visszavonult a fősereghez, ahol elmondta, hogy a barbároknak nincs túl sok lovasuk, viszont tengernyi a gyalogosuk. Az éjszaka tomboló zivatarban azonban ők is úgy kimerültek, hogy lovasaik alig bírták csatába hajtani őket. Mikor aztán reggel a barbárok nedves öltözékére sütött a nap, egészen az égig gőzölgött a pára, ami Istenbe vetett reménnyel és bizalommal töltötte el a szász sereget: Isten orcájának fénye és békéje ragyogta be őket. Az adott jelre és a legátus buzdítására tehát hatalmas csatakiáltással rontottak az ellenségre. Mivel a túlságos zsúfoltságban nehezen nyílt útjuk az ellenség közepett, jobbjukban és baljukban is kivont karddal kaszabolták mindazt, akit nem bajtársuknak gondoltak. Mikor aztán a harc már tetőfokára hágott, és sokan estek el mindkét részről, ám a barbárok sorai még mindig nem bomlottak föl, a legátus utasította vezértársát, hogy segítse ki a harcoló légiókat. Az pedig egy tiszt vezetésével, ötven fegyveressel oldalba támadtatta az ellenséget, és ekképpen megzavarta csatarendjét. Ettől kezdve azután egész nap hullott és futott az ellenség. Mikor pedig már széltében öldösték őket a mezőn, a szomszédos várban akartak menedéket keresni. A vezértárs azonban elébük került, ezért aztán a közeli tengernek futottak, így esett, hogy egész óriási seregük vagy kard által veszett oda, vagy pedig a tengerbe fulladt. A gyalogságból senki nem maradt életben, a lovasságból is csak egy-kettő, a háború tehát valamennyi ellenség vesztével végződött. A győzelem hatására hatalmas örömujjongás tört ki a szászok közt, mindenki a vezéreket éltette, a katonák pedig egymást magasztalták, még a gyáváknak is kijutott a jó szóból, már ahogy az a siker esetében szokás. Másnap hajnalban pedig az említett vár felé indultak, a várbeliek azonban letették előttük a fegyvert, csak kegyelmet kértek cserébe, amit meg is kaptak. Fegyvertelenül kellett elhagyniuk a várat, a barbárok királyának szolganépe és egész vagyona pedig, feleségeivel, gyermekeivel és minden holmijával együtt zsákmányul esett. E csatában a mieink közül a két Liutharius[108] és sok más nemesember is elesett. A király a

108 Lothar von Walbeck és Lothar von Stade grófok.

legátust vezértársával és más tisztjeivel együtt – miután hazatértek Szászországba – nagy tisztelettel fogadta és igencsak magasztalta, hiszen kicsiny seregükkel – isteni segedelemmel – nagyszerű győzelmet arattak. Egyesek szerint ugyanis a barbárok közül kétszázezren vesztek oda. Másnap az összes hadifoglyot, mint arra számíthattak is, kivégezték.

XXXVII. A királyfi menyegzőjéről

A frissen aratott győzelem fölötti örömöt még a királyi menyegző is növelte, amelyre ugyanekkor nagyszerű külsőségek közt került sor. A király ugyanis fiához, Oddóhoz adta Ethmund[109] angol király leányát, Adalstan[110] húgát, aki később Liudulfust,[111] ezt a nagy és méltán közszeretetnek örvendő fiút, illetve a Liudgarda nevű lánygyermeket szülte neki. Liudgarda Cuonradus frank herceghez ment utóbb feleségül.[112]

XXXVIII. A király beszédéről és arról, hogyan győzte le a magyarokat nyílt harcban

A király pedig, mikor már lovasság elleni harcban is kipróbálta seregét, ősi ellenségei, azaz a magyarok ellen indított hadjáratot.[113] Összehívta ekkor egész népét, és a következő szónoklatot tartotta nekik: „Azt, hogy egykor minden ízében omladozó birodalmatok milyen veszedelemtől szabadult meg nemrégiben, ti magatok tudjátok a legjobban, hiszen eléggé belefáradtatok, belefásultatok már a belső és külső háborúkba. Most azonban, hála Isten magasságos irgalmának, a mi fáradozásunknak és a ti vitézségeteknek, sikerült békét és rendet teremtenünk az országban, sőt a barbárokat is legyőztük, és rabságba vetettük. Ám elkerülhetetlen feladatunk még, hogy közös ellenségünkkel, az avarokkal is hasonlóképpen leszámoljunk. Mindeddig ugyanis titeket és gyermekeiteket kellett megsarcolnom, hogy az avarok kincstárát megtölthessem, most pedig már a templomokat és a papságot vagyok kénytelen megadóztatni, hiszen mezítelen testünkön kívül immár egyéb vagyonunk nem maradt. Gondoljátok meg tehát magatok, és döntsétek el, mi a teendőnk. Vajon az Isten tiszteletére szánt kincseket vegyem el azért, hogy Isten ellenségeinek adjam váltságdíjul? Vagy inkább Istenünk tiszteletére fordítsam-e ezt a pénzt, hogy az váltson meg bennün-

---

[109] Editha (†946) I. (Idősebb) Edward (899–924) angol király lánya volt. A Widukind által említett I. Edmund (939–946) angol király Editha féltestvére volt.
[110] Æthelstan (925–939) angol király.
[111] Liudolf (†957).
[112] Liutgard (†953) Vörös Konrád (†955) lotaringiai herceghez ment feleségül.
[113] 932-ben.

ket, akit valóban teremtőnkként és megváltónkként tisztelünk?" – Ezt hallva a nép eget zengető rivalgásban tört ki, azt kiáltozva, hogy mindenképp az egyedül élő és igaz Istentől való megváltásra vágyik, mert egyedül Ő egyenes és igaz minden útjában és szent minden cselekedetében. Ezután a nép fölajánlotta szolgálatát a királynak a legkegyetlenebb törzs ellen, és jobbját az égnek emelve erősítette meg esküjét. Miután pedig a király ekképpen népével ilyen megállapodást kötött, feloszlatta a gyűlést. Mikor később a magyar követek a szokásos adók végett fölkeresték a királyt, Heinricus nem állt velük szóba, így aztán üres kézzel kellett hazatérniük. Az avarok, értesülve az eseményekről, nem késlekedtek, hanem hatalmas ellenséges sereggel igyekeztek minél előbb betörni Szászországba.[114] Dalamantián áthaladva, régi barátaiktól kérték a szokott támogatást. Mivel azonban a dalamancok tudták, hogy Szászország ellen vonulnak, és hogy a szászok fölkészültek az ellenük vívandó harcra, adóképpen egy hízott kutyát vetettek elébük. Mivel pedig a háborúba vonuló avarok nem értek rá megtorolni a sértést, sokáig követte őket korábbi barátaik gúnyos nevetése. Amilyen sebesen tehát csak tudtak, betörtek Türingiába, és az egész országot irgalmatlanul végigpusztították. Átérve Türingián, megosztották seregüket: az egyik seregrész nyugat felé vonult, mert nyugatról és délről egyszerre akartak betörni Szászországba. A szászok azonban, összefogva a türingekkel, csatába bocsátkoztak velük, vezéreiket megölték, a nyugati sereg többi harcosát pedig szerteszét szórták az egész tartományban. Akadtak köztük, akik éhen haltak, mások megfagytak, megint mások lekaszabolva vagy fogságba esve – amint meg is érdemelték – nyomorúságos véget értek. A keleten maradt [magyar] sereg azonban megneszelte, hogy a király húga, aki a türing Widóhoz ment feleségül[115] – ez a húg ugyanis egy ágyastól született –, éppen az egyik szomszédos várban tartózkodik, és hogy nagy rakás aranya meg ezüstje van. Ezért aztán olyan heves ostromba kezdtek, hogy ha az éjszaka véget nem vet a küzdelemnek, be is vették volna a várat. Még aznap éjjel hírt kaptak azonban társaik sorsáról, és arról is, hogy a király erős sereggel közeledik feléjük – a király ugyanis a Riade nevű hely közelében vert tábort. Rémületükben azonnal tábort bontottak, és szokásuk szerint hatalmas tüzeket rakva, füstjelekkel egybegyűjtötték szerteportyázó csapataikat. A király pedig másnap kivonult a hadseregével és arra buzdította katonáit, hogy vessék reményüket Isten kegyelmébe, és bízvást bízzanak benne, hogy az isteni segedelem, amint korábbi csatáikban, ezúttal sem marad el. Mindannyiuk közös ellenségei a magyarok: ezúttal tehát egyedül hazájuk és szeretteik védelmére gondoljanak. Ha pedig férfiasan küzdve helytállnak, meglátják, az ellenség hamar megfutamodik majd! A bátor szavaktól föllelkesült katonák az első, középső és utolsó sorok közt lovagló császár közelében „angyalt" láttak (így hívták ugyanis az angyalt ábrázoló fő-hadijelvényt), ami nagy bizalommal, és állhatatossággal töltötte el szívüket. A király pedig arra számított – és terve be is vált –, hogy ha az ellenség páncéloscsapatba ütközik, azonnal megfutamodik. A páncélzattal gyöngén fölszerelt türing légiót küldte ki tehát csalétekként, hogy az ellen-

[114] 933-ban.
[115] Widóról és feleségéről nem tudunk közelebbit.

séget a fősereg elé csalják. Így is tettek, és a magyarok, mihelyt megpillantották a páncélossereget, valóban úgy megfutamodtak, hogy nyolc mérföldön belül alig valaki esett el vagy került fogságba közülük. A szászok pedig behatoltak a magyar táborba, és minden foglyot kiszabadítottak.[116]

XXXIX. Hogyan tért haza győztesként és milyen volt a jelleme?

A király pedig győzedelmesen hazatérve, illendő módon hálát adva az Úrnak az isteni kegyelem által engedélyezett, ellenségei fölött aratott győzelemért, azt az adót, amelyet addig az ellenségnek szokott volt adni, szent célokra és a szegények gondozására fordíttatta. Ezután a sereg a haza atyjának, a legfőbb hadúrnak és imperátornak nevezte őt:[117] vitézségének és hatalmának híre pedig széltében-hosszában, minden országban és udvarban elterjedt. Ettől fogva sorra keresték föl a külországok előkelőségei, hogy személyének fényében sütkérezzenek – mind e bizonyítottan nagyszerű és kiváló férfiú kegyét keresték. Közöttük volt Hiriberhtus,[118] Hugo[119] veje is – akinek a mindenfajta jog és szokás ellenére királlyá emelt Rothulfusszal[120] támadt konfliktusa – és aki azért könyörgött, hogy a király védelmezze meg őt ura ellenében. Márpedig Heinricus olyan király volt, aki sosem tagadta meg a segítséget barátaitól. Galliába sietett hát, mint király beszélt a királlyal, majd dolga végeztével visszatért Szászországba. Mivel pedig mindig is nemzete felemelkedésén fáradozott, egész Szászországban alig vagy egyáltalán nem akadt olyan nemes ember, akit valamilyen értékes adománnyal, tisztséggel vagy hivatallal ne gyarapított volna. Minthogy nagy esze és bölcsessége derék termettel is párosult, a királyi méltóság minden kellékét magáénak mondhatta. A lovagi tornákon is olymértékben fölülmúlt mindenkit, hogy ellenfelei rettegtek szembeszállni vele. A vadászatban is úgy vitézkedett, hogy egyszerre negyven vagy még több vadat terített le. S bár a lakomákon meglehetősen vígan mulatozott, mégsem vétett soha a királyi illem ellen. Katonái pedig úgy tisztelték és rettegték is egyben, hogy vele szemben még mulatozás közben sem ragadtatták magukat soha semmi szabadosságra.

---

116 A merseburgi csata 933. március 15-én volt. A csata helyszíne nem határozható meg pontosan.
117 Erről részletesebben l. az Előszót.
118 Heribert de Vermandois gróf.
119 Nagy Hugó.
120 Burgundi Rudolf nyugati frank király (923–936).

XL. Hogyan győzte le a dánokat

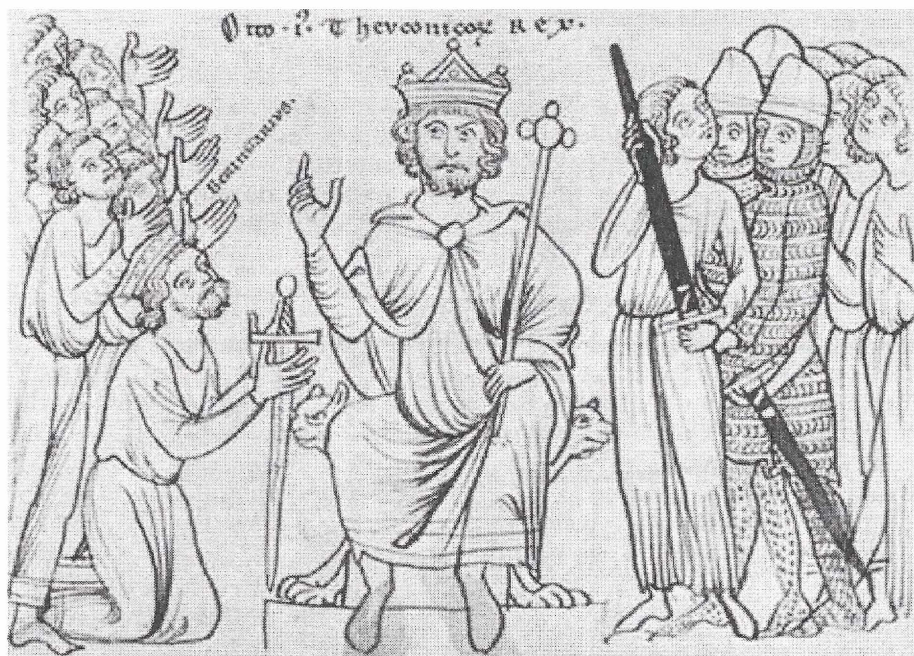
Mikor már minden környező népet hatalma alá vetett, a frízeket kalózhajóikkal meg-megrohanó dánokat is megtámadta és legyőzte, adófizetőivé téve őket, Chnuba[121] nevű királyukkal pedig felvétette a keresztséget. Mikor pedig minden környező népet megregulázott már, úgy döntött, Rómába indul – csakhogy betegség támadta meg, és ezért útját elhalasztotta.

XLI. Hogyan esett betegségbe, hogyan halt meg és hol temették el

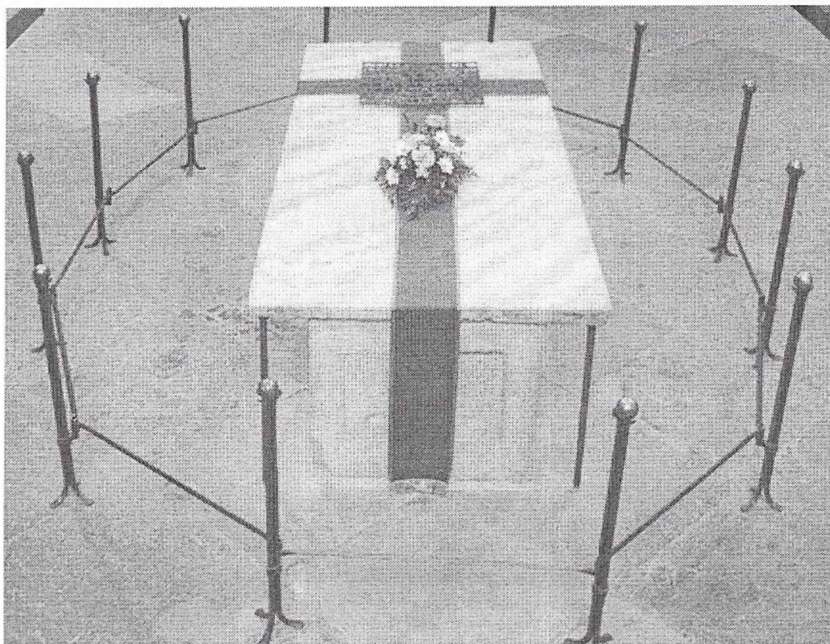
Mikor érezte, hogy a betegség úrrá lesz rajta, egybehívta egész népét és fiát, Oddót jelölte királynak. Többi gyermeke közt is szétosztotta birtokait és vagyonát, magát Oddót azonban, aki közülük a legjobb és legnagyobb volt, fivérei fölébe helyezte, és az egész frank birodalom vezetésével bízta meg. Ekképpen megírva törvényes végrendeletét és minden ügyét megfelelően elrendezve hunyt el a legfőbb úr, Európa legnagyobb királya, aki valamennyi testi és lelki erényben felülmúlta kortársait. Olyan utódot hagyott azonban maga után, aki még nála is nagyobb lett, és fiára hatalmas és kiterjedt birodalmat örökített – amelyet ő nem atyáitól örökölt, hanem maga szerzett és egyedül Istennek köszönhetett. Uralkodásának időtartama tizenhat,[122] életéé pedig nagyjából hatvan esztendő volt. Holttestét fiai a Quidlingaburgnak[123] nevezett városba vitték, és az itteni Szent Péter-bazilikában[124] temették el az oltár elé a legtöbb nemzet gyásza és könnyhullatása közepett.

Vége az első könyvnek

121 Chnuba Jylland délkeleti részén uralkodó kiskirály volt.
122 Valójában 17 évig uralkodott.
123 Quedlinburg.
124 Henrik sírja a Szent Servatius-templomban található.



I. Ottó győzelme Berengár király felett
(Manuscriptum Mediolanense, 1200 körül)



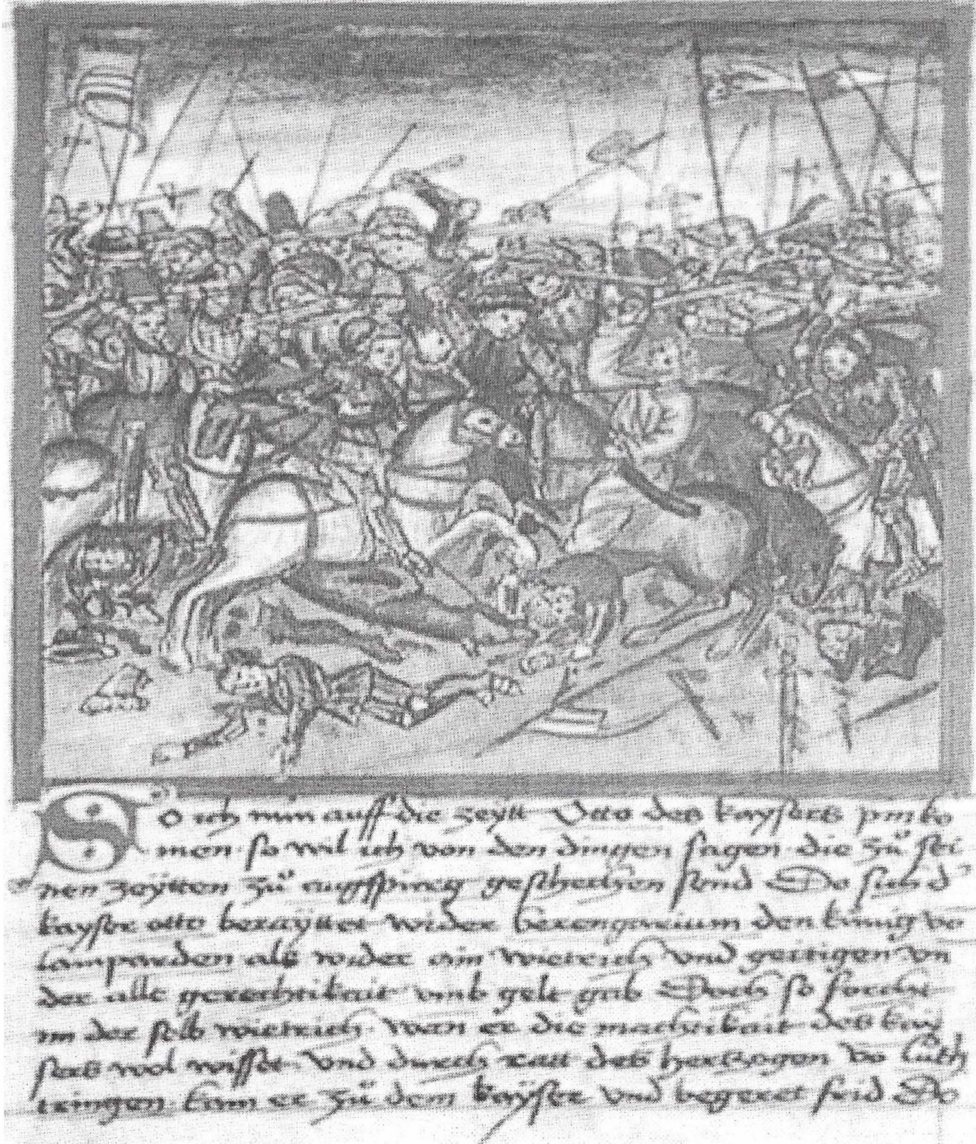
I. Ottó sírja a magdeburgi dómban

Kezdődik a szász történet második könyve

Mathilda Úrnőnek, a császár leányának
Kezdődik a második könyv bevezetője

Midőn e hatalmas mű megírásába vagy legalábbis átdolgozásába fognék – hiszen munkám nagyrészt készen áll már –, Kegyelmedet tekintem gyámolomnak, kit Európa-szerte úrnőjének tart mindenki – bár való igaz, atyád hatalma immár Afrikára és Ázsiára is kiterjed. Igen remélem ugyanis, hogy azt, ami munkámban kevésbé tűnik ildomosnak, Kegyelmed áldott szelídségével elnézi nekem, hiszen könyvemet továbbra is ugyanazzal az odaadással ajánlom Neked, mint amellyel egykor írását megkezdtem.

A bevezető vége



A lech-mezei csata ábrázolása egy 15. századi kéziratban

Tartalom

Vége a tartalomnak

Kezdődik a második könyv

I. Az aquasgranumi[125] palotánál tartott népgyűlésről, az új király megválasztásáról és fölkenéséről

Miután tehát a haza atyja, a hatalmas és kiváló Heinricus elhunyt, az egész frank és szász nemzet az atyja által már korábban királynak jelölt Oddót, Heinricus fiát választotta uralkodójává. A királyválasztó népgyűlés helyét az aquasgranumi palota mellett jelölték ki. Ez a hely Julus[126] közelében található, amelyet alapítójáról, Julius Caesarról neveztek el. Mivel tehát ide hirdették meg a gyűlést, a hercegek, a tartományok urai az egyéb főtisztekkel együtt mind össze is sereglettek a Magnus Karolus bazilikájához épült gyűlésteremben. Az ide épített trónra ültették az új uralkodót, hódoltak előtte, és felajánlották neki hűségüket, illetve azt, hogy minden ellenségével szemben segítségére lesznek, majd szokásaiknak megfelelően királlyá emelték.[127] Míg a hercegek és az egyéb tisztségviselők ezzel foglalatoskodtak, az érsek a teljes papi rend és az egész nép kíséretében a bazilikában várta az új király megjelenését. Mikor pedig a király megjelent, az érsek szembeállott vele, baljával megérintette a király jobbját, majd saját jobbjában pásztorbotot tartva, fehér karingbe öltözve, stólával és miseruhával felövezve egészen az oltár közepéhez vonult, és ott megállt. Ekkor az őt körülvevő nép felé fordult – mert alul és felül egyaránt karéj alakú karzatok övezték a bazilika belsejét, hogy az egész nép jól láthasson mindent – és így szólt: „Íme, elétek vezetem Isten választottját, és a világbíró Heinricus által kijelöltet, Oddót, akit most a hercegek egyöntetűen királlyá választottak. Ha tetszik nektek ez a választás, jobbotokat fölemelve jelezzétek." Erre az egész nép magasba emelte jobbját, és nagy ujjongással kívánt szerencsét új vezérének. Ezután az érsek a királlyal, aki frank szokás szerint szűk tunikát viselt, az oltár elé lépett, amelyen a királyi jelvények hevertek – a kard a vállszíjjal, a köpeny az ingvállal, a bot a jogarral, továbbá a korona. Az akkori érseket Hildiberhtusnak[128] hívták, frank származású volt, hivatására nézvést pedig szerzetes, aki Fulda monostorában nevelkedett, és ott járta ki iskoláit is. Méltán nyerte el a fuldai kolostor apátjának tisztét, sőt utóbb méltán emelkedett a mogontiai érsek hivatalának magasságába is. Hihetetlenül szent ember volt ez a Hildiberhtus, aki természet adta bölcsessége mellett a tudományokban is meglehetős hírre tett szert. Azt beszélik, egyéb kegyelmi ajándékok mellett jóstehetséget is kapott az Úrtól. Mikor pedig a püspökök közt vita alakult ki a király felszentelésének ügyében, nevezetesen a trieri és a kölni püspök között – amaz arra hivatkozott,

---

125 Aachen.
126 Jülich. Az etimológia természetesen nem helytálló, itt az a törekvés figyelhető meg, hogy a szerző az Ottók királyságát a Római Birodalommal hozza összefüggésbe.
127 Ottó királlyá koronázására 936. augusztus 7-én került sor.
128 Hildebert mainzi érsek (927–937).

hogy az övé régebbi egyházközség, hisz állítólag még Péter apostol alapította, emez meg arra, hogy a koronázás helye az ő egyházmegyéjéhez tartozik, így ki-ki magának követelte a király felkenésének kiváltságát –, végül is mindketten Hildiberhtusnak engedték át a feladatot, mert mind tisztában voltak értékeivel. Hildiberhtus tehát az oltárhoz lépett, leemelte róla a kardot és a kardövet, a király felé fordult, és így szólt: „Vedd ezt a kardot, hogy Krisztus minden ellenségét, a barbárokat és a rossz keresztényeket, a neked adományozott szent hatalommal, az egész frank birodalom teljes erejével, valamennyi keresztény békéjének teljes megszilárdítása végett messze űzd vele." Majd felemelte az ingvállat és a köpenyt, és fölruházta velük a királyt. „Ennek a köpenynek földig érő csücskei emlékeztessenek, miféle hit lángja ég benned, és hogy a béke megtartásában a végsőkig ki kell tartanod." Végül véve a jogart és a botot így szólt: „E jelvények emlékeztessenek rá, hogy alattvalóiddal atyailag bánj, Isten szolgáinak, az özvegyeknek és a kisdedeknek könyörületesen nyújts segédkezet, és fejedről az irgalom olaja sose hiányozzék, hogy mind a jelenben, mind pedig a jövőben is örök jutalomban legyen részed." Ezután Hildiberhtus és Wichfridus érsekek[129] maguk szent olajjal hintették, és aranykoronával koronázták meg a királyt, majd miután a szabályos szertartásokat mind elvégezték, a trónhoz vezették, amelyhez lépcsőkön hágott föl, és amelyet úgy illesztettek két különösen gyönyörű márványoszlop közé, hogy innét a király mindent láthasson, és őt is mindenki szemügyre vehesse.

II. A királyi szolgálattevőkről és vezetőikről

Miután tehát elhangzott Isten dicsőítése és véget ért az ünnepélyes szertartás, a király levonult a palotához, és itt a királyhoz illőn felékesített márványasztalhoz lépett, ahol a püspökökkel és egész népével együtt helyet foglalt. A hercegek pedig szolgáltak neki. Lotaringia hercege, Isilberhtus, akinek fennhatósága alá a koronázás helye tartozott, mindenről gondoskodott, Evurhardus[130] a főasztalnoki tisztet látta el, a frank Herimannus a pohárnokokat, Arnulfus[131] a lovagrendet, illetve a tábor kiválasztását és beosztását felügyelte. Sigifridus[132] pedig, a szászok legkiválóbbika, a király után a második, aki egykor a király veje is volt, az idő tájt meg rokonsági kötelékben állt vele, az ünnepségek idején Szászországot irányította, nehogy az ellenség váratlanul az országra törhessen, és közben az ifjabb Heinricust is – nevelés céljából – magánál tartotta. A király végül – miután a hercegek mindegyikét a királynak tett szolgálatai fejében illően megjutalmazta – nagy jókedvben bocsátotta el a vendégsereget.

---

129 Wigfried kölni érsek (924–953).
130 Frankföldi Eberhard.
131 I. (Gonosz) Arnulf.
132 Siegfried merseburgi gróf (†937). Ottó azért bízta Siegfried felügyeletére tizenhat éves öccsét, Henriket, hogy az nehogy veszélyt jelentsen számára.

III. A Bolizlavus ellen indított háborúról[133]

Ezenközben a barbárok újabb lázadást szítottak. Bolizlavus megölte bátyját, aki keresztény és állítólag igen jámbor ember volt, majd féltékeny lévén a szomszédos kiskirályra (mivel az elismerte a szászok fennhatóságát), háborút üzent neki. Ez rögtön Szászországba küldetett, hogy segítséget kérjen. A mesaburiusok[134] légiója és a hassiganusok[135] erős csapatai élén Asicot küldték ki a védelmére: a hadat egy türing sereg egészítette ki. Ezt a légiót egyébként rablókból toborozták. Heinricus ugyanis, amilyen kemény kézzel bánt a külföldiekkel, éppolyan irgalmat tanúsított minden téren honfitársai iránt. Ha tehát nagy erejű és katonának alkalmas tolvajt vagy rablót látott, elengedte az illető megérdemelt büntetését, és a mesaburiusok várkörnyéki telepére küldte, földet és fegyvert adva neki, meghagyva, hogy ha nem zaklatja a polgárokat, a barbárokkal szemben kedvére garázdálkodhat. Az effajta alakokból összegyűlt népségből aztán az expedícióhoz egy egész légió telt ki. Bolizlavus pedig tudomást szerezve a szász seregről, mivel a szászok és a türingek kétfelől törtek rá, maga is kettéosztotta bajtársait, és vakmerő ember lévén úgy döntött, egyszerre száll szembe mindkét sereggel. A türingek, mikor látták, hogy az ellenség váratlanul rájuk ront, futásban kerestek a veszély elől menedéket. Asic azonban a szászokkal és a többi segédcsapattal habozás nélkül az ellenségre rontott, nagy részét lekaszabolta, a többit meg megfutamította, és győztesen tért vissza táborába. Mivel azonban mit sem sejtett arról a seregről, amelyik a türingeket üldözte, győzelme tudatában nem bizonyult kellően óvatosnak. Mikor ugyanis Bolizlavus látta, hogy a seregünk szétszóródott, egyesek az elesettekről rángatják le a zsákmányt, mások magukat ápolgatják, megint mások pedig a lovak abrakolásával vannak elfoglalva, megfutamított és menekülő seregét egybegyűjtve, a mit sem sejtő és friss győzelmük tudatában vigyázatlan szászokat váratlanul lerohanta, és a vezért egész seregünkkel együtt eltörölte a föld színéről. Ezután a kiskirály várához vonult, amelyet az első rohammal bevett és úgy lerombolt, hogy máig lakatlan maradt. A háború egészen a király uralkodásának tizennegyedik évéig elhúzódott: attól kezdve viszont Bolizlavus a király hű és hasznos szolgája lett.

IV. A király hadjáratáról a barbár népek ellen

A király azonban a csata hírét véve a legkevésbé sem keseredett el, hanem inkább Istentől kapott vitézségéből erőt merítve teljes haderejével betört a barbárok földjére, hogy vad lázongásukat megtörje. Hiszen atyja már korábban is megbízta az ellenük viselendő háborúval, mivel fiának, Thanc-

[133] 936-ban.
[134] Merseburgiak.
[135] Hochseegauiak.

marusnak követeit megcsúfolták, amiről majd a továbbiakban bővebben is szándékozunk szólni. Az új király úgy döntött, új hadvezért nevez ki a sereg élére. E tisztséggel a nemes, tehetséges és igen bölcs Herimannust bízta meg. Ám a kinevezéssel nemcsak a többi herceg, hanem saját fivére, Wichmannus irigységét is fölkeltette. Utóbbi tettetett betegség ürügyén ott is hagyta emiatt a sereget. Wichmannus ugyanis hatalmas és bátor férfi volt, nagylelkű, jártas a harcban és oly nagy tudományú, hogy alattvalói emberfeletti ismereteket tulajdonítottak neki. Herimannus azonban, aki az első hadrendben volt, behatolva az ellenséges területre csatát kezdeményezett a barbárokkal, és oly bátran legyőzte őket, hogy emiatt ellenségei csak még inkább irigyelni kezdték. Közülük Ekkardus, Liudulfus fia annyira nehezen viselte Herimannus sikerét, hogy fogadalmat tett: vagy túlszárnyalja őt, vagy élni sem akar többé. Összeszedve tehát az egész seregből a legbátrabb vitézeket, a király tilalmát megszegve átkelt a mocsáron, amely az ellenséges vár és a királyi tábor között húzódott. Csakhogy rögtön ellenségbe ütközött, és miután bekerítették, összes emberével együtt odaveszett. A vele együtt elesett, egész seregből válogatott vitézek tizennyolcan voltak. A király pedig nagy tömeg ellenséget leméészárolva, a maradékot pedig adófizetőjévé téve visszatért Szászországba. Mindezekre szeptember 22-én került sor.

V. A magyarokról

Ezután az ősi ellenség, a magyarok következtek, hogy próbára tegyék a király vitézségét.[136] Miután ugyanis betörtek Frankföldre, úgy döntöttek, hogy ha lehetséges, nyugat felől támadnak Szászországra. A király, értesülve erről, késedelem nélkül erős haddal szállt szembe velük, megfutamította, és határaik mögé űzte őket.

VI. A belső harcokról

Mikor a külső háborúk végre lecsendesedtek, kitört a polgárháború. A szászok ugyanis, a király dicsőségétől megmámorosodva méltatlannak tartották, hogy más nemzeteket szolgáljanak, és hűbéresi kötelességüket egyedül a királlyal szemben voltak hajlandók teljesíteni. Evurhardus haragra gerjedve emiatt Bruningus ellen, sereget gyűjtött, felperzselte Bruningus Elmer[137] nevű városát, és a város minden lakosát halomra gyilkolta. Az önbíráskodásról értesülve a király száz talentum értékű ló beszolgáltatására ítélte Evurhardust, és minden tisztjét, aki e gaztettben bűntársa volt,

[136] 937-ben.
[137] Helmern.

gyalázatul kutyacipeléssel büntette – a kutyákat egészen a Magathaburg[138] nevezetű királyi várig kellett vinniök.

VII. Innocentius vértanú relikviáiról

Ugyanekkor vitette át a király Innocentius vértanú maradványait ugyanebbe a városba. Maga a király – igen kegyes lévén – miután a békebontókat méltó büntetéssel sújtotta, e helyt irgalommal fogadta őket, és valamennyiüket királyi adományokkal elhalmozva békében bocsátotta el. Ők azonban továbbra is vezérüket követték, minden gazságra készen, mivel Evurhardus barátságos természetű ember volt, közvetlen az alárendeltjeivel és bőkezűen adakozó, és e tulajdonságaival a szászok közül sokakat a pártjára állított.

VIII. Arnulfus bajor hercegről

Ekkoriban hunyt el Arnulfus bajor herceg, fiai pedig gőgjükben felfuvalkodva, a király parancsa ellenére sem voltak hajlandók kíséretébe állni.

IX. Sifridus és Thancmarus királyfiakról

Ugyanekkor hunyt el Sigifridus gróf is. Mikor aztán rokonságuk alapján Thancmarus az elhunyt tisztségét magának követelte – mivel anyja Sigifridus anyai nagynénjének leánya volt – a királyi kegy azonban Gero grófnak[139] kedvezett, Thancmarus igencsak megsértődött. A király pedig Bajorországba látogatott, majd ott rendbe téve ügyeit, visszatért Szászországba.

X. A viszályról és a törvények ellentmondásairól

Az Evurhardus és Bruningus közt támadt viszály közben mészárlásokig, a földek elnéptelenedéséig és a gátlástalan gyújtogatásig fajult. A törvények

[138] Magdeburg.
[139] Gero őrgróf (937–965).

ellentmondásossága miatt is vita támadt, akadtak, akik azt állították, hogy a fiúk fiai nem számítanak a fiúk közé, és törvény szerint nem kell osztozniuk a fiúkkal az örökségen, ha apjuk még nagyapjuk életében hal meg. A király ezért ediktumot bocsátott ki, amelyben általános népgyűlést hívott össze a Stela[140] nevezetű település mellett, ott pedig az a határozat született, hogy az ügyet bírósági vizsgálatnak kell eldöntenie. A király azonban utóbb meggondolta magát, mivel nem szerette volna, ha nemeseket és őrgrófokat hurcolnak meg, ezért parancsot adott, hogy bajvívással döntsenek az ügyben. Ezen az a párt diadalmaskodott, amely szerint a fiak fiai is fiúnak számítanak: A határozat szerint – végleges döntés alapján – az unokáknak nagybátyjaikkal egyenlő arányban kellett ezentúl osztozniuk az örökségen. Ekkor is lelepleződtek már a békebontók, akik mindeddig nem merészeltek ugyan nyíltan szembeszállni a királyi hatalommal, csupán „a barátaikon esett jogtalanságért" akartak bosszút állni. A király átlátta ugyan, hogy semmibe veszik akaratát – még arra sem méltatták ugyanis, hogy parancsára és kívánsága szerint megjelenjenek a bíróság előtt –, mégsem ragadott fegyvert, hanem lehetőséget adott a megbocsátásra, hiszen az irgalomra mindig is hajlott. Csakhogy a viszály hatására némelyek még veszélyesebb vizekre eveztek. Ráadásul a pártütők mindenféle gazságot követtek el közben: gyilkosságokat, törvénysértéseket, pusztítottak, gyújtogattak. Azokban az időkben bizony nehezen különböztették meg az emberek a helyest a helytelentől, a jogost a jogtalantól.

XI. Thancmarusról, Evurhardusról, Heinricusról és a polgárháborúról

Thancmarus összefogott Evurhardusszal, és erős sereget gyűjtve bevette Badiliki[141] erődjét, ahol az ifjabb Heinricus tartózkodott, majd a várost fegyvereseinek vetve prédául, elvonult, úgy hurcolva magával Heinricust, mint valami hitvány rabszolgát. Itt esett el Gevehardus, Udónak, Herimannus herceg fivérének fia, akinek halála miatt – Isten rendeléséből – a frank hercegek összekülönböztek egymással. Thancmarus katonái tehát, az óriási zsákmányon meggazdagodva már mindenre hajlandók voltak. Thancmarus ezután bevette Heresburg[142] várát, és hatalmas hadat gyűjtve megtelepedett benne, és innét ki-kicsapva számos gaztettet vitt végre. Evurhardus pedig magánál tartotta Heinricust. Ugyanekkor esett el Dedi az Evurhardus katonái által megszállt Larun[143] várának kapui előtt. Wichmannus viszont, aki elsőnek szállt szembe a királlyal, értesülve a lázadók e gaztettéről, meggondolta magát és békét kötött a királlyal, hiszen igen bölcs ember volt – és ezen túl mindvégig hasznos és hű alattvaló is maradt. Thancma-

[140] Steele, 938-ban.
[141] Belecke.
[142] Eresburg.
[143] Laer bei Meschede vagy Laer bei Herford.

rus,[144] Heinricus király fia nemesasszonytól született, tettre kész, nagytehetségű, harcban jártas ember volt, ám hadjárat közben nem sokat foglalkozott a becsülettel és szeméremmel. Anyja számos birtokkal rendelkezett: ennélfogva – bár apjától egész vagyont örökölt – nehezen viselte el, hogy anyai örökségétől megfosszák. Ezért ragadott hát fegyvert a maga és övéi vesztére, urával, királyával szemben. A király pedig látva, hogy milyen veszélyessé fajultak a dolgok, kedve ellenére, ám Thancmarus arcátlanságának megzabolázása végett végül is nagy hadi készülettel Heresburgba vonult. A város polgárai hallva, hogy a király jelentős haderővel közeledik feléjük, tárt kapukkal fogadták az ostromra készülő sereget. Thancmarus pedig a Leó pápa által Pál apostolnak szentelt templomba[145] menekült. A katonák azonban a templomig követték, különösen Heinricus csatlósainak fájt rá a foguk, bántotta ugyanis őket az urukon esett sérelem és elégtételt akartak venni érte. A kapukat sem átallották fegyverrel bezúzni, így végül is sikerült fegyveresen behatolniuk a templomba. Thancmarus az oltár mellett állt fegyvereit és aranyláncát az oltárra helyezve. Miután a katonák egy darabig szemből lándzsákkal bökdösték, egy bizonyos Thiatboldus, Cobbo fattya, nagy átkozódva megsebezte, miközben maga is sebet kapott, amelybe hamarosan – szörnyű őrjöngés közepett – bele is halt. Végül egy Maincia nevű katona az oltár melletti ablakon át lándzsával hátba döfte Thancmarust, akit az oltár mellett sebzett így halálra. Ez a Maincia egyébként, a testvérgyilkosság eme bűnrészese, később a birteni csatában vesztette nyomorult életét az oltárról hitványul elrabolt arannyal egyetemben.[146] Mikor a minderről mit sem sejtő és jelen sem lévő király az eseményekről tudomást szerzett, elítélte ugyan katonái vakmerőségét, ám mivel a polgárháború még javában dúlt, mégsem fordíthatta őket maga ellen. Fivére sorsán bánkódva – a rá jellemző kegyesség jegyében – mondott néhány dicsérő szót az elhunytról és tehetségéről, majd Thiadricust és nagynénjének három, Thancmarusszal szövetkező fiát a frank törvényeknek megfelelően elítéltette és megfojtatta. Ezután harci lázban égő, és a városban szerzett zsákmánnyal megjutalmazott seregét Lara[147] ellen indította. A városlakók azonban a várkapitány vezetésével keményen ellenálltak, és kőre kővel, gerelyre gerellyel válaszoltak szüntelenül, végül azonban belefáradva a harcba, mégiscsak fegyverszünetért folyamodtak, hogy közben kikérhessék a herceg tanácsát. A fegyverszünetet megkapták ugyan, de a herceg nem nyújtott nekik semmiféle támogatást. Ekkor kivonultak a várból, és megadták magukat a királyi hatalomnak. Ebben a csatában szerzett hírnevet Tamma pohárnok, aki valaha sok egyéb derék tettéről is közismert volt. Evurhardus pedig, értesülve Thancmarus vesztéről és seregei vereségéről, megtört lélekkel leborult foglya előtt, és irgalomért esedezett, amit méltatlanul bár, de el is nyert.

---

[144] Thankmar (†938).
[145] Csak Widukindus említi, hogy a templomot III. Leó pápa (795–816) szentelte volna fel.
[146] Vö. a II/17. fejezettel.
[147] L. a 143. lábjegyzetet

XII. Heinricusról, a király fivéréről

Heinricus ebben az időben még igen zsenge korú, lobbanékony ifjú volt, és a túlságos uralomvágy úrrá lévén rajta, arra a bűnre vetemedett, hogy összeesküvést szőtt ura, királya és bátyja ellen, avégett, hogy ha minden jól megy, a királyi koronát a saját fejére helyezhesse. A szövetséget tehát mindkét részről megkötötték, s aztán Heinricus szabadon visszatérhetett a királyhoz, bár ezúttal a vendéglátó szándékai és érzései sokkal tisztábbak, őszintébbek voltak, mint vendégéi.

XIII. Hogyan nyert kegyelmet Evurhardus

Elsősorban a kiváló és erkölcsileg feddhetetlen Frithuricusnak,[148] Hildiberthus érsek utódának rábeszélésére Evurhardus felkereste a királyt, és alázatosan kegyelemért esedezett, önmagát és minden vagyonát az uralkodó kezébe ajánlva. Hogy rettentő bűne mégse maradjon megtorlatlan, a király Hildinensis[149] várába küldte afféle száműzetés gyanánt. Ám nem telt belé sok idő, irgalmasan kegyelmet adott neki, és visszahelyezte őt korábbi tisztségeibe.

XIV. Megint a magyarokról: hogyan vonultak vissza súlyos veszteségek árán

Míg idehaza ezek történtek, régi ellenségeink, a magyarok váratlanul betörtek Szászországba,[150] és a Bada[151] folyó partján verve föl táborukat, az egész környéket végigportyázták. Vezérük pedig a hadsereg egy részével elhagyta a tábort, és még aznap estére Stedieraburg[152] várához érkezett. A városbeliek pedig látva, hogy az ellenséget mennyire megviselte a megtett út és a szakadatlan esőzés, merészen kitörtek a várból, és először csatakiáltásaikkal ijesztve meg az ellenséget, végül pedig váratlanul rájuk rontva sokukat megölték, és miután rengeteg lovat és néhány hadijelvényt is zsákmányoltak, az életben maradt magyarokat sikeresen megfutamították. Az útjukba eső várak, látva, hogy a magyarok menekülnek, mindenütt rájuk támadtak, és miután zömüket levágták, vezérüket is egy pöcegödörbe hajít-

[148] Friedrich mainzi érsek (937–954).
[149] Hildesheim.
[150] 938-ban.
[151] Bode.
[152] Steterburg.

va fojtották meg. A magyar sereg másik fele pedig észak felé fordult, ahol egy szláv férfi a Thrimining[153] nevű helyre csalta őket, ahol a kietlen vidéken eltévedve és fegyveresektől körülvéve vesztek oda, nagy rettegést keltve a többi magyarban. Ennek a seregnek a vezérét, néhányadmagával menekülés közben fogságba ejtették, és a királyhoz szállították, aki nagy váltságdíjat kapott értük. Mikor pedig az események híre elterjedt, az ellenséges táborban zűrzavar ütötte föl a fejét, a magyarok hanyatt-homlok menekültek, és jó harminc esztendeig nem mutatkoztak többé Szászországban.

XV. Hogyan fűtötte Heinricust az uralomvágy

Ezután Heinricus nagy hatalomvágyában pompás ünnepséget tartott Salaveldunban.[154] Mivel pedig a királyi hatalomnak köszönhetően nagy és hatalmas volt, sokakat ajándékozott meg bőkezűen, és ekképpen sok hívet szerzett magának a pártütéshez. Sokan akadtak azonban, akik jobbnak látták titokban tartani a dolgot, már csak azért is, nehogy a testvérharcban színt kelljen vallaniuk. Tanácsot mindenesetre adtak, hogyan lehetne könnyebben megnyerni a háborút: tudniillik, hogy Heinricus hagyja Szászországot katonái őrizete alatt, maga pedig húzódjék meg Lotaringiában, a békés helybéli nép közt (így aztán a király egyetlen támadással legyőzhette, és egyetlen csatában megsemmisíthette őket). Tettestársai tanácsát megfogadva tehát Heinricus – mint mondtuk – elhagyta Szászországot és a szász várakat, a türing földet katonái őrizete alatt hagyta, maga pedig barátaival együtt Lotaringiába húzódott. A történet híre mindenkit megdöbbentett, hiszen senki sem sejtett semmit a király hirtelen elhagyása és a váratlan háború igazi okairól. A király pedig tudomást szerezve a történtekről, először nem akart hinni a fülének, utóbb azonban biztos hírt kapva a harcokról, seregével késedelem nélkül öccse nyomába eredt. Mikor pedig az öccse katonái által védett Throtmannus[155] nevű várhoz közelített, a várőrség – jól emlékezve Thancmarus sorsára – nem merészelte bevárni a királyt, hanem kivonult, és megadta magát neki. Aginának hívták azt az embert, akire Heinricus a vár védelmét bízta. A király súlyos esküvel kötelezte őt, hogy ha képes, békítse meg és térítse észre az urát, máskülönben viszont térjen vissza a királyhoz. Miután Aginát útjára bocsátották, fel is kereste urát. A király által vezényelt sereg pedig a Renus folyó partjáig vonult.

---

[153] Drömling.
[154] Saalfeld.
[155] Dortmund.

XVI. Hisberthusról, Lotaringia hercegéről

Akkoriban, mikor Evurhardus hadakozott a királlyal, Hadaldust, a király belső inasát küldték Isilberhtushoz, hogy békét kössön és szerezzen, mivel ő addig még nem kötelezte el magát egyik félnek sem. Csakhogy senki se állt vele szóba, és a választ napról napra halogatták. Hadaldus, látva a herceg alattomosságát, egyszer csak megelégelte a packázást, és így szólt hozzá: „A nép színe előtt, a rám ruházott királyi hatalom nevében felszólítalak, hogy ezen és ezen a napon jelenj meg a királyi bíróság előtt, különben biztos lehetsz benne, hogy ellenségnek fogunk nyilvánítani." A herceg egyébként a király által küldött Bernhardus püspököt sem fogadta, és biztos válasz nélkül bocsátotta el. Ráadásul állítólag gyakran a királyi levélpecséttel is visszaélt. Az említett szavak után azonban a követtel már némileg elfogadhatóbban bánt, és tisztelettel bocsátotta útjára.

XVII. A biertanai csatáról[156]

Miután tehát sereget gyűjtöttek, Heinricus és Isilberhtus úgy döntött, hogy a Renusnál csapnak össze a királlyal. Agina – betartva esküjét – a sereg elébe vágva átkelt a Renuson, és jelentkezett a királynál. Köszöntötte őt, majd alázatosan a következőképpen szólt hozzá: „Fivéred, az én uram azt kívánja neked, hogy jó egészségben és épségben uralkodj sokáig hatalmas és kiterjedt birodalmadon, és ígéri, mihamarabb igyekszik megjelenni a szolgálatodra." Miközben azonban a király az iránt érdeklődött, békések-e vagy sem az öccse szándékai, hirtelen megpillantotta a hatalmas sereget, amely magasba emelt jelvényekkel fokozatosan közeledett, és a királyi had Renuson átkelt része felé közelített. Ekkor Agina felé fordult, és azt kérdezte: „Mit akar az a had, és miféle hadsereg az ott?" Agina pedig meglehetős zavarba jőve a következőképpen válaszolt: „Az én uram a te fivéred, ha az én szavamra méltóztatott volna hallgatni, másképp jött volna látogatóba hozzád. Én csak azért vagyok itt, mert az esküm kötelezett." Mikor a király meghallotta válaszát, képtelen volt titkolni elkeseredését, hiszen nem voltak hajói, amelyekkel a Renuson át tudott volna kelni, a hatalmas folyamon pedig másképp átjutni lehetetlen volt, így, akik a túlparton rekedtek, a hirtelen támadás esetén nem tehettek volna egyebet, mint hogy megadják magukat az ellenségnek, vagy fegyverrel védik puszta életüket. A király tehát Isten felé tárva karját, így imádkozott: „Istenem, mindenség Teremtője és Ura, tekints le népedre, amelynek élére állítottál egykor, és ragadd ki őket ellenségeid keze közül, hogy mindenki látva lássa, nincs halandó, aki elleneszegülhetnék a te ítéletednek, aki mindenható, örökkévaló vagy és örökkön örökké uralkodsz fölöttünk." A túlparton lévők pedig málháikat és

[156] A birteni csata 939-ben volt.

minden holmijukat a Xantum[157] nevű helyre küldték át. Ők maguk azonban felkészülten várták az ellenség támadását. Mivel a mieink és az ellenség közt egy halastó volt, a szászok kettéosztva csapatukat részben szemből rontottak az ellenségre, részben pedig hátba támadták őket, az ellenség közepébe nyomulva: kevesebben voltak bár, a túlerőt mégis lelkesen megrohanták. Állítólag ugyanis a mieink nem voltak száznál se többen, míg az ellenség serege meglehetősen nagy volt. Ám mivel az ellenséges csapatokat elölről és hátulról egyszerre szorongatták, nem tudták eldönteni, merrefelé védekezzenek inkább. A mieink közt akadtak, akik beszéltek valamicskét franciául, ezek aztán nagy hanggal franciául biztatták az ellenséget a meghátrálásra. Mivel pedig amazok azt hitték, hogy társaik kiáltoznak, meg is fogadták a tanácsot, és futni is kezdtek. Aznap a mieink közül sokan szereztek sebet, néhányan el is estek, köztük Ailbertus is, akit Candidusnak, azaz Ragyogónak neveztek, ő Heinricus dárdájától sebzetten néhány napon belül elhunyt. Az ellenség azonban mind vagy odaveszett, vagy fogságba esett, vagy elmenekült: egész málhájuk és az ellenség minden felszerelése a győztesek zsákmánya lett. A lotaringiaiak közül, mint mondják, ebben a csatában a Niger[158] melléknevű Godofredus küzdött derekasan. Maincia pedig, akit fentebb említettünk, szintén aznap vesztette életét.

XVIII. Hogyan állította Dadi ravaszul Heinricus katonáit a király mellé

A türing Dadi[159] pedig felvette a kapcsolatot azokkal a városkapitányokkal, akik a birodalom keleti felén Heinricus oldalán álltak, beszámolt a király győzelméről és arról, hogy maga a vezér is elesett a harcban. Ekképpen ravaszul elérte, hogy valamennyien behódoljanak a királyi hatalomnak. Heinricus azonban nem hagyta e tettét bosszulatlan. Mindössze két vár maradt a kezén, Mesburg[160] és Scithingi.[161] A király pedig úgy döntött, hogy a győzelem után üldözőbe veszi fivérét és vejét.

XIX. Heinricus visszatér Szászországba, majd alulmaradván a királlyal szemben, elmenekül

Tudomást szerezve várainak megfogyatkozásáról, és a király legutóbbi győzelmétől megtörten, Heinricus csupán kilenc fegyveres kíséretében útnak

---

157 Xanten.
158 Fekete.
159 Merseburg környéki gróf. A III/16 fejezetben Dadanusként fordul elő.
160 Merseburg.
161 Scheidungen.

indult. Szászországba azonban már késve ért el: itt Mesburg várába vette be magát. A király hallva ezt maga is visszatért Szászországba, és seregével ostrom alá vette a várat, ahol öccse meghúzódott. Mivel azonban Heinricus képtelen volt az erősebb és nagyobb seregnek ellenállni, nagyjából két hónap után feladta a várat, és kivonulva a királyhoz ment. Harmincnapnyi haladékot kapott, hogy a hozzá hű katonákkal együtt elhagyja Szászországot. Aki azonban úgy döntött, hogy a királyhoz pártol, bocsánatot nyert. Ám Szászország ezután is csak néhány napig nyugodhatott a belháborúktól.

XX. Hogyan akarták megölni a barbárok Gerót, s hogyan nyújtották meg napokkal a háborút

A viszálykodásainkon felbátorodott barbárok ezenközben egy pillanatig sem hagytak föl a gyújtogatással, öldökléssel és pusztítással, és azon törték a fejüket, hogy a király által kormányzójuknak kinevezett Gerót hogyan pusztíthatnák el csellel. Gero azonban cselszövéssel előzve meg a cselszövést, egy fényes lakomán a lerészegedett és bortól mámoros barbár vezetők közül egyetlen éjszaka körülbelül harmincat meggyilkoltatott. Ám mivel ereje nem volt elegendő minden barbár nép ellenében – ekkoriban keltek fel az obodritok is, akik lemészárolva seregünket, vezérét, Haicát is megölték –, a király által személyesen vezetett seregnek kellett végül több ízben is rájuk támadnia, számos csatában legyőznie, és szinte végső összeomlásba taszítania őket. A barbárok azonban ezután is többre becsülték a harcot a békénél, és drága szabadságukért cserébe minden nyomorúságot elviseltek. Ez az emberfajta ugyanis kemény és jól tűri a megpróbáltatásokat, hozzászokott a hitvány táplálékhoz, és ami a mieink számára súlyos gyötrelem, azt a szlávok kifejezetten élvezik. Bizony sok-sok nap telt el így: emezek a dicsőségért és a hatalmas és kiterjedt birodalomért, amazok viszont a szabadságért és a végső szolgaság elkerülése végett küzdöttek váltakozó sikerrel. A szászoknak akkortájt bizony számos ellenséggel kellett szembenézniök: keletről a szlávokkal, délről a frankokkal, nyugatról a lotaringiaiakkal, északról pedig a dánokkal és megint csak a szlávokkal: így aztán a barbárok szívósan ellenállhattak.

XXI. A szlávról, akit Heinricus király hátrahagyott

Élt pedig egy Tugumir nevezetű szláv, akit még Heinricus vetett fogságba, és aki atyai öröksége jogán azoknak az ura volt, akiket hevelleknek neveznek. Ez a Tugumir hatalmas vesztegetési pénz és még nagyobb kilátásba helyezett summa fejében megígérte, hogy tartományát a király kezére

játssza. Ezért aztán mintha nagy titokban elmenekült volna, Brennaburg[162] várába jött, ahol – miután a nép felismerte és uraként fogadta – rövid időn belül be is teljesítette ígéretét. Unokaöccsét ugyanis, aki minden barbár fejedelem ura volt, meghíva magához, majd csellel rabul ejtve megölette, majd a várat minden birtokával egyetemben kiszolgáltatta a királyi hatalomnak. Ezután minden barbár nép egészen az Odera folyóig hasonlóképpen a király adófizetőjévé vált.

XXII. Hogyan indult a királyi had Heinricus ellen

Heinricus tehát elhagyva Szászországot, megint visszatért Lotaringiába, és katonáival együtt sógoránál, azaz Isilberhtusnál időzött egy darabig. A király újra hadjáratot indított Isilberhtus ellen, és Lotaringia teljes uralma alatt lévő területét felperzselte. Isilberhtust Kievermont[163] várában ostrom alá vette, de az elmenekült és egérutat nyert. Miután pedig a király a hely bevehetetlensége miatt az ostrommal nem jutott semmire, végigpusztítva az egész vidéket, visszatért Szászországba.

XXIII. Immóról és Hisberthusról

Mivel pedig tudta, hogy Isilberhtus egyik alvezére, Immo milyen fortélyos és ravasz, rájött, hogy többet ér vele, ha nem fegyverrel küzd ellene, hanem az ő ügyességére támaszkodva folytatja a harcot. Immo ugyanis, mivel igen ravasz ember volt, egyszer csak rájött, sokkal előnyösebb számára, ha alávetve magát a jobbnak és erősebbnek, a herceg ellen fordítja fegyverét, amit a herceg minden gondjánál jobban fájlalt, hiszen most már azzal is szembe találta magát, akinek tanácsában és hűségében a leginkább bízott. A herceg neheztelését csak súlyosbította az a disznókonda, amelyre Immo ravaszul rátette a kezét. Mikor ugyanis a herceg kondásai elhaladtak a városkapuk előtt, Immo a kondát a kapu felé zavartatta, és a nyitott kapukon át a városba hajtatta. Ezzel a jogtalansággal már betelt a pohár, a herceg összeszedte hát csapatait és megostromolta Immót. Azt beszélik, Immónak volt egy csomó méhkasa, ezeket szétzúzatta, és a lovasságra hajíttatta. A méhek fullánkjaikkal döfködve megbokrosították a lovakat, amelyek elkezdték ledobálni lovasaikat. Immo közben a várfalról szemlélve az előadást, azzal fenyegetőzött, hogy bajtársaival kitör a várból. A herceg, akit Immo hasonló csínyekkel többször is rászedett, végül feladta az ostromot. Távozása közben azonban állítólag kijelentette: „Mikor még Immo mellet-

[162] Brandenburg.
[163] Vaux-sous-Chevremont.

tem állt, minden lotaringiai a kezemben volt, most azonban minden lotaringiaival sem tudom őt egyedül kézre keríteni."

XXIV. Evurhardusról és Hisberthusról

Látva, hogy a háború meddig húzódik, Evurhardus képtelen volt nyugton maradni, és dacolva a királlyal és esküjét megszegve, akárcsak korábban, Isilberhtusszal szövetkezett, akivel ismét együtt szították a háború lángját. Nem érve be a nyugati királysággal, a Renustól keletre fekvő földeket is elkezdte hadaival pusztítani. Mikor ennek a királyi táborban hírét vették – ekkoriban ugyanis a király éppen Briseg[164] és más Evurhardus birtokain álló várak ellen küzdött – sokan elhagyták a sereget, és már-már lehetetlennek látszott kordában tartani a szászokat. A király azonban e zűrzavar közepett is olyan állhatatosságot és parancsnoki erényeket tanúsított – noha csekély seregre támaszkodhatott csupán –, mintha semmi gondja nem lett volna. Pedig még a püspökök[165] is – hátrahagyva sátraikat és egyéb holmijukat – elpártoltak és hűtlennek bizonyultak.

XXV. Frithuricus és Ruthardus püspökökről

A hűtlenség okainak feltárása, és a csupán a király által ismert titkok megfejtése meghaladja képességeinket, mégis úgy véltük, híven be kell mutatnunk az eseményeket. Ha bármiben is hibáznánk e leírás során, elnézést kérünk érte. Az érseket tehát Evurhardushoz küldték egyezkedés és békekötés végett. Mivel az érsek leghőbb vágya is a béke volt, kölcsönös megállapodást kötött, amelyet esküjével is megerősített, amelyben állítólag azt is leszögezte, hogy ő a megállapodást nem szegheti meg. A király azonban, elutasítva a püspök által az ő hatáskörébe tartozó ügyben kötött megállapodást, kijelentette, hogy rá semmi nem vonatkozik, amiben a püspök az ő utasítása nélkül egyezett meg. Az uralkodó ezután – mivel királyi tekintélyét megcsúfolva, nem kívánta neki alávetni magát és elismerni fennhatóságát, továbbá mivel elhagyta királyát – [az érseket] Hammaburg[166] várába küldte képletes száműzetésbe. Rothardus püspököt pedig Nova Corbeiába[167] rendelte. Rövidesen azonban a király mindkettejüknek kegyesen megbocsátott, újra kegyeibe fogadta, és tisztségükbe is visszahelyezte őket.

164 Breisach.
165 Friedrich mainzi érsek és Ruthard strassburgi érsek (933–950).
166 Hamburg.
167 Corvey.

XXVI. Evurhardus és Hisbertus hercegek pusztulásáról

Herimannus,[168] aki a hercegek összeesküvésének megfékezésére hadsereggel bocsáttatott el, a Renus partján bukkant a pártütőkre – seregük zöme távol volt, mert a zsákmánnyal együtt már átkelt a Renuson. Evurhardus herceget körülfogták katonái: számos sebet kapott és osztott is vitézül, ám végül dárdáktól találva összerogyott. Isilberhtus[169] pedig elmenekült, és több társával együtt hajóra szállt, ám a hajó túlterhelten oldalára dőlt és elsüllyedt: a herceg pedig a többiekkel együtt a víz alá merült, és sosem került elő többé. A király, értesülve katonái győzelméről és a hercegek vesztéről, hálát adott a Mindenható Istennek, akinek gyakran tapasztalta segítő támogatását.[170] Lotaringia tartományának élére Oddót, Ricwin fiát nevezte ki, akit megbízott azzal is, hogy gondoskodjék unokaöccséről, Isilberhtus fiáról, e szépreményű Heinricus nevezetű gyermekről, majd visszatért Szászországba. A fiú anyja hamarosan férjhez ment Hluthowicus királyhoz,[171] Heinricus pedig, a király öccse, elhagyva Lotaringiát, Karolus királyságában telepedett le. A hercegek halálát igen kemény tél, a telet pedig kegyetlen éhínség követte.

XXVII. Megint Immóról

Mindezek után Immo, ki tudja jogosan-e vagy jogtalanul, de fegyvert fogott a király ellen: a tél közepén bekerítette azonban a hadsereg. Ekkor várával együtt megadta magát, és azontúl hűséges és hasznos alattvaló maradt.

XXVIII. Isberthus unokaöccseiről, Ansfridról és Arnaldról

Isilberhtus unokaöccsei is behódoltak a királynak, megtartva a birtokukban lévő várakat. Kievermont is Ansfrid és Arnold[172] birtokában maradt. Immo pedig a következő üzenetet küldte nekik: „Magamról nem gondolok többet, mint ti gondoltok, rólatok azonban köztudomású, hogy e nemzet fejedelmei vagytok. Senki előtt nem kétséges, hogy ketten többre jutnak, mint egy. Így az is bizonyos, hogy hárman pedig még erősebbek az egynél. Vajon mi egyéb kényszeríthet hát bennünket, hogy a szászokat szolgáljuk,

[168] I. Hermann sváb herceg (926–949).
[169] I. Lotaringiai Giselbert.
[170] Az andernachi csata 939. október 2-án volt.
[171] Gerberga második férje IV. (Tengerentúli) Lajos francia király (936–954) lett.
[172] Ansfried talán Mathilde királyné testvérével, Arnold pedig talán Arnold de Douai gróffal azonos.

mint széthúzásunk? Mikor körülvettek benneteket a seregeik, vajon örvendhettek-e győzelemnek? Márpedig győztesek számára szégyen a szolgaság. Minden halandó legkiválóbbikát, aki gyermekkoromtól nevelt, aki mindig is barátai közé sorolt, és nagy hatalommal ruházott föl, közös urunkat magára hagytam, és fejemet kockáztatva a szászhoz csatlakoztam, ám, mint tudjátok, csak azt értem el vele, hogy a megérdemelt megbecsülés helyett gyalázat legyen a bérem: sereggel kerített be, úgyhogy szinte szabad emberből szolgává kellett lennem. Annak bizonyítékául pedig, hogy őszintén szeretnék közös hasznunk érdekében munkálkodni, hozzád adom, Ansfrid, egyetlen leányomat, nehogy bármi kétségetek támadhasson a hűségem felől. Nevezzétek tehát meg a helyet, ahol közös megbeszélést tarthatunk, és személyesen bizonyítom majd hűségemet, amelyet követem útján még nem tehettetek próbára." A hercegek, bár hideg fejűek voltak és Immóra mindig is gyanakodtak, bedőlve nagy ravaszságának, és meggyőző szavai által megpuhítva, végül is megüzenték neki, hol találkozhatnának. Ám Immo alkalmas helyeken elrejtve fegyvereseit, mindkettejüket tőrbe csalta, és őrizet alatt a királyhoz küldette, a következő üzenet kíséretében: „Az idősebbik[173] a puhányabb, esetében nincs szükség béklyókra és ütlegekre, puszta fenyegetésre is mindent feltár, amit csak tud. Ansfrid azonban keményebb a vasnál, belőle a legkegyetlenebb kínzásokkal is alig szedhető ki valami." Miután a király átvette a foglyokat, egy darabig büntetésképpen őrizet alatt tartatta, később azonban szelíd irgalmasságával megbékítette, és békével szabadon engedte őket. Mivel ok és okozat, esemény és esemény úgy összefonódik, hogy elbeszélésük során szinte lehetetlen logikai rendet tartani, ne vádoljon senki az időrend felborítása miatt, csak mert néha a későbbi eseményt a korábbi elébe helyezem.[174]

XXIX. Hogyan nyert Heinricus kegyelmet?

A király tehát a rá mindig is jellemző irgalmasságával megsajnálva fivérét súlyos szenvedései miatt, néhány várának haszonélvezetét átengedve neki, engedélyezte, hogy Lotaringia tartományában lakjék.

XXX. Gero őrgrófról

Ekkoriban dúlt a barbár háború is. Mivel pedig a Gero őrgróf számára toborzott katonák száma a gyakori hadjáratokban megcsappant, és mivel a sereget adományokból és adókból származó bevételekből egyre kevésbé le-

[173] Arnold.
[174] Ez az eset valószínűleg 940-ben történt.

hetett fizetni – hiszen az adózást lépten-nyomon megtagadták –, a harcosok egyre hevesebben kezdtek lázongani Geróval szemben. A király viszont mindig kiállt Gero mellett, ha államügyekről volt szó. Emiatt azután az elégedetlenek gyűlölete a király ellen is fordult.

XXXI. Megint Heinricusról, hogyan esküdtek vele össze sokan a király ellen

Mindezt Heinricus is jól tudta. S amint lenni szokott, ha megkeseredett lelkeket valami édessel kecsegtetnek, ő is könnyen rávette a lázadókat, hogy fogjanak vele össze, reménykedett ugyanis benne, hogy így visszaszerezheti a trónját, hiszen tudta, hogy a hadsereg éppen neheztel a királyra.[175] Végül is hosszas üzenetváltás és kölcsönös ajándékküldözgetés után a keleti végek szinte valamennyi katonáját sikerült maga mellé állítania. A dolog odáig fajult, hogy szilárdan összeesküdtek: ha Heinricus a húsvéti ünnepekre, ami már igencsak közeledett, a palotába érkezik, megölik a királyt és Heinricus fejére helyezik a koronát. Noha az összeesküvők közt nem akadt áruló, a király, akit mindig is az isteni gondviselés védelmezett, kevéssel húsvét előtt mégis tudomást szerzett a pártütésről. Hű katonái gyűrűjében járt-kelt hát éjjel-nappal, az ünnepségek folyamán, a nép színe előtt azonban királyi pompájából és fenségéből mégsem engedett semmit. Ellenségeit ekképpen súlyos félelem fogta el. Az ünnepnap után pedig, leginkább a frankok, vagyis Hermannus, Udo és a Vörösnek nevezett Cuonradus javaslatára, akik akkoriban a tanácsosai voltak, a király kiadta a parancsot, hogy az árulókat fogják el, vagy egyenest öljék meg. Vezetőjük, az egyébként minden erénnyel ékeskedő, és e bűnétől eltekintve igen derék és kiváló Erich[176] volt. Mikor Erich látta, hogy a fegyveresek közelednek hozzá, azonnal megértette, miről van szó, lóra kapott hát, fegyvert ragadott, és bár ellenségei körülvették, felidézve korábbi vitézségét és nemességét, inkább a halált választotta, semhogy ellenségei kezére kerüljön. Végül dárdától találva esett el e minden erénnyel és tehetséggel megáldott, honfitársai által szeretett és nagyra becsült férfiú. Többi összeesküvőtársa azonban még egy hétig életben maradt, amikor is a törvény értelmében elnyerték méltó büntetésüket, és bűnükért fejükkel fizettek. Heinricus viszont elmenekült és elhagyta az országot.

---

[175] 941-ben.
[176] Hildiward halberstadti püspök apja.

XXXII. Csodajelekről

Ugyanebben az esztendőben néhány csodajel, azaz üstökös is feltűnt. Október 18-ától egészen a hónap végéig láthattuk ezeket az üstökösöket. Látványuk sokakat megrettentett, járványtól vagy politikai válságtól tartottak, mivel Heinricus király elhunytát is számos csodajelenség előzte meg, például a szabadban a Nap, noha egyetlen felhő sem takarta, egyáltalán nem világította be a földet, a szobákba viszont az ablakokon át mintha vörös vér szivárgott volna. Az a hegy is, ahol a világ urát[177] eltemették, a szóbeszéd szerint számos helyen lángot vetett. Egy embernek pedig, akinek fegyverrel vágták le a bal kezét, majd egy teljes évvel később álmában kinőtt a keze: a visszanőtt kéz határát a karján csodajelként vérvörös vonal mutatta. Az üstökösöket ráadásul hatalmas áradás, az áradást pedig marhavész is követte.

XXXIII. Oddóról, a lotaringiaiak őrgrófjáról

Miután Oddo,[178] a lotaringiaiak őrgrófja, illetve a király unokaöccse Heinricus[179] is elhunyt, a tartomány kormányát Conradus[180] kapta meg, akihez a király egyetlen leányát[181] is hozzáadta. Conradus rátermett és bátor, békében és háborúban egyaránt kiváló, bajtársai által nagyra tartott ifjú volt.

XXXIV. Berhtaldusról, Arnulfus fivéréről

Ekkoriban Arnulfus fivére, Berhtoldus[182] igazgatta Bajorországot, harcba szállt a magyarokkal, és győzelmet aratott felettük: diadala híressé és népszerűvé tette.[183]

---

177 I. (Madarász) Henriket.
178 Ottó (†944) verduni gróf, 942-től lotaringiai herceg.
179 Giselbert fia, akinek sorsáról nem tudunk közelebbit.
180 Vörös Konrád.
181 Azaz Liudgardot. Vö. I/37. fejezet.
182 Berthold bajor herceg (938–947). 943-ban aratott győzelmet a magyarok felett Welsnél.
183 A csata 943. augusztus 12-én zajlott le Wels an der Traun város mellett.

XXXV. Hogyan győzte le fegyverrel másodikként Hugót

A király pedig, aki egyre hatalmasabbá vált, ahogy telt-múlt az idő, egyre szűkebbnek érezte atyja birodalmát, ezért Burgundiába vonult, és az ottani királyt[184] országával együtt hatalma alá vonta. Másodikként Hugót győzte le fegyverrel és tette alattvalójává: az ő arany – a királynak ajándékul adott és drágakövek tömegével ékes – köpenycsatját láthatjuk ma is aranylón ragyogni István protomártír oltárán.[185]

XXXVI. A fivérek összetartásáról, jellemükről és magaviseletükről

Mikor tehát már minden királyság meghódolt neki, és minden ellensége meghátrált hatalma elől, szentséges édesanyja figyelmeztetésére és közbenjárására megemlékezett sok szenvedéstől gyötört fivéréről is, és mivel Berhtoldus ekkorra már elhunyt, Bajorország urává nevezte ki őt, kibékülve és egyetértésre jutva vele. Békés viszonyuk ettől kezdve egészen halálukig híven fennállt. Heinricus úr egyébként Arnulfus herceg leányával, e gyönyörű szép és csodálatosan okos hölggyel kötött házasságot.[186] A fivérek közti teljes béke és egyetértés Istennek tetsző és embernek kedves volt, az egész világ magasztalta, hiszen így egyetértésben gyarapíthatták a közjót, verhették le ellenségeiket, és gyakorolhatták atyjuktól örökölt hatalmukat alattvalóikon. Miután ugyanis [Heinricus] megkapta a bajor hercegséget, nem henyélt egy pillanatig sem, hanem azonnal hadba vonulva bevette Aquileiát, a magyarokat kétszer is legyőzte csatában, átkelt a Ticinuson,[187] és az ellenség országában szerzett nagy zsákmánnyal együtt épségben hazahozta egész hadseregét.[188] E kiváló és hatalmas férfiak erényeit, tetteit, küllemét, amelyet a legfelsőbb kegyelem a világ gyönyörűségére és dicsőségére alkotott, egyáltalán nincs elegendő tehetségünk leírni, mégis valahogyan hangot kell adnunk irántuk való nagy csodálatunknak. A világbíró úr, az idősebbik fivér, kiváló férfiú volt, elsősorban jámborságáról híreves, tetteiben pedig a lehető legállhatatosabb. Ha éppen nem kellett királyi szigorával félelmet keltenie, mindig nyájasnak, bőkezűnek mutatkozott. Keveset aludt, és álmában is folyton beszélt, úgyhogy azt hihette az ember, hogy állandóan ébren van. Barátaitól semmit meg nem tagadott, jóhiszeműsége pedig meghaladta az emberi mértéket. Hallottuk például, hogy mikor bevádoltak nála valakit, ha mégoly nyilvánvalóan vétkes is volt az illető, a pártjára állt

[184] Konrád burgundiai király (937–993).
[185] Corvey-ben.
[186] Bajorországi Judittal.
[187] Valószínűleg Ticino.
[188] Widukind itt valószínűleg összemossa a 950-es magyar betörést a 951-es itáliai hadjárattal.

és védelmezte a vádlottat, bűnét sehogy sem volt képes elhinni, és később és úgy bánt vele, mintha őellene az illető soha nem vétkezett volna. Tehetsége egyenest csodálatra méltó volt, hiszen Edid királynő halála után – noha korábban nem értett e mesterséghez – olyan hamar megtanult írni, hogy könnyedén olvasta, és teljesen meg is értette a könyveket. Latinul és szlávul is beszélt, igaz, ritkán esett meg, hogy nyelvtudását használni is méltóztatott volna. A vadászatban fáradhatatlan volt, szerette a táblajátékot, és olykor királyi méltósággal élvezte a lovaglás örömét is. Mindeme jó tulajdonságaihoz megtermett, tökéletes királyi méltóságra valló test járult: fején üstöke őszbe csavarodott, szeme izzott, és tekintete, mint a villám, sebesen, szinte fényt lövellve villant, vöröses arcát pedig hosszú szakáll övezte – jóllehet a régiek akkoriban nem hordtak szakállat. Mellkasát oroszlánsörény-szerű szőrzet borította, pocakot alig eresztett, lépte gyors, mégis tekintélyes volt, hazai ruhát hordott, külföldit fel nem vett soha. Ha koronát kellett viselnie, állítólag – és ez így is volt – mindig böjtölt előtte. Heinricus méltóságteljesebb volt nála – ezért, aki nem ismerte, azt hihette róla, hogy kevésbé kedves és kegyes, mint a bátyja. Igen megbízható ember volt és igazi jó barát – egyszer egy alacsony rangú bajtársához[189] jutalomképpen saját felesége húgát adta hozzá, társává és barátjává is emelve a katonát. Délceg termetű volt, ifjúkorában csinos külsejével mindenkiben rokonszenvet ébresztett. A fivérek közt a legifjabb, Brun[190] úr pedig igen nagy tehetségű ember volt, tudományban, erényben és szorgalomban kimagasló. Mikor a király a zabolázhatatlan lotaringiaiak élére nevezte ki, a tartományt megtisztította a rablóktól, és a törvényes rendet úgy megerősítette, hogy idejében a legnagyobb nyugalom és béke uralkodott azon a vidéken.

XXXVII. A szerzetesüldözésről

Miután tehát a belső és külső háborúk befejeződtek, az isteni és emberi törvények tisztelete uralkodott a birodalomban. Ekkoriban azonban súlyos szerzetesüldözésre került sor némely püspökök egyetértésével, akik úgy vélték, többet ér, ha kevés szent életű szerzetes él a kolostorokban, mint ha sok, de átlagos. Csakhogy – ha nem tévedek – nem vették figyelembe a gazda szavát, aki megtiltotta szolgáinak, hogy a konkolyt kiszedjék, mert egészen az aratásig a konkolynak és a búzának egyaránt növekednie kell.[191] Ennek a következménye az lett, hogy sokan – alkalmatlanságuk tudatában – kivetkőztek a csuhából, és otthagyva a kolostorokat letették a papi élet súlyos terhét. Akadtak azonban, akik szerint Frithericus érsek nem őszintén, hanem hátsó szándékkal rendelte el a tisztogatást, hogy a királyhoz hű nagytiszteletű apátot, Hadumarust[192] valami módon megalázza.

[189] Burkhard gróf.
[190] Brun (†965) kölni érsek, aki 953-tól 965-ig lotaringiai herceg is volt.
[191] Vö. Mt 13,27–30.
[192] Hadamar fuldai apát (927–956).

XXXVIII. Hathumarus apátról

Hathumarus ugyanis igencsak okos és tevékeny ember volt: az ő idején égett le a híres fuldai templom, és ő is restauráltatta, illetve állíttatta helyre a korábbinál sokkal ékesebben. A második összeesküvésben részt vállaló érseket ő tartotta őrizetben, kezdetben tisztelettelјesen, ám miután levelei miatt megharagudott rá, meglehetősen szigorú körülmények között. Mikor aztán az érsek kiszabadult, bosszút szeretett volna állni rajta. Mivel viszont törvényesen egy ily nagy tekintélyű férfiú ellen nem tehetett semmit, kihasználva hatalmát, a legalsóbb szinten kezdve, a monostorokat kezdte zaklatni, hogy ekképpen juthasson el utóbb a legmagasabb szintig. Ám az effajta álnoksággal sem ment semmire. Az apát ugyanis továbbra is a király bizalmát élvezte, így az érsek kerülő úton sem tudta végrehajtani a tervét.

XXXIX. Luthuwicus királyról és fiairól

A király húga[193] tehát Hluthowicus királynak három fiút szült, Karolust, Lothariust és Karlomannust.[194] Hluthowicus király ellen azonban összeesküdtek a hercegei: a normannok pedig elfogták, Hugo tanácsára Lugdunumba[195] küldték, és tömlöcbe vetették.[196] Legidősebb fiát, Karolust[197] a normannok magukkal vitték Rothunba,[198] ahol elhunyt. A király értesülve barátja sorsáról, igen felháborodott, és megparancsolta, hogy indítsanak Galliába hadjáratot a következő esztendőben Hugo ellen.

XL. Bolizlavus túszairól

Ebben az időben, amikor a király erdőn-mezőn tartózkodott vadászgatva, ott láttuk Bolizlavus túszait, akiket a király bemutattatott a népnek, mert nagy öröme tellett bennük.[199]

---

193 Gerberga.
194 Károly 977-től alsó-lotaringiai herceg (†991 után), I. Lothar francia király (954–986), Karlmannról nem tudunk közelebbit.
195 Lyon.
196 945-ben.
197 Widukindus téved: Lothar volt a legidősebb fiú, nem Károly, aki egyébként csak jóval később halt meg.
198 Rouenba.
199 946-ban.

XLI. Edid királyné haláláról

Ez az esztendő az egész nép számára gyászos eseményről nevezetes, nevezetesen a boldog emlékezetű Edid királyné haláláról, akinek utolsó napját az egész szász nemzet siralma és könnyhullatása közepette január 26-án gyászoltuk meg. Angol nemzetiségű volt, mély vallásosságáról és királyi hatalmáról egyaránt nevezetes családból származott. Tíz éven át vett részt az ország irányításában, a tizenegyedikben azonban elhunyt. Szászországban viszont tizenkilenc évet töltött.[200] Egy Liudulfus nevű fiút hagyott maga után, akihez lelki és testi kiválóságban a maga korában nem volt hasonlatos, illetve egy Liutgard nevű leányt, aki Conradus herceghez ment nőül. Magathaburg[201] városában temették el, az új bazilika észak-keleti oldalán.

Vége a második könyvnek

---

200 Ottó uralkodásának tizedik évében, Editha Szászországba jövetelének tizennyolcadik évében.

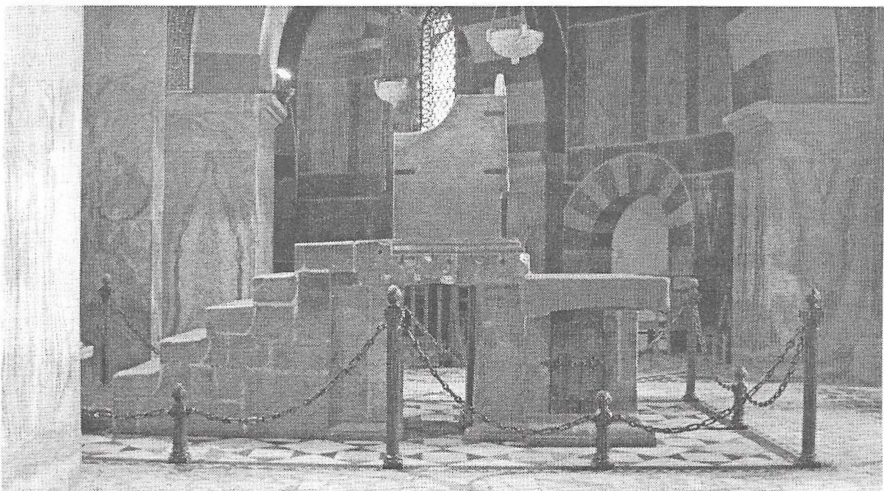
201 Magdeburg.

Mathilda Úrnőnek, a császár leányának
Kezdődik a harmadik könyv bevezetője

Amint az ég és a föld képe, az emberek hangja, ábrázata és erkölcse is ezerarcú, ugyanakkor harmonikus változatosságot mutat, mégis az egész világ kénytelen egyetlen fény és egyetlen gondolat, azaz a mindenséget gondviselésével kormányzó Isten parancsának engedelmeskedni – úgy birodalmunknak azon ékessége is, aki Téged ragyogó fény és csillámló ékkő gyanánt e világnak adományozott, köz- és magánügyekben egyaránt az igazság egyetlen gyámolaként és a jog egyetlen mértékeként ismert. Ezért hát alázatosan könyörgök, hogy munkánk gyümölcsét – amely ízléstől függően sokféleképpen ítélhető meg, hiszen szűkében van a tehetségnek és a világos kifejezésnek – fogadd dicső kegyelmed védelmébe, és benne ne csupán balgaságunk kifejezését, hanem azt, ami ennél sokkal fontosabb: az odaadását lásd meg.

A bevezető vége

Az aacheni dóm



A királyi trón az aacheni dómban

Tartalom

A tartalom vége

Kezdődik a harmadik könyv

I. Hogyan tette a király trónörökösévé fiát, Liudulfust

Edid királyné elhunyta után a király az anya helyett is minden szeretetével egyetlen fiát, Liudulfust halmozta el, és végrendeletet készített, amelyben őt jelölte trónörökössé. Liudulfus azonban még csak zsenge gyermek volt, nem számlált többet, mint tizenhat esztendőt.

II. A galliai hadjáratról, illetve a király és Hugo herceg viszályáról és Luthwicus királyról

A király pedig Galliába indított hadjáratot,[202] s miután Camaraca[203] váránál egybegyűjtötte seregét, igyekezett minél előbb behatolni Karolus országába a sógorán, Hluthowicuson esett sérelmek megtorlása végett. Hugo, erről értesülve, követséget küldött hozzá, és megesküdött már korábban istene és királya ellen lázadva elesett atyja szellemére, hogy akkora haderőt állít föl, amekkorát a király még soha nem látott. Emellett megvetését is kinyilvánította, gőgösen és felfuvalkodottan emlegetve a szászok puhányságát, és hogy ő egyetlen hörpintéssel hét szász dárdát is le tudna nyelni. A király pedig erre azt a híres választ adta, hogy

(B változat)
neki meg akkora tömeg szalmakalapja[204] lesz – amit meg is mutathat Hugónak –, amennyit sem ő maga, sem apja nem látott soha. És valóban, noha igen nagy volt a hadserege – harminckét légiónyi – nem akadt benne senki, aki ne viselt volna szalmakalapot, legföljebb a corvey-i Bovo apát[205] és három kísérője. Ez a corvey-i bölcs és hírneves ember volt, ám Isten csak megmutatta őt e világnak, ám nem engedte át nekünk. Atyjának nagyatyja, Bovo[206] arról volt nevezetes, hogy Cuonradus király számára felolvasott egyszer egy görög levelet, az ő ugyanilyen nevű nagyapja[207] pedig nemcsak idősebb, hanem erényekben és tudományban is még kiválóbb volt nála. Emellett azonban Warinus[208] unokája is volt, azé a Warinusé, aki harcosból lett szerzetessé, és akit Nova Corbeiában

---

[202] 946-ban.
[203] Cambrai.
[204] A szászok közt elterjedt viselet volt akkoriban.
[205] III. Bovo apát (942–948).
[206] II. Bovo apát (900–916).
[207] I. Bovo apát (879–890).
[208] Warin apát (826–856).

elsőként választottak szabályszerűen apáttá. Csodálatosan jámbor ember volt, aki jó cselekedeteinek és szent emlékezetének betetőzéseképpen Szászországot értékes kinccsel, nevezetesen a hithű Vitus vértanú maradványaival gyarapította.[209] Mikor azután elbocsátották hivatalából, felkereste Hluthowicus királyt és társaival együtt annak seregéhez csatlakozott.

(C változat)
neki meg akkora tömegű szalmakalapja lesz – amit meg is mutat majd neki –, amennyit sem ő maga, sem apja nem látott még soha. És valóban, noha igen nagy hadserege volt – harminckét légióból állt –, mégsem akadt a seregben senki, aki ne viselt volna effajta sisakot, legföljebb elvétve néhányan. Húga pedig, értesülve a király jöveteléről, halálra rémülten szabadon bocsátotta Luthuvicust.

III. Hogyan vonult a király Lucdunum, Parisius és Remensis[210] városába

A király pedig seregével Lugdunumba vonult, és ostrom alá vette a várat, majd Parisiusba folytatta útját, és ott Hugót ostromolta meg, illetve méltó megbecsüléssel adózva Dionysius vértanúnak, előtte is lerótta tiszteletét. Innét Remensis ellen vezette seregét, ahol Hugo unokaöccse[211] lett – mindenfajta jogot és szokást lábbal tiporva – a kijelölt püspök, miközben a törvényes püspök[212] még életben volt. Fegyverrel megvéve a várat, a jogtalanul kinevezett püspököt elzavarta, a törvényeset pedig visszahelyezte tisztébe és az egyházközség élére.[213]

IV. Hogyan vonult Rothunhoz és tért utóbb haza a király Szászországba

Ezután a király az egész seregből a legválogatottabb harcosokkal a dánok várához, Rothunhoz[214] vonult, ám a hely bevehetetlensége és a kemény tél beköszönte miatt, noha keményen megszorongatta a dánokat, végül is három hónappal később, dolgavégezetlen, ám veszteség nélkül hazatért

209 A corvey-i apátokról szóló rész hiányzik az „A" változatból.
210 Reims.
211 Heribert de Vermandois fia, akit szintén Hugónak hívtak.
212 Artold 931–961 között volt püspök, 940 és 946 között volt a kiskorú Hugo püspök.
213 Az események sorrendje téves: a király először Reimset foglalta el, de nem fegyverrel, mert Hugo megadta magát. Csak ezután vonult Párizs ellen.
214 Rouen.

Szászországba, Remensis és Lugdunum várát az egyéb meghódított területekkel együtt átengedve Hluthowicusnak.

V. Hogyan találkozott Hugo a királlyal a Car folyónál

Hugo pedig, miután megtapasztalta a király erejét és a szászok vitézségét, nem merte többé a birodalom határait fegyverrel átlépni, hanem a következő évben, a Car[215] nevű folyónál felkereste a hadjáratot folytató királyt, meghódolt előtte, elfogadta a király által diktált feltételeket, és azontúl hasznos alattvaló maradt.

VI. Hogyan ment Liudulfus királyfi Itáliába

Látva pedig a király, hogy fia, Liudulfus férfivá cseperedett, vagyonos és előkelő hölgyet adott hozzá feleségül, Herimannus herceg leányát, Idát.[216] Az esküvő után nem sokkal apósa elhunyt[217] minden hatalmát-birtokát vejére hagyva. Miután azonban hatalomra tett szert, az ifjú kivetkőzött gyermekkori békés természetéből, és fegyveres sereget vezetett Itáliába, majd néhány helybéli várat bevéve és őrizettel hátrahagyva, visszatért Frankföldre.

VII. Bernharius longobárd királyról

Ekkoriban a hatalmat bitorolva Longobardiában egy féktelen és kapzsi ember uralkodott, Bernharius,[218] aki pénzért árulgatta az igazságot. Mikor aztán szembe találta magát a Hluthowicus király által hátrahagyott, egyedülálló bölcsességű özvegy királyné[219] erényével, mindenféleképpen zaklatni kezdte őt, hogy dicső ragyogását kioltsa, vagy legalább elhomályosítsa.

---

[215] Chiers.
[216] Liudolf (949–957) 947 végén Sváb Idát vette feleségül.
[217] 949. december 10-én.
[218] II. Berengár (950–963).
[219] Az özvegyet Adelheidnek hívták, de férje nem Lajos, hanem II. Lothar (946–950) volt.

VIII. Hogyan vezetett hadjáratot a király Bolizlavus ellen

Ugyanekkor a király hadjáratot indított Bolizlavus cseh király ellen.[220] Mikor már-már bevette a Nova[221] nevű várat – ahol Bolizlavus fiát tartotta ostromgyűrűbe zárva –, a király bölcsen leállította a rohamot, nehogy katonái az ellenségtől szerzett zsákmányon marakodva valamiképpen bajba jussanak. A király bölcsességét és számtalan katonáját látva Bolizlavus kivonult a várból, hiszen okosabbnak látta, ha behódol egy ily felséges úrnak, semmint ha végveszélyre jut. Jelvényei alatt állva végighallgatta a király szavait, majd meg is felelt rájuk, végül pedig bocsánatot nyert. Így hát a király teljes győzelme dicsőségében fürödve tért haza Szászországba.

IX. Hogyan vett maga mellé új királynét a király, és hogyan távozott el emiatt az udvarból sértetten Liudulfus

Mivel a király hallott a fent említett királyné erényeiről, úgy határozott, hogy római zarándokút ürügyén felkeresi őt. Longobardiába érve, aranyból készült ajándékokkal puhatolta ki, vajon érez-e a királyné iránta hajlandóságot. Miután pedig őszinte érzéseiről megbizonyosodott, feleségül vette,[222] és vele együtt a királyi székhely, Papia[223] várát is megszerezte. Mikor fia, Liudulfus erről tudomást szerzett, sértetten elhagyta az udvart, és Szászországba utazott, ahol néhány napig Salaveldunban,[224] ezen az itt forralt tervei miatt gyászos helyen, időzött.

X. A menyegző után a király visszatér Szászországba, Bernharius követi, hogy békét kössön vele

A király pedig Itáliában királyhoz illő pompával megülve menyegzőjét útnak indult, hogy az új házasság boldogságának jegyében hazájának boldogságot és nagy örömet szerezve Szászországban ünnepelje a következő húsvétot. Cuonradus herceg rábeszélésére – őrá bízták ugyanis Papia fegyveres őrizetét – Bernharius király is követte a királyt Germaniába, azzal a szándékkal, hogy békét kössön vele, és minden parancsának engedelmeskedjék. Mikor Bernharius a királyi vár közelébe ért, egy mérföldnyire a vártól

---

220 950-ben.
221 Nem azonosítható egyértelműen.
222 951-ben.
223 Pavia.
224 Saalfeld.

hercegek, grófok és palotagrófok vonultak ki elé. Királyi módra fogadták, és a várba vezették, ahol azt az utasítást kapta, hogy a számára előkészített szálláson maradjon. Ám arra már nem méltatták, hogy három napon belül a király színe elé kerülhessen. Cuonradus, aki Bernhariust a királyhoz vezette, ezt igen rossz néven vette, a király fia, Liudulfus pedig szintén egyetértett vele. Az ügyben a király fivérére, Heinricusra gyanakodtak – szerintük valamilyen ősi gyűlölség késztette őt erre – és kerülték a társaságát. Heinricus viszont – tisztában lévén azzal, hogy az ifjú mögött már nem áll az anyja – megvetően kezdte Liudulfust kezelni, olyannyira, hogy sértegetni sem átallotta. Közben a király végre fogadta [Bernharius] királyt, aki elnyerve a király és a királyné kegyét, ígéretet tett a megadásra, sőt az önkéntes szövetségkötés napját és helyét is rögzítette, az utóbbit Augusta[225] várában jelölve meg.

XI. Az augustai népgyűlésről és az itt tapasztalt csodajelről

Mikor a találkozóra sor került, Bernharius, kezébe fogva fia, Adalberhtus kezét – noha egykor Hugo elől menekülve már egyszer megadta magát a királynak –, megújította esküjét, és az egész sereg, valamint a királyi kíséret színe előtt fiával együtt behódolt a királynak. Ezután útjára bocsátották, ő pedig kegyelmet nyerve békében hazatért Itáliába. Ugyanekkor a sokaság szeme láttára hatalmas látványosságképpen csodálatos nagyságú mennykő hullott alá – égzengés és kavargó vihar közepett – az égből.

XII. A király gyermekeiről

A felséges királyné a következő gyermekeket szülte a királynak: elsőszülöttként Heinricust,[226] másodikként Brunt,[227] harmadikként az atyja felséges nevét viselő gyermeket, akit ma már apja után urának és császárának remél az egész világ,[228] továbbá egy édesanyja szentséges nevét viselő leányt,[229] akiről inkább nem mondunk semmit, hiszen ragyogása minden mondhatót vagy írhatót felülmúl.

---

[225] Augsburg.
[226] Henrik (†953 k.).
[227] Brun (†957).
[228] A későbbi II. Ottó császárt, aki 973-tól 983-ig uralkodott.
[229] Mathilde (†999).

XIII. A királynak állított kelepcéről

A király a frank tartományokat és városokat járva tudomást szerzett arról, hogy fia és veje kelepcét akar állítani neki, ezért visszahívta az érseket onnét, ahol szokása szerint húsvét előtt a remetékkel és a félrevonultakkal együtt önsanyargató életet élt. Az érsek Mogontiában fogadta a királyt, és néhány napig szolgált néki. Fia és veje közben rájöttek, hogy aljas terveikre fény derült, és az érsek tanácsára kihallgatást kértek és kaptak a királytól, hogy tisztázhassák bűnüket. Noha egyértelműen megvallották vétküket, a király – az idő szűke és a kedvezőtlen helyi viszonyok miatt – minden magyarázatukat elfogadta.

XIV. A húsvéti készületekről

A húsvéti ünnepséget Aquaenál[230] szokták megrendezni, a király azonban úgy találta, hogy itt nem készítettek elő semmit méltóképpen. Így hát anyja gondoskodott róla nagy örömmel a megfelelő módon, és a királyt, akit Frankföldön majdnem elveszített, hazájában pompás körülmények közt fogadta.

XV. A király fiáról, sógoráról és Frithuricus érsekről

Barátai és nemzete jelenlétéből erőt merítve a király ekkor felrúgta a megállapodást, amelyet állítása szerint kényszerből kötött. Utasította fiát és vejét, hogy az összeesküvés kezdeményezőit adják kezére, hogy megbüntethesse őket, különben közellenséggé fogják őket is nyilvánítani. Az érsek azonban kiállt a korábbi megállapodások mellett, mivel a békességet és a nyugalmat tartotta szem előtt. Ezért azután a király gyanakodni kezdett rá, a király környezete és tanácsosai pedig folyton megalázták. Úgy véljük, nem lenne helyes semmit elhamarkodottan ítélnünk a püspökről, ám amit a javára írhatunk, azt szerintünk nem hallgathatjuk el, hiszen éjjel-nappal nem szűnt prédikálni, bőkezűen osztotta az alamizsnát, kiváló szentbeszédeket tartott. Azzal kapcsolatban viszont, amivel megvádolták, csak Isten mondhat ítéletet.

---

230 Aachen.

XVI. A Fridislerinél tartott népgyűlésről. Dadanus és Willehelmus grófokról

Mivel ezeknek az ügyeknek nem tettek még pontot a végére, általános népgyűlést hívtak össze a Fridisleri[231] nevezetű településen, hogy e kérdéseket megvitassák. Mikor itt a király fivére, Heinricus megjelent, számos súlyos váddal illette az érseket, akit ezért a király és szinte az egész hadsereg meggyűlölt, mivel Heinrich szavai alapján egyértelműen bűnösnek tartották. A király ráadásul, friss sérelmein felbőszülve, kiváló, számára valaha kedves, és a biertanai háborúban hűségüket bizonyított embereket adott bátyja kezére, és száműzetésre ítélte őket: a megvádoltak hiába magyarázkodtak, nem tisztázhatták magukat a vádak alól. Ezek az emberek türing származásúak voltak és grófi tisztet viseltek, nevük pedig Dadanus és Wilhelmus volt. Erről tudomást szerezve, számos összeesküvő igencsak megrémült. Miután pedig a király feloszlatta a gyűlést és hazaküldte a résztvevőket, a keleti országrészbe utazott.

XVII. A lotaringiaiak Conradus herceggel vívott csatájáról

A lotaringiaiak pedig, mihelyt észrevették, hogy a király neheztel Cuonradusra – mivel már régóta elegük volt belőle, hiszen megkérdezésük nélkül irányította a hercegséget, és döntött ügyeikben –, azonnal fegyvert fogtak ellene. Ő azonban nem ijedt meg, a támadásra bátran, mint az oroszlán, támadással válaszolt, és a lázadók közül hihetetlenül sokat saját kezűleg kaszabolt le, mivel harcban elesett barátja – Evurhardus fia Cuonradus – vérének hullása vérengző vadállattá bőszítette. Mivel pedig igen bátran küzdött és erős sereggel, ám az ellenséghez mindig újabb és újabb erősítés érkezett, a csata déltől egészen estig eltartott. Éjjel aztán vége szakadt az ütközetnek, ám győzelemnek senki sem örvendhetett.

XVIII. Mogontia ostromáról, Heinricus és Liudulfus viszályáról

A király pedig július elseje körül megindította seregét, és fia és veje nyomába eredt. Az ellenség azon várait, amelyek útjába kerültek, vagy fegyverrel vette be, vagy megadásra kényszerítette, így jutott végül Mogontiához, ahol fia hadseregével együtt elsáncolta magát, és ahol atyját – még kimondani is szörnyű – fegyveresen, harcra készen várta. Itt minden testvérháborúnál és csapásnál szörnyűbb küzdelem vette kezdetét. Hadigépek seregét tolták a

231 Fritzlar.

falakhoz, a városbéliek azonban lerombolták vagy felgyújtották őket. A kapuk előtt egymást követték az ütközetek, ám az ostromlók gyűrűjét ritkán sikerült áttörni. Az idő csak telt-múlt, ám minden függőben maradt, miközben az emberek kívül a király, belül pedig a trónörökös hatalmát rettegték. Miután az ostrom majd hatvan napja tartott már, végre megindultak a béketárgyalások. Ennek érdekében a városba küldtek egy túszt, a király bizalmasát, Ecberhtust, így hát bárki szabadon kimehetett a királyi táborba magyarázkodni, vagy éppen a békéről és a kiegyezésről tárgyalni. A fiú a vővel együtt meg is jelent a táborban, és a király lába elé is borult. Mindent hajlandóak bűnök büntetéseképpen elviselni – jelentették ki –, csak mellettük hűségesen kitartó és őket segítő barátaiknak ne legyen semmi bántódásuk. A király azonban képtelen lévén eldönteni, ugyan miféle méltó büntetéssel sújthatná fiát, így inkább az összeesküvés főkolomposait követelte tőlük. Amazok viszont, mivel adott szavuk kötelezte őket, továbbá mivel az ősi ellenség mesterkedése is bizonyos mértékig megkötötte kezüket, megtagadták kérése teljesítését. Közben a táborban nagy volt az öröm, mert a táborbeliek közt az a szóbeszéd járta, hogy soha nem mentek volna ki a városból, ha teljesen be nem akartak volna hódolni a királynak. Ám ez hiú reménynek bizonyult. Mikor ugyanis nem voltak hajlandóak engedelmeskedni a királyi parancsnak, Heinricus rátámadt a fiatalemberre, és azt mondta neki: „Azzal hencegsz, hogy nem tettél semmit az én uram, királyom ellen, de nézd csak meg, az egész sereg trónbitorlónak és kalandornak tart. Ha viszont engem vádolsz valami bűnnel, és ha tényleg vétkes vagyok, akkor meg miért nem ellenem vezetsz hadjáratot? Támadj inkább engem!" Majd fölvéve a földről egy szalmaszálat, így szólt: „Ennyit sem tudsz elvenni tőlem és a hatalmamból! Mondd, minek keseríted ilyesmikkel az apádat? A legfőbb istenséggel szegülsz szembe, ha uraddal és apáddal dacolsz! Ha van merszed, és ha tényleg olyan nagylegény vagy, énrám zúdítsd a dühöd, mert én ugyan nem félek a haragodtól." A fiatalember erre semmit nem felelt, végighallgatta még, mit mond a király, azután az övéivel együtt visszatért a városba.

XIX. Ecberhtusról, a király unokatestvéréről

Mikor Ecberhtust, a király unokatestvérét túszul adták a várbélieknek, rábeszélés hatására meginogva szembefordult a királlyal. Már korábban is haragudott ugyanis rá, mert megrótta egy hebehurgya párviadal miatt, amelyben fél szemét is elvesztette.

XX. Hogyan csatlakoztak Liudulfushoz a bajorok

Az eseményeket követő éjjel a király fivérét[232] elhagyták bajor tisztjei, és Liudulfushoz csatlakoztak. Liudulfus kíséretükben azonnal felkerekedett, és bevette Rainesburg[233] királyi várát, egyéb, a tartományban található erős várakkal együtt, és a herceg összes pénzét felosztotta katonái között, feleségét[234] pedig apósa fiaival és híveikkel együtt nemcsak a várból, hanem a tartományból is kiűzte. Mindez szerintünk Isten végzése volt, avégett, hogy az, aki mint legfelségesebb király számos nemzet és nép fölé kíván emelkedni, megtanulja: magában tehetetlen, Istenben azonban mindenre képes.

XXI. Arnulfusról és fivéreiről, hogyan kért és kapott engedélyt a hadjáratra

Az ifjabb Arnulfus volt az – fivéreivel együtt –, aki mindezt kimódolta Heinricus ellen, mert az apja országába helyeztetett, ő maga pedig apjától rá származott tisztségeit elveszítette. A hosszas hadjáratba belefáradt sereg eközben engedélyt kért és kapott a szétszéledésre, a király pedig egynéhányad magával követte fiát Bajorországba.

XXII. A királyról – hogyan hagyták sokan cserben

A király sokkal jobban tűrte a megpróbáltatásokat, mint azt egy ifjúságától elkényeztetett emberről gondolni lehetett volna. Miután egész sereg embere elpártolt tőle, igen kevesen maradtak, akik kiálltak mellette. Köztük volt, egyebek mellett, Adalberhtus – bizony nem sok akadt a hű emberekből.

XXIII. A Mogontiába vonuló szász seregről

Miközben a király Mogontia ellen harcolt, Szászországról Herimannus herceg gondoskodott. Mikor Szászországból új sereget kellett küldeni a régi pótlására, ennek vezérletével Thiadricust és az ifjabbik Wichmannust bíz-

---

[232] Henriket.
[233] Regensburg.
[234] Bajorországi Juditot.

ták meg. A frank határhoz érve, Liudulfus és Cuonradus herceg hirtelen bekerítette őket, így egy elhagyott erődbe kellett húzódniuk. Mikor az ellenség megpróbálta bevenni az erődöt, a zászlóvivőjüknek a kapu előtt egy hajítókorong lemetszette az egyik karját. Ennek hatására a harc abbamaradt, és a szászok három nap haladékot kaptak, hogy békén hazatérjenek.[235]

XXIV. Thiadricusról és Wichmannusról

Liudulfus csábító ígéretekkel próbálta megkísérteni Thiadricust. Wichmannus pedig amúgy is meg volt már vesztegetve. Szidalmazni kezdte nagybátyját,[236] azzal vádolta, kiforgatta apai örökségéből, kincseit pedig ellopta tőle. Ő azonban pontosan tudta, mit forral, és lehetetlen kifejezni, hogy milyen bölcsen és előrelátón őrködött a vártán rokonaival és nyílt ellenségeivel szemben

XXV. Ecberhtus, Wichmannus és Herimannus herceg

Ecberhtus is csatlakozott Wichmannushoz, és teljes egyetértésben támadtak a hercegre, egy pillanat nyugtot sem hagyva neki. Ő azonban nemes türelemmel törve meg az ifjak harci dühét, igyekezett elkerülni, hogy a király távollétében valamilyen fölfordulás támadjon ezekben az országrészekben.

XXVI. A király bevonul Bajorországba

A bajorok a király hirtelen megérkeztekor sem békére nem hajlottak, sem nyílt háborút nem indítottak, inkább falaik közé zárkózva, és pusztasággá téve saját országukat, a hadseregnek nagy nehézségeket okoztak. Mivel pedig a hadjárat nem haladt előre megfelelőképpen, ellátmány híján a hadsereg semmitől nem riadt többé vissza, és mindent letarolt.

---

235 953-ban.
236 Hermannt.

XXVII. Frithuricus érsekről és a többi püspökről

Az érsek[237] ezenközben, mint állította, a királytól való félelmében otthagyta érseki hivatalát, és a magányos szerzetesek közt élt remeteéletet. Bajorországban a többi püspök is hasonló bizonytalanságban volt, hiszen eleget pártoskodtak, hol a királyt támogatva, hol ez ellenpártot segítve, mivel a királytól nyíltan elpártolni is kockázatos lett volna, de kiállni mellette is veszélyekkel járt.

XXVIII. Hogyan tért vissza a király Szászországba dolgavégezetlen

Három teljes hónapot töltve e vidéken – Mogontiától visszatértében – január elseje körül, dolgavégezetlen, két nagy hatalmú főtisztjét is elveszítvén – mindkettejük nyíltól találva esett el, egyikük Mogontiába, a másik pedig Bajorországba mentében – a király végül is hazaindult Szászországba.

XXIX. Herimannusról és unokaöccseinek ügyeiről

Miután Herimannus és unokaöccsei előadták a király színe előtt ügyüket, mindenki, aki csak az igazság pártján állt, a herceg véleményét támogatta, és úgy ítélte meg, hogy az ifjakat meg kell róni. A király azonban jóindulattal megkegyelmezett nekik, csupán Wichmannust tartotta fogságban katonai őrizettel a palotán belül.

XXX. Az avarok a bajorokkal kötnek szövetséget, a király azonban hatalmas sereggel száll szembe velük

Közben a király értesült arról, hogy a Bajorországba behatolt avarok ellenségeivel szövetkeztek, és úgy döntöttek, polgárháborút szítanak ellene. Ő azonban egy csöppet sem ijedt meg (az efféle megpróbáltatások közepette sosem feledkezett meg Isten kegyelméből való uralkodói és királyi mivoltáról), hanem erős sereget gyűjtve szembeszállt a kíméletlen ellenséggel. Az avarok azonban kitértek előle, és miután Liudulfus kalauzokkal látta el

---

[237] Friedrich.

őket, egész Frankföldet végigportyázták, és olyan súlyos kárt okoztak, mindenekelőtt saját barátaiknak – egy Ernustus[238] nevű pártütő emberei közül például több mint ezret fűztek rabszíjra –, de mindenki másnak is, hogy az valami hihetetlen. A húsvétot megelőző vasárnap Wormatia[239] hódolt be nyilvánosan, és adott át hatalmas mennyiségű aranyat és ezüstöt nekik. Innét Galliába vonultak tovább, majd másfelé kerülve tértek haza.[240]

XXXI. A háborúba belefáradt bajorok béketárgyalásokat folytatnak

A belső és küldő hadak járásába belefáradt bajorok – miután ugyanis a magyarok elvonultak, a királyi hadsereg sanyargatta őket – kénytelen-kelletlen béketárgyalásokba kezdtek. Abban állapodtak végül meg, hogy június 16-ig fegyverszünetet tartanak, és hogy a felek Cinnánál[241] találkoznak majd, hogy érveiket és ellenérveiket előadják.

XXXII. A királyi gyűlésről Cinnánál

Mikor az általános népgyűlés az említett helyen kezdetét vette, a király a következő szónoklatot tartotta: „Elviselném, ha a fiam és a többi cselszövő által okozott méltatlanság csak engem sújtana, és nem az egész keresztény népet döntötte volna romlásba. Nem törődnék vele, hogy váraimat bűnözők módjára megszállták, egész tartományokat ragadtak ki fennhatóságom alól, ha nem rokonaim és legkedvesebb bajtársaim vére omlik közben. Íme, fiam nélkül kell itt ülnöm, hisz fiam a legelszántabb ellenségem, ő, akit a legjobban szerettem, és alacsony sorból a legmagasabb szintre és tisztségre emeltem, az én egyetlen fiam támad ellenem! De még ezt is elviseltem volna, ha ügyeibe nem keveri bele Isten és az emberiség ellenségeit. Országom szinte pusztaság, népem rabságban sínylődik vagy holtan hever, váraink romokban, templomaink felperzselve, papjaink halomra gyilkolva, utcáink még mindig síkosak a vértől. Attól az aranytól és ezüsttől, amellyel fiamat és sógoromat halmoztam el egykor, Krisztus ellenségei roskadoznak most hazafelé menet. Nem tudom, mi lehet ennél nagyobb bűn, mi súlyosabb árulás?" – Így szólva a király elhallgatott. Heinricus pedig helyeselve a király szavait még hozzátette, hogy a már kétszer is nyílt csatában legyőzött ellenséget aljas és hitvány módon újra idekalauzolták, így ismét lehetősé-

---

238 Valószínűleg Ernst saalfeldi gróf (10. sz.).
239 Worms.
240 954-ben.
241 Langenzenn.

gük nyílt a pusztításra, és hogy ő inkább tűrt volna bármi bajt és szenvedést, de a közös ellenséggel soha össze nem szövetkezett volna. Miután beszédük elhangzott, Liudulfus előlépett és így szólt: „Bevallom, az ellenem fenekedőket pénzzel fizettem le, nehogy ártsanak nekem vagy alattvalóimnak. Ha ezen a ponton hibáztattok, az egész nép tudja meg: nem önként, hanem azért tettem így, mert nem volt más választásom." Végül az érsek lépett be, hogy magyarázatot adjon tetteire: Kijelentette, hogy bármilyen ítéletet is hoz majd a király, ő ellene soha szándékkal, akarattal vagy tettel nem fordult: félelmében hagyta csupán magára a királyt, mivel látta, hogy neheztel rá, mert ártatlanul súlyos vádakkal illeték őt – egyébiránt azonban minden szavát esküvel is megerősítheti. A király erre ezt felelte: „Tőletek nem kérek én esküt, csak azt, hogy a béke és az egyetértés ügyét segítsétek elő legjobb tudásotok szerint." Ezzel tisztességben és békében elbocsátotta őt.

XXXIII. Frithuricus érsekről és Conradus hercegről

Az érsek és Cuonradus herceg elpártoltak az ifjútól, mivel képtelenek voltak rábeszélni, hogy apjának behódoljon, és neki engedelmeskedjék, és Isten és a király oldalára álltak.

XXXIV. Liudulfusról, aki haragjában elhagyta az apját, és akit a király üldözőbe vett

Másnap éjjel Liudulfus embereivel együtt otthagyta a királyt és sereggel behatolt Rainesburg várába. A király azonban fia nyomába eredt, s mikor Horsadal[242] ellenséges várához érkezett, ostrom alá vette.

XXXV. A horsadali ütközetről

Csata alakult ki a várfalak körül, senki nem látott még kegyetlenebbet. Mindkét részről sokan elestek, még többen megsebesültek, csak az éj sötétje vetett véget az ütközetnek. Az eldöntetlen harcban megtépázott sereg másnap reggel továbbindult, nem akartak több időt tölteni itt, hiszen fontosabb céljaik voltak.

---

242 Rotal.

XXXVI. Reinesburch város ostromáról

Három napig tartott az út Rainesburgig. A sereg táborhelyet foglalt, táborát erődítményekkel vette körül, és késlekedés nélkül hozzáfogott az ostromhoz. Ám miután a népes védősereg nem hagyta, hogy az ostromgépeket a falaknak támasszák, mindkét részről meglehetős kegyetlen harc kerekedett a falak előtt. A hosszan elhúzódó ostrom az ostromlottakat a döntés kikényszerítésére késztette. Úgy vélték ugyanis, hogy rosszabbul járnak, ha az éhség mardossa őket, mintha nyílt csatában, bátran hullanak el. Kiadták tehát a parancsot, hogy nyugati kapun törjön ki a lovasság, mintha a táborra akarna rontani, mások pedig szálljanak hajókra, és a várral szomszédos folyón keresztül – míg odaát a lovas ütközet folyik – támadják meg az őrizetlenül hagyott tábort. A harangszó jelére összegyűlt városbeliek neki is láttak a terv végrehajtásának, de a táborban sem maradt titokban tervük, ezért hát ott serényen készülődtek az összecsapásra. A lovasok kitörése azonban váratott magára egy kissé, a hajóhad pedig ekkorra már túlságosan eltávolodott a vártól. A városbeliek hajóikról a partra ugorva a táborra rontottak, csakhogy itt fegyveresekbe ütköztek, és mikor megrettenve futásban kerestek menedéket, bekerítették, és mindenfelől kaszabolni kezdték őket. Némelyek a hajókra igyekeztek volna, de félelmükben utat tévesztettek, és elnyelte őket a folyó, azok a hajók pedig, amelyekre a kelleténél többen kapaszkodtak föl, a víz alá süllyedtek. A vége az lett, hogy a nagy tömegből alig néhányan nyertek egérutat. A lovasokat ezalatt a lovasság verte vissza és győzte le: a zömük vérző fejjel vonult vissza a városba. A királyi sereg győztesen tért meg táborába. Egyvalaki kapott közülük csupán halálos sebet a kapuknál, őt is magukkal hozták. A város nyáját egy a Rain[243] és a Donou[244] közt elterülő füves legelőre menekítették, a király fivére, Heinricus azonban zsákmányul ejtette, és bajtársai közt osztotta fel az egészet. Az állandó csatározásban eltörődött városbelieket immár éhínség is fenyegette.

XXXVII. Liudulfus békét kér, de sikertelenül. Arnulfus halála

Ezért hát Liudulfus főemberei kíséretében kivonult a városból és békéért folyamodott, de nem járt sikerrel, mert továbbra sem volt hajlandó engedelmeskedni apjának. A városba visszatérve, a számos győzelméről és csatájáról híres Gerót próbálta visszaverni, aki a keleti kaput ostromolta éppen. A harmadik órától egészen a kilencedekig[245] folyt az ádáz küzdelem: a város kapuja előtt Arnulfus[246] alól kidőlt a lova – mihelyt megfosztották páncéljától, dárdával átdöfték, és meghalt. Csak két hét múlva, egy a városban

---

243 Regen.
244 Duna.
245 Reggel kilenctől délután háromig.
246 II. Arnulf von Scheyern (Pfalzgraf von Bayern) 954. július 22-én halt meg.

tomboló éhínség elől menekülő asszony hozta halálhírét, mivel korábban senki nem tudta bizonyosan, hogy elesett. Halálának hírére a várbeliek meglehetősen megzavarodtak, és már a béke felől kezdtek puhatolózni.

XXXVIII. A király békét köt Liudulfusszal, és visszatér Szászországba

Főemberei közbenjárására Liudulfus ismét kivonult kíséretével a városból – miután teljes másfél hónapig állta az ostromot –, és fegyverszünetet is kapott addig a meghatározott napig, amíg ügyében nem születik ítélet. A gyűlés helyéül Fridislerit jelölték ki. A király ezután hazatért Szászországba.

XXXIX. Heinricus Nova várába vonul

Heinricus pedig bevette Nova[247] várát: a következő éjjel pedig majdnem teljesen felégette Rainesburgot.

XL. Hogyan fogadta kegyelmesen a király a fiát

Mikor a király testgyakorlás céljából vadászatot tartott a Suveldun[248] nevű helyen, fia mezítláb leborult atyja elé, mély megbánást tanúsítva, és megható könyörgésével előbb atyja, majd az összes jelenlévő szemébe könnyeket csalt. Ekképpen tehát, apja szeretetének hála, elnyerve a kegyelmet, ígéretet tett, hogy megzabolázza magát, és apja akaratának mindenben engedelmeskedik majd.

XLI. Frithuricus érsek végéről

Közben az érsek betegségének és haldoklásának hírét hozták. Ezért hát a királyi gyűlést egy kissé el kellett halasztani. A jelenlévők azt mondják, az érsek igen szépen halt meg.[249] Halála után általános népgyűlést tartottak.

---

247 Neustadt: Regensburg újvárosa.
248 Talán Saufeld.
249 Friedrich 954. október 25-én halt meg.

Másfél év után Mogontia egész Frankfölddel együtt a király fennhatósága alá került, fia és sógora pedig kegyelmet nyert – amit hűséggel is hálálták halálukig.

XLII. Hogyan fogta el Gero az ukrikat

Ugyanebben az esztendőben Gero dicsőségesen legyőzte az ukriknak[250] nevezett szlávokat, mikor a király Cuonradus herceget küldte neki segítségül. Hatalmas zsákmányt is sikerült szerezni, Szászországban pedig nagy volt az öröm.

XLIII. Hogyan adta meg magát Reinesburch, s hogyan adta vissza a király fivérének a tartományt

A következő húsvétot a király fivérével töltötte, majd Rainesburg ellen vezette seregét, ismét fegyverrel és ostromgépekkel víva a várost. Mivel a várost a szász sereg magára hagyta, és a városbelieket éhínség is kínozta, a védők kivonultak a kapukon, és a várat önmagukkal együtt a király kezére adták. A király a főembereket száműzetésre ítélte, a köznépnek azonban megkegyelmezett, majd diadala dicsőségében hazatért, az egész bajor tartományban visszaállítva fivére hatalmát.

XLIV. A nevezetes győzelemről, amelyet a király a magyarok fölött aratott

Július elseje[251] körül Szászországba érve, a király találkozott a magyarok követeivel, akik látszólag csak a régi bizalom és nagyrabecsülés jegyében tették nála tiszteletüket, valójában azonban – egyesek szerint – a polgárháború kimeneteléről akartak tájékozódni. Miután a király néhány napon át vendégül látta, majd némi ajándékkal békében hazaküldte őket, fivére, a bajor herceg küldöttjeitől a következő jelentést kapta: „Vigyázz, a portyázó magyarok áttörtek határaidon, és úgy döntöttek, hadat indítanak ellened." Hallva a király a hírt, mintha az éppen befejeződött háború semmi fáradtságába nem került volna, azonnal az ellenség ellen vonult, ám csupán egy csapat szászt vitt magával, mert már a szlávokkal is fenyegetett közben a

---

250 Az ukrik Uckermark területén éltek.
251 955-ben. Az itt leírt csata a híres Lech-mezei csata.

háború. Augusta várának szomszédságában tábort ütött: itt találkozott a frank és a bajor sereggel. Cuonradus herceg is erős lovassággal érkezett a táborba: a jövetelétől fellelkesült katonák pedig már alig várták az ütközetet. Cuonradus ugyanis merész lelkű, ám, ami a merészek közt ritkaság, meggondolt is volt, és akár lovon, akár gyalog csapott az ellenségre, legyőzhetetlen harcosnak bizonyult, magánemberként és bajtársként pedig egyaránt közkedveltségnek örvendett. A két sereg portyázói hamar kiderítették, hogy a hadak nincsenek már távol egymástól. A táborban böjtöt hirdettek, és parancsot adtak, hogy mindenki készülődjék a holnapi ütközetre. Kora hajnalban keltek, megbékéltek egymással, majd szent esküvéssel előbb vezérüknek, azután egymásnak ígérve támogatásukat, magasba emelt hadijelvényeikkel kivonultak a táborból. Mintegy nyolclégiónyian voltak. Meredek és nehéz terepen vonultatták a sereget, nehogy az ellenségnek alkalma nyíljék nyílzáporral megzavarni csatarendjüket, mert a nyilazáshoz, különösen bozótos rejtekéből, a magyarok nagyon értettek. Az első, második és harmadik légiót a bajorok vezették Heinricus herceg főtisztjeinek irányítása alatt. Neki magának ugyanis el kellett közben hagynia a hadszínteret, mivel betegség gyötörte, amelyben később el is hunyt. A negyediket a frankok adták: Cuonradus vezetésével és irányításával. Az ötödikben, amely a legnagyobb volt, és amelyet királyinak is neveztek, maga a herceg állt az összes ezred színe-javából válogatott derék ifjak sűrű csapatának gyűrűjében, előtte az „angyal", a győzelem záloga. A hatodik és a hetedik légiót a svábok alkották Burchardus vezényletével, aki a király fivérének leányát vette feleségül. A nyolcadikban csehek sorakoztak, ezer válogatott vitéz. Fegyverzettel jobban el voltak látva, mint szerencsével – itt hevert minden málha és holmi is, mintha a legszélső légió lenne a legnagyobb biztonságban. Ám a dolgok nem az elképzelések szerint alakultak. A magyarok ugyanis habozás nélkül átkeltek a Lech folyón és bekerítve a hadsereget, a szélen álló légióra nyílzáport zúdítottak, majd hatalmas hujjogással lerohanták őket. Kit lekaszabolva, kit elfogva, minden málhát megszerezték, a légió megmaradt fegyvereseit pedig megfutamították. A hetediket és a hatodikat is hasonlóképpen – sokat lemészárolva közülük – lerohanták és megfutamították. Mikor pedig a király látta, hogy vesztésre áll a csata, és hogy a szélső hadrendet hátulról fenyegeti az ellenség, a negyedik légióval kiküldte a herceget, aki kiszabadította a foglyokat, visszaszerezte a zsákmányt, és az ellenség fosztogató csapatait megzavarta. Miután az ellenség portyázóit mindenfelé levágta, Counradus herceg győztes hadijelvényekkel tért vissza a királyhoz. Csodálatos módon, mivel a dicsőséghez és győzelemhez szokott veterán katonák haboztak összecsapni az ellenséggel, harchoz alig értő újoncokkal aratta diadalát.[252]

---

[252] A csata leírása a 46. fejezetben folytatódik. A kutatók között nincs egyetértés a tekintetben, hogy a 45. fejezet későbbi betoldás-e.

XLV. Thiadricus csatájáról a szlávok ellen

Míg Bajorországban ezek történtek, Thiadricus őrgróf a barbárok ellen váltakozó szerencsével harcolt. Mikor megpróbálta bevenni egyik várukat, egészen a kapu torkáig üldözte ellenségeit, a falakon belülre szorítva őket. Bevéve a külső várat, felgyújtotta, és akit csak a várfalon belül talált, mindenkit elfogott vagy megölt. Mikor pedig – már a tűzvész kialudta után – visszatért, és a serege fele a várost körülvevő mocsáron már átkelt, a szlávok, látva seregünk szorult helyzetét, és hogy a terep kedvezőtlensége miatt sem csatarendbe fejlődni, sem menekülni nem tudnak, nagy üvöltéssel a visszavonulók nyomába eredtek, nagyjából ötvenet lekaszaboltak közülük, és szégyenletes futásra kényszerítették a mieinket.

XLVI. A közben látott csodajelekről

Eközben – e kudarc következtében – súlyos aggodalom szállta meg egész Szászországot a királyért és hadseregéért. Ráadásul szokatlan csodajelek is rettentettek bennünket. Sok helyütt erős vihar döntötte romba a templomokat, ami a szem- és fültanúkat óriási félelemmel töltötte el, mindkét nembéli szerzeteseket sújtott halálra a mennykő, és sok egyéb más szörnyűség is megesett akkoriban, amit jobb, ha nem is említünk.

A király, látva, hogy a csata döntő szakasza előtt áll, buzdítás végett a következőképpen szólt bajtársaihoz: „Minden bátorságunkat össze kell szednünk ekkora veszélyhelyzetben, ezt, katonáim, magatok is láthatjátok, hiszen nem távolról, hanem közvetlen közelből szemlélhetitek az ellenséget. Mindeddig fáradhatatlan karotokra és mindig győzedelmes fegyvereitekre támaszkodva sok dicsőséget arattam, országomban és birodalmamon kívül egyaránt mindenütt diadalmaskodtam, talán most a saját földemen és országomban futamodjam meg először? Létszámban, jól tudom, fölülmúlnak minket, de nem vitézségben, nem fegyverzetben. Mindannyian jól tudjuk, hogy nagy részük egyáltalán nem visel páncélt, és ami legfontosabb vigaszunk, Isten bennünket segít. Ők csak vakmerőségükben bízhatnak, a mi reményünk és oltalmunk viszont Isten. Szégyen lenne, ha mi, akik már szinte egész Európán uralkodunk, meghódolnánk ellenségeink előtt. Ha már halnunk kell, harcosaim, jobb, ha csatában halunk dicsően, minthogy ellenségeink igájában szolgamód tengessük életünk, vagy hitvány állatok módjára fojtsanak meg bennünket. Még többet is szólnék, katonáim, ha biztos lennék benne, hogy a szavak növelik vitézségetek vagy merészségetek. Ám jobban tesszük, ha fegyverrel s nem puszta szóval kezdünk a munkánkhoz." Így szólva megragadta pajzsát és szent lándzsáját, és elsőként fordította paripáját az ellenség felé, ahogyan az már az egy bátor katonához és egy kiváló császárhoz illik. Az ellenség közül a bátrabbja előbb ellenállt, ám azután, amint látták, hogy bajtársaik megfutamodnak, meginogtak, és a mieink gyűrűjében sorra elestek. A többiek közül egyesek ki-

merült lovaikon közeli falvakban kerestek menedéket, fegyvereseink azonban bekerítették őket, és rájuk gyújtották a házakat. Mások a közeli folyón úsztak át, ám mivel a túlsó parton sehol sem tudtak kievickélni a vízből, elragadta őket a folyó, és odavesztek. Aznap a táborukat is elfoglaltuk, az összes foglyot kiszabadítottuk, másnap és harmadnap pedig a szomszédos várakból kicsapók annyira megritkították a maradékukat, hogy szinte senki vagy alig valaki menekült meg közülük. Ám vérontás nélkül nem is lehetséges győzelmet aratni egy ilyen vad nép fölött.

XLVII. Conradus herceg vesztéről

Cuonradus herceg pedig ezalatt bátran küzdött. Lelkének izzása és az aznap hevesen tűző nap heve azonban úgy felforrósította vérét, hogy meglazítva sisakszíját levegő után kellett kapkodnia: eközben szemből védtelenül maradt torkába fúródott egy nyílvessző, és szörnyethalt. Holttestét, a királyi parancsnak megfelelően nagy tisztelettel rendbe tették, Wormatiába vitték. Itt aztán valamennyi frank könnyhullatása és siralma közepett eltemették ezt a minden lelki és testi erénnyel ékes, nagy és hírneves embert.

XLVIII. Az avarok három vezéréről

A magyar nemzet három vezére esett fogságba: Heinricus herceg kezére jutottak és – méltó büntetésüket elnyerve – szégyenteljes halállal lakoltak, akasztófán kellett ugyanis kiszenvedniük.

XLIX. A király győzelméről

Nevezetes diadala dicsőséget szerzett a királynak, a hadsereg a haza atyjának és imperátornak kiáltotta ki. Utóbb pedig a császár elrendelte, hogy minden egyes templomban tiszteletadást és méltó magasztalást tartsanak a magasságos Istennek. Mindezt szentséges édesanyjának is hírnök útján tudtára adta, majd üdvrivalgás és nagy örömünnep közepette győztesként tért vissza Szászországba, ahol népe hatalmas szeretettel fogadta. Ily nagy diadalnak a királyok közül kétszáz esztendeje nem örvendhetett senki. Ráadásul saját seregei a magyar háborúból ki is maradtak, mert a szlávok elleni harcra tartalékolta őket.

L. A királyról és Wichmannus fortélyairól

Ahogyan tehát fentebb említettük, mivel nem volt képes magyarázatot adni nagybátyja elleni tetteire, Wichmannust a palotában tartották fogva. Mikor azonban a király Bajorországba készült, betegséget színlelve nem akart vele utazni. A király erre figyelmeztette, hogy elhunyt apja és anyja helyébe lépve fiának fogadta egykor, gondosan nevelte, apja tisztségeivel ruházta föl, és megkérte, ne okozzon neki újabb gondot, mikor már amúgy is annyi a baja. Mikor minderre semmi használható választ nem kapott, a császár faképnél hagyta, és Ibo[253] grófra bízta a fiút. Ez néhány napig nála is vendégeskedett, majd engedélyt kért, hogy vadászni mehessen az erdőbe. Itt azonban rejtőzködő társai várták, hozzájuk csatlakozva indult haza, majd útközben néhány várat elfoglalva – miután sikerült Ecberhtust is maga mellé állítania – fegyvert fogott a császár ellen. A talpraesett Herimannus herceg azonban könnyedén legyűrte, és az Albián[254] túlra szorította a lázadókat. Mikor látták, hogy képtelenek a herceggel szembeszállni, két, a szászokkal már régóta hadilábon álló barbár kiskirállyal, Nacóval és fivérével[255] szövetkeztek össze.

LI. A seregről, amely majdnem elfogta Wichmannust Suitleiscranne várában

A herceg vezette hadsereg a Suithleiscranne[256] nevű várban bukkant az ellenségre. Majdnem sikerült a várral együtt a lázadókat is a hatalmukba keríteniük, ám egy ember lármát csapott: a védők erre felriadtak és fegyvert ragadtak. Herimannus herceg ekkor – miután a várkapu előtt nagyjából negyven katonát levágott, és fegyverzetüket is megszerezte – visszavonult. Segítői közt ott volt Heinricus őrgróf Sigfridus nevű fivérével együtt, akik kiváló és bátor, magánemberként és a csatamezőn egyaránt kiemelkedő férfiak voltak. Minderre a negyvennapos böjt kezdetén került sor.

LII. Hogyan esett el Cocarescemiorum[257] vára

A barbárok a következő húsvét után betörtek a tartományba: Wichmannust nem tekintették vezérüknek, ő csupán ebben a gaztettben vezette

---

[253] Nem tudunk róla közelebbit.
[254] Elba.
[255] Naco és Stoinef szláv kiskirályok voltak.
[256] Suitleiscranne.
[257] Cocarescemier.

őket. Herimannus herceg szintén késedelem nélkül megjelent őrseregével, látva azonban a hatalmas ellenséges hadat, és hogy neki csupán csekély harci készület áll majd rendelkezésére – mivel éppen polgárháború fenyegetett –, úgy vélte, jobban teszi, ha késlelteti a kétséges kimenetelű ütközetet, és ha annak a nagy létszámú embertömegnek, amely egyetlen várban sereglett össze (a többi várban nem lévén bizodalma), azt az utasítást adja, hogy mindenképpen kössön békét. Ezt a tervet katonái igencsak helytelenítették, különösen Sigfridus, aki rendkívül elszánt harcos volt. A cocarescemiorumi polgárok azonban úgy tettek, ahogy a herceg parancsolta nekik. Végül azzal a feltétellel kötötték meg a békét, hogy a szabadok feleségeikkel és családjaikkal együtt a falakon át fegyvertelenül eltávozhatnak, ám minden szolganépet és holmit a városban, az ellenség prédájául kell hagyniuk. Mikor azonban a barbárok betörtek a várba, az egyik közülük egy szabad feleségében felismerte egykori szolgálóját, és megpróbálta férje kezéből kiragadni a nőt. Erre a férj ökölcsapással felelt, amire a barbár elkezdett üvöltözni, hogy a szászok megszegték a békét. A vége az lett, mindenkit lemészároltak, hírmondót se hagytak belőlük, minden felnőtt férfit halomra gyilkoltak, az anyákat pedig gyermekeikkel együtt fogságba hurcolták.

LIII. Hogyan állt bosszút a király a pusztításért

E bűn megtorlásaképpen a király – miután már a magyarok felett győzelmet aratott – hadjáratot indított a barbár tartományok ellen. Ítéletet hoztak azoknak a szászoknak az ügyében is, akik lepaktáltak a szlávokkal, és Wichmannust Ecberhtusszal együtt közellenségnek nyilvánították, a többieknek azonban megbocsátottak, azzal a feltétellel, hogy megtérnek övéikhez. Megjelent egy barbár követség is, amely közölte, hogy mint szövetségesek szokás szerint meg kívánják fizetni adójukat, egyébként azonban tartományukat ők szeretnék birtokolni – ha ily módon áll az alku, békén maradnak, egyébként azonban szabadságukért fegyverrel fognak megküzdeni. A császár erre azt válaszolta: a békét nem kívánja megtagadni tőlük, ám feltétel nélkül nem adhatja meg, vagyis addig, amíg elkövetett jogtalanságaikat a kellő alázattal és kártérítéssel nem teszik jóvá. A király mindent elpusztítva és felperzselve vezette át hadseregét e tartományokon, míg végül a Raxa[258] folyó mentén tábort ütve – amelyen mocsarai miatt nehéz volt az átkelés – bekerítette őt az ellenség. Hátulról nagy farönkhalom rekesztette el az utat, amelyet fegyveres csapat is védett. Szemből a folyó és a folyó menti láp, valamint hatalmas szláv sereg akadályozta a hadmozdulatokat és a haladást. De még egyéb csapások is sújtották a sereget: a járvány és az éhínség. Miután napokon át sem változott a helyzet, a császár Gero grófot küldte követségbe a barbár vezérhez, akit Stoinefnek hívtak, azzal az üzenettel, hogy ha megadja magát a császárnak, az barátjának, nem ellenségének tekinti majd.

---

258 Nem határozható meg pontosan, melyik folyóról van szó.

LIV. Gero őrgrófról

Gerónak számos jó tulajdonsága volt, harci tapasztalata, bölcsessége a közügyek terén, meglehetős ékesszólása, nagy tudománya: olyan ember volt, aki eszét tettekkel, nem pedig szócsépléssel bizonyítja. Ha szerzésről volt szó, kitartó, ha adományról, bőkezű volt, és ami a legfontosabb, elkötelezettje az egyháznak. Az őrgróf tehát a mocsáron és a mocsár menti folyón keresztül üdvözölte a barbárt. A szláv hasonlóképpen felelt neki. Ekkor az őrgróf így szólt: „Az is éppen elég lenne számodra, ha csupán urunk szolgái közül egyetleneggyel viselnél háborút, nem pedig magával az én uram királyommal. Ugyan milyen sereged van, milyen fegyverzeted, hogy ilyesmit merészelsz? Ha akad benned némi vitézség, felkészültség, merészség, vagy azt engedd meg, hogy mi keljünk át a folyón tehozzád, vagy pedig te gyere ide mihozzánk, akkor majd szemtől szemben elválik, ki a legény a gáton!" A szláv barbár módra csikorgatva fogát és szitkok özönét zúdítva a követre kinevette Gerót és a császárt egész hadseregével együtt, mert tudott arról, hogy mennyi csapás sújtotta őket. Gero erre – heves vérmérsékletű ember lévén – igencsak felháborodott, és azt kiáltotta: „A holnapi nap majd megmutatja, hogy erősek vagytok-e, avagy sem. Holnap ugyanis – és erre mérget vehettek – megütközünk veletek." Gero egyébként – bár korábban számos egyéb dicső tettével is hírnevet szerzett már – igazán nagy és hírneves azáltal lett, hogy az ukri nevű szláv népet dicsőségesen behódoltatta. Gero, visszatérve a táborba, beszámolt a hallottakról. A császár pedig még éjjel riadót rendelt el, és utasítást adott, hogy nyilazással és hajítógépekkel ingereljék az ellenséget ütközetre, majd pedig úgy tett, mintha erőnek erejével át akarna kelni a folyón és a mocsáron. A szlávok az előző napi fenyegetések hatására be is dőltek a cselnek, és hasonlóképpen felkészültek a csatára, teljes erejükkel próbálva akadályozni az átkelést. Gero azonban eközben a szövetséges ruanusokkal[259] nagyjából egy mérföldnyire hátrahúzódott, és az ellenség tudta nélkül sebesen három hidat veretett, majd üzenetet küldve a császárnak, az egész hadsereget a hídhoz rendelte vissza. A barbárok ennek láttán igyekeztek maguk is minél előbb útját állni a légióknak. A barbár gyalogosoknak azonban hosszú út megtétele után kellett harcba bocsátkozniuk, így a fáradtságtól elnehezülten hamar meghátráltak katonáink elől. Hamarosan, miközben futásban kerestek menedéket, egy szálig lekaszabolták őket.[260]

LV. Stoineffus barbár király és a katona, aki megölte őt

Stoinef pedig ezalatt egy kiemelkedő dombtetőn várta lovasaival a fejleményeket. Mikor látta, hogy társai futásnak erednek, maga is elmenekült. Két

[259] Rugiusok.
[260] E csata 955. október 16-án zajlott le.

csatlósa kíséretében talált rá egy ligetben egy Hosed nevű katona, és a küzdelemtől kimerült, fegyverét vesztett királynak lecsapta a fejét. Az egyik testőr élve esett fogságba: őt a fejjel és a kiskirálytól szerzett zsákmánnyal együtt az említett katona a császárnak ajándékozta. Hosed ezáltal híres és népszerű lett. Hősi tettének bére császári adományföld lett húsz ház jövedelmével. Az ellenség táborát még aznap lerohanták, rengeteg népet levágtak vagy fogságba ejtettek: az öldöklés késő éjszakáig tartott. Másnap reggel a kiskirály fejét a csatatéren közszemlére tették, körötte hétszáz lenyakazott fogoly hevert, a kiskirály tanácsadóját pedig kiszúrt szemmel és kivágott nyelvvel, magatehetetlenül a hullahegy közepén hagyták. A bűntárs Wichmannus és Ecberhtus azonban Galliába menekült, és Hugo hercegnél kerestek oltalmat.

LVI. Hogyan tette dicsővé nevét a király sorozatos győzelmeivel

A sorozatos győzelmei által dicsőséget és hírnevet szerzett király számos uralkodó és nép félő csodálatát és tiszteletét érdemelte ki. Rengeteg követet fogadott, a rómaiakét, a görögökét és a szaracénokét, és tőlük sokféle ajándékot kapott, arany és ezüst meg bronz, csodálatos ékítményekkel díszes edényeket, továbbá üveg- és elefántcsont edényeket, mindenféle remekmívű szőnyegeket, balzsamot és ezerféle festéket, a szászok által addig sosem látott állatokat, oroszlánokat és tevéket, majmokat és struccokat, hiszen az egész környező keresztény világ belé helyezte reményét és bizodalmát.

LVII. Hogyan hagyta el Liudulfus hazáját barátai miatt

Liudulfus pedig, a császár fia, mivel nem akarta magukra hagyni barátait, elhagyta hazáját, és velük együtt Itáliába utazott, ahol majd' egy egész esztendőt töltve elhunyt,[261] halálával az egész frank birodalmon sajgó sebet ejtve. Katonái megadták neki az őt megillető végtisztességet, testét Itáliából Mogontiába vitték, és itt Albanus vértanú bazilikájában temették el, sok-sok nép siralma és könnyhullatása közepett. Egyetlen fiúgyermeket hagyott maga után, aki atyja nevét viselte.

---

[261] 957. szeptember 6-án.

LVIII. A halálát hírül adó levélről

Haláláról a király levélből értesült, mivel ekkor éppen a harctéren tartózkodott (épp a redariak ellen hadakozott). Sok-sok könnyet ejtett fia halála miatt, a többit pedig bizodalommal mindenek irányítójára, Istenre bízta, aki addig is óvta birodalmát.

LIX. Wichmannusról, aki titokban Szászországba utazott

Wichmannus ugyanekkor, értesülve róla, hogy Szászországban nincsenek harcosok, Galliából titokban Szászországba lopakodott, meglátogatta házát és feleségét, majd újból eltűnt külföldön. Ecberhtus viszont a nagyságos Bruno érsek közbenjárására kegyelmet kapott.

LX. Hogyan fogadta bizalmába Gero Wichmannust

Miután harmadszor is hadjárat indult Wichmannus ellen,[262] majdnem sikerült Gero és fia bizalmába férkőznie, és elérnie, hogy közbenjárjanak érte a császárnál, hogy visszatérhessen hazájába és feleségéhez, és királyi kegyelmet nyerjen. Önként rettentő esküvést tett ugyanis, hogy soha a császár és a császár birodalma ellen sem szóval, sem tettel nem tesz többé semmit. Miután tehát mindezt megfogadta, békében elbocsátották, sőt a császár kedvező kilátásokkal is kecsegtette.

LXI. A ruhákon mutatkozó csodajelekről

A barbárok pusztulása után, de még ugyanabban az évben csodálatos tüneményekre került sor, azaz sokak ruháján a kereszt jele tűnt föl. Ezt látva sokan – érthető rettegésükben – csapásoktól tartottak, és igyekeztek bűneiket nagyrészt jóvátenni. Akadtak olyanok is, akik szerint ruha-lepráról volt szó, merthogy hamarosan a lepra sok halandót megtámad majd. A bölcsebbje szerint azonban a keresztjel a győzelem előjele volt, és szerintünk is ők találták el az igazságot.

---

262 958-ban.

LXII. A császár betegségéről

Ebben az időben a király maga is betegeskedni kezdett, ám a szenteknek hála, akiknek mindig alázatosan megadta tiszteletét, elsősorban pedig a nemes Vitus vértanú támogatásának köszönhetően, aki megnyitotta ajkát az érdekében, felgyógyult betegségéből, és a világ – nagy örömére és gyönyörűségére – mint valamely sötétség után fölragyogó napot, visszanyerte őt.

LXIII. A király második itáliai útjáról

Miután tehát az ügyeket egész Frankföldön, Szászországban és a környező népek országaiban kellőképpen rendbe tette, a király Rómába szándékozván utazni, Longobardiába indult.[263] Hogy Bernharius longobard királyt miként ostromolta két esztendőn át,[264] hogyan ejtette fogságba feleségével és gyermekeivel együtt, és hogyan száműzte végül, hogyan győzte le két ütközetben a rómaiakat,[265] hogyan vette be Rómát, hogyan igázta le a beneventói hercegeket, hogyan győzte le a görögöket Calabriában és Apuliában,[266] hogyan nyitott Szászországban ezüstbányát, és fiával együtt milyen hatalmassá terjesztette ki birodalmát, annak elbeszélése nem a hozzánk hasonló hitványak feladata, így hát – amint a történet elején előre jeleztem – engedtessék meg, hogy hű alázattal csak ennyiről szóljunk. Egyébként Magasságos Atyád és Bátyád által a haza legnagyobb dicsőségére és a mi vigaszunkképpen számunkra örökül hagyott Fényességed és Fenséged iránt érzett mély alázatunk legyen a mentsége ennek a hitvány műnek.

S mert már nem öl fivért fivér, könyvünk is véget ér.

LXIV. Hogyan lázadt föl ismét Wichmannus

Wichmannus hazatérése után valóban békésen éldegélt egy darabig, egészen addig, míg azt gondolta, hogy a császár mindennap megjelenhet. Mihelyt azonban értesült róla, hogy a császár elhalasztotta hazaútját, Wichmannus az északi vidékekre utazott, hogy Haraldus[267] dán király segítségével ismét háborút robbanthasson ki. Haraldus azonban megüzente neki, hogy ha Wichmannus megöli a herceget vagy az egyik főembert, akkor

---

[263] 961-ben.
[264] 963-ban, San Leo várának ostroma valójában kb. fél évig tartott.
[265] 964-ben.
[266] 967/968-ban, de erre már egy újabb itáliai út során került sor.
[267] I. (Kékfogú) Harald (kb. 936–985).

majd elhiszi neki, hogy őszintén szövetséget akar kötni, de ha nem, hát biztos lesz benne, hogy csak csőbe akarja húzni. Közben egy vándor kereskedő beárulta, milyen gazságokban sántikál. Néhány bűntársát el is fogták, és a herceg mint az állam felforgatóit halálra is ítélte, és meg is fojtatta őket. Wichmannus maga azonban fivérével együtt az utolsó percben elmenekült.

LXV. Hogyan lettek teljesen keresztények a dánok

A dánok már régóta keresztények voltak, ám közben pogány bálványokat is tiszteltek. Történt egy nap, hogy egy lakomán a király jelenlétében vita kerekedett az istentisztelet módjairól. A dánok azt állították, hogy Krisztus ugyan valóban Isten, ám azért akadnak nála nagyobb istenek is, mármint azok, akik a halandók előtt még az övéinél is megdöbbentőbb csodák és jelenések útján mutatkoznak meg. Egy pap – aki ma már Poppa néven szentéletű püspök – ezzel szemben azt bizonygatta, hogy az egyedül igaz Isten az Atya egyszülött fiával, a mi Urunkkal, Jézus Krisztussal és a Szentlélekkel együtt, a bálványok viszont csupán démonok, nem pedig istenek. Haraldus király – aki, mint beszélik, szűkszavú, ám élénk figyelmű ember volt, feltette a kérdést, hogy vajon Poppa hajlandó-e e hitét önnön személyével is bizonyítani. A pap habozás nélkül igennel felelt. A király erre megparancsolta, hogy másnap reggelig tartsák a papot őrizetben. Mikor megvirradt, izzóra hevíttetett egy rettentő súlyú vaskoloncot, és ráparancsolt a papra, hogy a katolikus hitért vegye a vállára. Krisztus híve habozás nélkül felkapta a vasat, és elvitte addig, amíg a király parancsolta. Épen maradt kezét ezután mindenkinek megmutatta, így bizonyította valamennyiük számára a katolikus hit igazságát. A király ennek hatására megtért és elrendelte alattvalóinak, hogy csakis Krisztust szabad eztán istenként tisztelniük, a bálványokat pedig el kell vetniük. Isten papjainak és szolgáinak pedig ettől fogva megadta a kellő tisztességet. Ám ezt is méltán tartják atyád érdemeként számon, hiszen az ő törődésének köszönhető, hogy a gyülekezetek és a szerzetesrendek e vidékeken ily ragyogó eredményeket érhettek el.

LXVI. Gero esküje értelmében szabadon engedi Wichmannust

Gero gróf tehát, mikor látta, hogy megvádolják – bár tudta, hogy bűnös –, nem feledkezve meg esküjéről, Wichmannust visszaküldte azok közé a barbárok közé, akiktől korábban átvette. A barbárok jóindulattal fogadták Wichmannust, aki ettől kezdve a távolabbra élő barbárokat sorozatos csatákban zúzta szét. Misaca királyt,[268] akinek uralma alatt a Licicavikus-

[268] I. Mieszko király (†992).

nak[269] nevezett szlávok álltak, két alkalommal is legyőzte, fivérét megölte és nagy zsákmányt csikart ki tőle.

LXVII. Hogyan győzte le Gero a lusikikat

Ekkoriban Gero őrgróf a lusiki[270] nevű szlávokon aratott hatalmas győzelmet és a legteljesebb szolgaságba taszította őket, eközben azonban ő maga is súlyosan megsebesült, unokaöccse pedig, e kiváló ember, valamint több más nemes férfiú is elesett a harcban.

LXVIII. A két kiskirályról és Wichmannusról

Volt Herimannus hercegnek két kiskirálya, akik őseiktől örökölt gyűlöletben éltek: az egyiket Seliburnak, a másikat Mistavnak hívták. Selibur a vagrok,[271] Mistav pedig az obodritok uralkodója volt. Miután kölcsönösen beperelgették egymást, az ügyben vesztes Seliburt a herceg tizenöt talentum ezüst büntetésre ítélte. Selibur azonban, felháborodva az elmarasztaló ítéleten, úgy határozott, hogy fegyvert fog a herceg ellen. Mivel azonban nem volt elég embere, a herceggel szemben követ útján Wichmannus támogatását kérte. Minthogy Wichmannusnak sosem telt semmiben nagyobb öröme, mint ha nagybátyját megtáncoltathatta egy kissé, embereivel együtt gyorsan meg is jelent a szlávnál. Mihelyt azonban Wichmannus belépett a városba, a várat azonnal ostromgyűrűbe fogta az ellenség. Közben – nem tudom, véletlenül-e vagy bölcs döntés alapján – Wichmannus néhányadmagával elhagyta a várat, azzal az ürüggyel, hogy majd a dánoktól hoz segítséget. Néhány nap elteltével a védők élelme és állataik takarmánya elfogyott. Akadtak, akik azt mondogatták, hogy a szlávok ezúttal nem is háborút, hanem csak látszatháborút viselnek. Valóban hihetetlennek tűnt, hogy egy kora gyermekségétől harchoz szokott ember ilyen rosszul készítsen elő egy hadjáratot – inkább azt rebesgették: a herceg sütötte ki az egészet, hogy bármi áron, de legyűrje végre unokaöccsét, így legalább otthon visszanyerje tekintélyét, amelyet a pogányok közt teljesen elveszített. Az éhínség és a jószágaik bűze által elgyötört védők végül is a vár feladására kényszerültek. Mikor a herceg a szláv vezért hűtlensége miatt kemény szavakkal illette, és szemére hányta hitvány tetteit, a következő választ kapta tőle: „Engem vádolsz becstelenséggel? Íme, akit sem császári urad, sem te nem győzhettetek le, hűtlenségem segítségével ingyen az öledbe hullik." A herceg erre elhallgatott, majd ugyan megfosztotta minden birtokától a kiski-

269 Lechek.
270 Nieder-Lausitzban lakó szlávok.
271 Nyugati szláv (szorb) törzs.

rályt, ám egész birodalmát korábban túszként magánál tartott fiának adta. Wichmannus embereit különféle büntetésekkel sújtotta, a városban található zsákmányt katonáinak adományozta, majd Saturnus ércből öntött szobrával, amelyet a városból szerzett zsákmány közt talált, nagy látványosságot szervezett a népnek, végül pedig győztesként tért meg hazájába.

LXIX. Wichmannus meggyilkolásáról

Wichmannus pedig értesülve a vár elestéről és szövetségesei sorsáról, kelet felé fordulva ismét a pogányok közt keresett menedéket, és rávette a vuloinusoknak[272] nevezett szlávokat, hogy indítsanak háborút Misaca, a császár barátja ellen. Misaca azonban tudomást szerzett a tervről, és Bolezlavus cseh királyhoz – apósához – folyamodott segítségért, akitől két lovascsapatot is kapott. Mikor aztán Wichmannus felvonultatta ellenük seregét, Misaca előbb gyalogságát küldte támadásra. A gyalogosok – vezérük parancsa szerint – fokozatosan meghátráltak Wichmannus elől, és ő üldözésük közben távol került táborától. Ekkor Misaca hátba támadta őt a lovasságával, ugyanekkor pedig kürtjellel újra támadásba lendítette a hátráló gyalogságot is. Mivel már elölről-hátulról egyaránt szorongatták, Wichmannus megpróbált futásban keresni menedéket. Társai ekkor álnoksággal vádolták meg, tudniillik azzal, hogy korábban kitartásra buzdította őket, ő maga meg közben végig csak a lovában bízott, és abban, hogy ha a szükség úgy hozza, könnyedén megléphet. Kénytelen-kelletlen leszállt tehát lováról, és gyalogos bajtársaival együtt indult a csatába. Aznap férfiasan küzdött, páncélja pedig megvédte. Reggel azután az éhségtől és a teljes éjen át páncélzatban megtett nagy úttól kifulladtan ért pár bajtársa kíséretében egy ligetbe. Az ellenség tisztjei azonban itt rábukkantak, és azonnal felismerték páncéljáról, mivel kimagaslott társai közül. Mikor megkérdezték, ki ő, azt felelte: „Wichmannus volnék". Az ellenség fegyverletételre szólította föl. Esküvel ígérték, hogy épségben juttatják el urukhoz, akit majd rábeszélnek, hogy bántatlanul szolgáltassa ki a császárnak. Ő azonban – bár halálos veszedelemben forgott – nem feledkezett meg korábbi nemességéről és vitézségéről, és méltatlannak tartotta volna, ha efféle alakoknak adja meg magát. Azt az egyet kérte csupán, hogy értesítsék Misacát az ittlétéről: előtte ugyanis hajlandó letenni a fegyvert, és neki hajlandó megadni magát. Míg a katonák Misacához igyekeztek, Wichmannust hatalmas tömeg vette körül, és keményen szorongatni kezdte. Ő pedig, bár fáradt volt már, sokakat levágott közülük, végül pedig fogta kardját és a legvitézebb ellenségnek a következő szavakkal adta át: „Vedd" – mondta – „ezt a kardot és vidd el uradnak, hogy győzelme jeleként fogadja, később pedig császári barátjának adja tovább. A császár ebből majd megérti: tetszés szerint örvendezhet ellensége vesztén, vagy sirathatja rokonát." E szavakkal kelet felé fordulva,

[272] Valószínűleg Wolin sziget lakói voltak.

anyanyelvén mondott imát Istennek, mint erejéből tellett, majd sok-sok nyomorúsággal és szenvedéssel teli lelkét Mindannyiunk Teremtőjének irgalmába ajánlva, kilehelte.

(B/C változat)
Így végezte Wichmannus, és így végezte majd' mindenki, aki császára ellen fegyvert fogott.

(A változat)
Így végezte Wichmannus, és így végezte majd' mindenki, aki császári atyád ellen fegyvert fogott. Vége a harmadik könyvnek.

LXX. Miután a császár értesült arról, hogy megkapta Wichmannus fegyvereit, írt egy Szászországba küldendő levelet

A császár átvéve Wichmannus fegyvereit, és ekképpen megbizonyosodva vesztéről, levelet írt Szászország hercegeinek és őrgrófjainak, amely a következőképpen szólt:[273]

„Oddo, Isten akaratából felséges császár, Herimannusnak és Thiadricusnak és államunk többi vezető tisztségviselőjének minden jót kíván. Isten rendeléséből a közjó ügye és minden egyéb ügy is kedvezően alakult. A konstantinápolyi király nagyméltóságú követei egyébiránt felkeresnek bennünket, véleményem szerint azért, hogy mindenáron békéért folyamodjanak. Akárhogy is alakuljon azonban a dolog, Isten akaratából sosem mernének ránk támadni. Az eleddig fennhatóságuk alá tartozó Apulia és Calabria tartományokat, ha meg nem állapodunk velük, át kell adniuk nekünk. Ha azonban engedelmeskednek, még ezen a nyáron nőnket és hasonló nevű fiunkat Frankföldre küldjük, mi magunk pedig döntésünk szerint, Isten segedelmével, Fraxanetumon[274] át a szaracénok ellen, majd azután hozzátok indulunk. Egyébiránt pedig az a kívánságunk, hogy ha a redariak valóban akkora vereséget szenvedtek, mint amilyenről hallottunk – hiszen jól tudjátok, milyen gyakran megszegték már a békeszerződéseiket, és milyen jogtalanságokat követtek már el –, ne köthessenek veletek újabb békét. Mindezt tehát egyeztessétek Herimannus herceggel, és minden erőtökkel azon fáradozzatok, hogy elpusztítva a redariakat, pontot tegyetek ügyük végére. Ha szükséges, mi magunk is odavonulunk majd. Fiunk egyébiránt karácsonykor a szentatyától császári koronát kapott.[275] Írtuk január 18-án, a campaniai Capuában."[276]

---

[273] Az oklevelet Widukind itt némiképp átdolgozva adja elő.
[274] Fraînet.
[275] 967-ben.
[276] 968-ban.

Miután a Werla nevű helyen a vezetők és nagy tömeg jelenlétében, a népgyűlésen felolvasták a császár levelét, úgy döntöttek, hogy mégiscsak tiszteletben tartják a redariakkal már megkötött békét, mivel akkoriban éppen egy dán háború fenyegetett, márpedig kétfrontos harchoz nem állt rendelkezésre elegendő haderő.

LXXI. A görög követekről és álnokságukról

A császár tehát a görög követségben megbízva, a hadsereg egy részét számos főtiszttel együtt a megbeszélt helyre irányította, ahol a követek ígérete szerint a leányt át kellett volna adniuk nekik, és tisztelettel fiához kellett volna vezetniük. A görögök azonban ősi trükkjeikhez folyamodva – hiszen szinte a világ kezdete óta rengeteg népen uralkodtak, és akit vitézséggel nem tudtak legyűrni, azon bizony ravaszságukkal kerekedtek felül – váratlanul, a mit sem sejtő és gyanútlan németekre rontottak, kifosztották táborukat, sokakat megöltek közülük, sokakat pedig fogságba ejtettek, akiket Konstantinápolyba vittek és átadtak császáruknak. Akik el tudtak menekülni, császárukhoz visszatérve beszámoltak az eseményekről.

LXXII. Gundthariusról és Sifridusról

A császár felháborodva a történteken, hogy lemossa e gyalázatot, hatalmas sereg élén a kiváló és otthoni és külföldi hőstetteik révén már hírnevet szerzett férfiakat, Gunthariust[277] és Sigifridust küldte Calabriába.[278] A görögök friss győzelmüktől eltelve óvatlannak bizonyultak és a szászok kezére jutottak: rengeteget levágtak közülük, az életben maradottakat pedig elfogták, és orrukat lemetszve zavarták haza őket Nova Romába.[279] Calabriában és Apuliában adót csikartak ki a görögöktől, majd győzelmükkel dicsőséget szerezve és az ellenségtől szerzett zsákmánytól roskadozva hazatértek császárukhoz.

---

277 Gunther merseburgi őrgróf (965–976, 979–982) és talán Siegfried hassegaui gróf (10. sz.)
278 969-ben.
279 Konstantinápolyba.

LXXIII. A konstantinápolyi népről

A konstantinápolyi nép pedig értesülve serege vereségéről, felkelt császára[280] ellen, és önnön felesége ármánya és egy áruló katonája cselvetése segítségével meg is gyilkolta őt, helyette pedig az áruló katonát emelte császárrá.[281] A frissen választott uralkodó azonnal szabadon engedte foglyait, és a leányt[282] hatalmas sereggel és fényes ajándékokkal ismét császárunkhoz küldte. A császár azonnal átadta a leányzót fiának,[283] aki pompás menyegzőt ült vele, egész Itáliát, sőt Germániát is megörvendeztetve ezzel. Ugyanakkor, mikor Itáliában ezek történtek, Wilhelmus érsek,[284] e bölcs és nagyeszű, jámbor és közkedvelt ember irányította az atyja által rábízott frank birodalmat.

LXXIV. A császár anyjáról, Mathildáról. Bernhardus és Willehelmus püspökök haláláról

A császár édesanyja, bár külföldi volt, nemes családból származott. Mikor az érsek tudomást szerzett arról, hogy a császár édesanyja, e csodálatosan szent életű, Mathilda nevezetű hölgy betegeskedik, elment hozzá, hogy részt vegyen temetésén, ám amíg nagyanyja halálára várt, önnön halálával megelőzte az asszonyt. Bárhogyan is szeretnénk Mathildát magasztalni, képtelenek vagyunk rá, hiszen tehetségünk erőtlen e nagyszerű asszony erényeinek ecsetelésére. Ki lenne ugyanis képes méltón bemutatni vallásunk iránti fáradhatatlan odaadását? Szobácskáját minden áldott éjjel sokféle és fajta egyházi ének dallama töltötte be. Fülkéje ugyanis a templom közelében állt: itt szokott pihenni egy keveset, ám minden éjjel felkelt, és ellátogatott a templomba, cellájába, annak ajtaja elé, és a templomba vezető útra pedig három csoportban énekeseket és énekesnőket állíttatott, hogy az isteni kegyelmet magasztalják és zengjék. Ő maga eközben a templomban virrasztott és imádkozott, türelmesen várakozva az ünnepélyes misére. Ha pedig tudomására jutott, hogy beteg akad a környéken, meglátogatta, és ellátta a szükséges dolgokkal, de a koldusoknak is segédkezet nyújtott. A zarándokokat, akikből mindig akadt elég, szívélyesen fogadta, senkit néhány kedves szó nélkül el nem eresztett, és szinte senki nem akadt közöttük, akit némi csekély adománnyal vagy szükséges holmival meg ne ajándékozott volna. A vándorokat – akiket már messziről észrevett szobája ablakából – gyakran látta el a legszükségesebbel. És bár mély alázattal éjjel-nappal efféle cselekedeteket gyakorolt, királyi fenségét tökéletesen megőriz-

---

280 II. Niképhorosz Phokasz (963–969).
281 I. János (Joannész Tzimiszkész) (969–976).
282 Theophanu.
283 A későbbi II. Ottónak.
284 Vilmos mainzi érsek.

te közben: amint írva vagyon, „bár királynőként trónolt népe körében, mindig és mindenhol a megszomorítottak vigasza volt". Házi szolgáit és szolgálóit mindenféle mesterségre, sőt írásra is tanítgatta, mivel maga is írástudó volt – a király halála után remekül megtanult ugyanis olvasni. Ha tehát minden erényét fel kívánnám sorolni, kifutnék az időből, és ha Homerus vagy Maro[285] ékesszólásával magasztalhatnám, az sem lenne elegendő számomra. Években, becsületben, jó cselekedetekben és alamizsnálkodásban gazdagon, minden királyi kincsét Isten szolgái, szolgálóleányai és a szegények közt szétosztva, március 14-én tehát visszaadta lelkét Krisztusnak.[286] Ugyanekkor Bernhardus,[287] ez a közvélekedés szerint a maga idején a hivatására legméltóbb pap is végső nyugovóra tért. Reméljük, senki sem vádol azzal, hogy róluk szóbeszédet terjesztünk, mert az igazságot semmiképpen sem kívánjuk elferdíteni. Egy remetétől mindenesetre azt hallottuk, hogy képzeletében vagy a neki kinyilvánított látomásban-e, ki tudja, ám látta, hogy a királyné és az érsek lelkét hatalmas angyalsereg, kimondhatatlan dicsőség közepett emelte a mennyekbe.

LXXV. A császár visszatérte Itáliából, és halála

A császár tehát, értesülve anyja és fia, valamint egyéb vezető állású férfiak haláláról – merthogy Gero, e nagyszerű és nagyhatalmú ember is már korábban elhunyt –, úgy döntött, felhagy a fraxanetusok elleni hadjárattal, és elrendezve ügyeit Itáliában, hazaindul. Az a hír is járta egyébként, hogy számos szász lázongani készül, ám mivel ez csak pletykának bizonyult, említeni sem véljük érdemesnek. Nagy dicsőségtől övezve kivonult tehát Itáliából, ahol foglyul ejtette a longobárd királyt, legyőzte a görögöket és a szaracénokat, majd győzedelmes csapataival Galliába ment, ahonnét Germánián keresztül vonult tovább. A következő húsvétot már a nevezetes Quidilingaburgban[288] ülte meg, ahol sokféle nemzetség sereglett össze nagy tömegben, akik óriási örömmel ünnepelték, hogy fiával együtt hazatért végre. Itt csupán tizenhét napot időzött, majd tovább haladt, hogy az Úr feltámadását Mesburgnál ünnepelje meg. Ám szomorúan kellett áthaladnia e vidéken a kiváló Herimannus herceg halála miatt, aki hihetetlen bölcsességével, igazságosságával és belső s külső államügyekben való éberségével minden halandó szívében örök emléket hagyott. Ezután fogadta az afrikai követeket, akik uralkodónak kijáró tisztelettel és ajándékokkal keresték föl, és megvendégeltette őket. A pünkösd előtti kedden pedig a Miminlevu[289] nevű helyre látogatott. Másnap éjjel szokása szerint még pirkadatkor felkelt ágyából, részt vett az éjjeli és hajnali istentiszteleten. Ezután

285 Vergilius.
286 968-ban.
287 Bernhard halberstadti püspök (924–968).
288 Quedlinburg.
289 Memleben.

egy kicsit pihent még, majd elvégezve a mise szertartását, szokása szerint alamizsnát osztott a koldusoknak, evett egy keveset, majd újra ágyába feküdt. Mikor azonban eljött az ideje, felkelt és vidáman, gondtalanul helyet foglalt az ebédlőasztalnál. Ellátta teendőit, részt vett az esti istentiszteleten is, közvetlenül az evangéliumolvasás után azonban lázasnak és fáradtnak kezdte érezni magát. Mikor ezt a körülötte álló főemberek észrevették, egy székre ültették. Feje a mellére bukott, mintha eszméletét vesztette volna, de még sikerült magához téríteni. Ekkor kérte Isten testének és vérének szentségeit, majd miután magához is vette őket, egyetlen jajszó nélkül, nagy nyugalommal adta át végső leheletét és szentséges hatalmát mindannyiunk Teremtője irgalmának. Ezután hálószobájába vitték, és noha már későre járt, hírül adták halálát a népnek. A nép pedig a hála és a magasztalás szavaival, sűrűn emlegetve őt, olyan uralkodóként emlékezett meg róla, aki atyai jámborsággal uralkodott alattvalói fölött, megszabadította őket elleneiktől, a gőgös ellenségeket, az avarokat, szaracénokat, dánokat, szlávokat fegyverrel gyűrte le, Itáliát leigázta, a szomszéd népek istenségeinek szentélyeit lerombolta, templomokat emelt, szerzetesrendeket alapított és sok egyéb jót is cselekedett. Efféléktől beszélgetve vettek tehát részt az emberek a király temetésén.

LXXVI. Hogyan választotta a nép apja helyébe uralkodóvá a fiát

Mikor már megvirradt – bár már korábban királlyá kenték őt,[290] a szentatya pedig császárrá emelte[291] – a főemberek versengve hódoltak az egyház egyetlen reményének, a császár fiának, majd, amiként már korábban is tették, hűséget fogadtak neki, és fölajánlották szolgálataikat valamennyi ellenségével szemben, katonai esküvel erősítve meg ígéretüket. Az egész nép tehát egyhangúlag választotta uralkodójává, ő pedig atyja holttestét átvitette abba a városba, amelyet egykor az elhunyt császár maga építtetett remekbe, Magathaburgba. Így hunyt tehát el a római császár, a törzsek királya május 7-én, a pünkösd előtti szerdán,[292] számos és dicső emléket hagyva az utókor számára isteni és emberi ügyekben egyaránt.

A harmadik könyv vége

---

290 961-től volt társkirály.
291 967-ben koronázták társcsászárrá.
292 973-ban.

redueri. cui idē hugo tam postea aduersat.
Hoc tēpore Marinus papa . C.xvi. extitit.
Anno d. dcccc.xv. Vngarii alemanniā deuastant.
Hatto archieps ob. cui Heriger successit.
Anno d. dcccc.xvi.
Anno d. dcccc.xvii. Salomon eps captus est.
Ungarii alemanniā totā deuastantes usq;
ad fuldam peruenerunt.
Anno d. dcccc.xviii. Erkenger dux & Berh
tolfus germani frēs decollantur. Basilea
ab ungariis destruitur.
Anno dñi. dcccc.xviiii. Cunrad rex moritur.



I. (Madarász) Henrik képe egy középkori kéziratban (Kaiserchronik)

Tartalom

Az Eötvös Klasszikusok sorozat korábban megjelent kötetei

Torquato Tasso	A megszabadított Jeruzsálem – eposz (Ford.: Tusnády László)
Maro, Publius Vergilius	Aeneis – eposz (Ford.: Kartal Zsuzsa)
Ludovico Ariosto	Szatírák (Ford.: Simon Gyula) (Kétnyelvű kiadvány)
Vasvári Pál	A szerelmes bajnok – vígeposz
Giosue Carducci	Barbár ódák (Ford.: Simon Gyula) (Kétnyelvű kiadvány)
Rajnavölgyi Géza (ford.)	Roland-ének – Ófrancia históriás ének
Dobos Éva (ford.)	Oljantáj – Kecsua verses dráma az inkák idejéből
Simor András (ford.)	A szerelmes és a Halál (Száz régi spanyol románc)
Tőke Ferenc	Históriás énekei
Dante Alighieri	Az új élet (Ford.: Baranyi Ferenc) (Kétnyelvű kiadvány)
Ugo Foscolo	Jacopo Ortis utolsó levelei. Versek. A síremlékek
Eugenio Montale	Naplók – versek (Ford.: Baranyi Ferenc) (Kétnyelvű kiadvány)
Francisco de Quevedo	Száz szonett (Ford.: Simor András) (Kétnyelvű kiadvány)
Giovanni Pascoli	Messzi ünnep. Válogatott versek (Válogatta: Baranyi Ferenc) (Kétnyelvű kiadvány)
Szabics Imre (szerk.)	Trubadúrok és trouvère-ek. Az udvari szerelem költészete
Lőkös Péter (szerk.)	Minnesang. A középkori német világi líra gyöngyszemei
Medgyes Lajos	Eredeti egyházi beszédek (Válogatta: Simor András)
Giacomo Leopardi	Rövid erkölcsi írások (Ford.: Ördögh Éva)
Madarász Imre (szerk.)	Dario Fo, a Nobel-díjas komédiás. Tőle, róla
Cesare Beccaria	A bűnökről és a büntetésekről (Ford.: Madarász Imre)
Đura Jakšić	Versek (Ford.: Csala Károly)
Petőfi Sándor	Poemas (Válogatta: Simor András) (Spanyol nyelvű kiadvány)
Gustavo Adolfo Bécquer	Rímek (Ford.: Simor András) (Kétnyelvű kiadvány)
Alfred de Vigny	A farkas halála (Válog.: Baranyi Ferenc) (Kétnyelvű kiadvány)
Chrétien de Troyes	Az Oroszlános Lovag (Ford.: Vajda András)
José Martí	Szabad versek (Válog.: Simor András) (Kétnyelvű kiadvány)
József Attila	Poesías (Válogatta: Simor András) (Spanyol nyelvű kiadvány)
Marko Marulić	Judit – eposz (Ford.: Lőkös István)
Don Juan Manuel	Lucanor gróf, avagy Lucanor gróf és Patronio példabeszédeinek a gyűjteménye (Ford.: Scholz László)
Giovanni Verga – – Camillo Boito	A lagúnákon (Ford.: Pollmann Teréz) – – Érzelem (Ford.: Somogyi Judit)
Jose Rizal	A felforgatók (Ford.: Dobos Éva)
Baranyi Ferenc (szerk.)	Puskin operái. Antológia (Puskin operaszínpadra alkalmazott műveiből)
Armando Lucifero	Petőfi Sándor Szibériában (Ford.: Hárs Ernő) (Kétnyelvű kiadvány)
Jorge Manrique	Összes versei (Ford.: Simor András) (Kétnyelvű kiadvány)
A. Sz. Puskin	A szökőkutak hűvösében (Vál.: Baranyi Ferenc) (Kétny. kiadv.)
Giacomo Leopardi	Gondolatok (Ford.: Ördögh Éva) (Kétnyelvű kiadvány)
Madarász Imre (szerk.)	A Nagy Háború emlékezete. Az első világháború a magyar és a világirodalomban
Alekszandr Blok	Versek (Ford.: Galgóczy Árpád) (Kétnyelvű kiadvány)
Bertha Csilla (szerk.)	Homeland in the Heights. An Anthology of Post-World War II Hungarian Poetry. Haza a magasban. A II. Világháború utáni magyar költészeti antológia. (Angol nyelvű kiadvány)
Pedro Calderon de la Barca	VIII. Henrik (Ford.: Fábri Péter) (Kétnyelvű kiadvány)
Lope de Vega	A balga dáma (Ford.: Dobos Éva) (Kétnyelvű kiadvány)
Simor András (szerk.)	Spanyol költők tára
Juan Ruiz hitai esperes	Jó szerelem könyve (Ford.: Simor András)
Marie de France	Tizenkét szerelmes rege (Ford.: Rajnavölgyi Géza)
Galgóczy Árpád (ford.)	Ég áldjon, kedvesem. Válogatás a XVIII–XIX. századi orosz költészetből (Kétnyelvű kiadvány)
Hárs Ernő (ford.)	A hűség énekei. Két német kisepikai mű. (Kétnyelvű kiadvány)
C. F. Meyer	Hutten végnapjai
J. W. Goethe	Hermann és Dorothea

Marivaux	A második Váratlan szerelem (Ford.: Fábri Péter) (Kétny. kiadv.)
Maár Judit – – Ádám Anikó (szerk.)	A bűvös kéz. XIX. századi fantasztikus elbeszélések
Pietro Aretino	Beszélgetések, avagy a Hat nap (Ford.: Simon Gyula)
Fray Luis de León	Versek (Ford.: Simor András) (Kétnyelvű kiadvány)
Baranyi Ferenc (ford.)	Új élet, új stílus. Középkori olasz költők művei (Kétny. kiadv.)
Csala Károly (ford.)	Ének Çidről – Középkori spanyol epikus költemény
Galgóczy Árpád (ford.)	A Volga felett. Válogatás a XIX.–XX. századi orosz költészetből (Kétnyelvű kiadvány)
Hárs Ernő (ford.)	Kaleidoszkóp. Válogatott dalszövegfordítások az európai zeneirodalomból
Torquato Tasso	Aminta. Szerelmes versek (Ford.: Tusnády László) (Kétny. k.)
Vittorio Alfieri	Saul. Második Brutus (Ford.: Juhos Lóránt) (Kétny. kiadv.)
Simor András (vál.)	Hispán-amerikai költők tára
Pedro Calderón de la Barca	A világ nagy színháza. A kereszt imádása (Ford.: Fábri Péter) (Kétnyelvű kiadvány)
Ludovico Ariosto	Öt ének (Ford.: Simon Gyula) (Kétnyelvű kiadvány)
Lope de Vega	111 szonett (Ford.: Simor András) (Kétny. kiadv.)
Galgóczy Árpád (ford.)	Magányos Démon. Válogatás Lermontov költészetéből (Kétny. k.)
Giovanni Della Casa	Galateo, avagy a viselkedésről (Ford.: Puskás István) (Kétny. k.)
Angelo Poliziano	Stanzák. Orfeusz története (Ford.: Simon Gyula) (Kétny. kiadv.)
Hárs Ernő	Árnyak a barlang falán II. Válogatott műfordítások
Torquato Tasso	Malpiglio, avagy az udvarról. Beltramo, avagy az udvariasságról (Ford.: Vígh Éva) (Kétnyelvű kiadvány)
Lőkös István (vál.)	Horvát irodalmi antológia
Galgóczy Árpád (ford.)	Szerettem Önt... Válogatás Alekszandr Puskin költészetéből (Kétnyelvű kiadvány)
Eötvös József	Összes versei és novellái
Antal Magdolna (ford.)	Az improvizátor. Vlagyimir Odojevszkij válogatott elbeszélései
Németh Béla (ford.)	A pellai Poszeidipposz (Kétnyelvű kiadvány)
Francisco de Quevedo	Héró és Leandrosz alsóneműben (Ford.: Simor András) (Kétnyelvű kiadvány)
Giosue Carducci	Jambusok és epodoszok. Másféle rímes versek (Ford.: Simon Gyula) (Kétnyelvű kiadvány)
Matteo Maria Boiardo	Orlando szerelemre lobbanása (A szerelmes Orlando) (Ford.: Simon Gyula)
Liszt Ferenc	Csengj halkan, dalom. 87 megzenésített vers két nyelven (Ford.: Hárs Ernő) (Kétnyelvű kiadvány)
Ksaver Šandor Gjalski	Ódon tetők alatt. Elbeszélések (Ford.: Lőkös István)
Lope de Vega	A táncmester (Ford.: Szőnyi Ferenc)
Avilai Szent Teréz	Versek. A lélek kiáltásai Istenhez (Ford.: Dobos Éva) (Kétny. k.)
Alonso de Ercilla	Araukánok könyve I. rész (Ford.: Simor András)
Kőrös Endre (ford.)	Kudrun. Középkori német hősi eposz
Rajnavölgyi Géza (ford.)	A házasélet tizenöt öröme. Szatíra a francia középkorból
José Martí	Egyszerű versek. (Kétnyelvű kiadvány)
Vittorio Alfieri	Versek (Ford.: Simon Gyula) (Kétnyelvű kiadvány)
Alonso de Ercilla	Araukánok könyve II. rész (Ford.: Simor András)
Francesco Petrarca	Diadalmenetek (Ford.: Hárs Ernő) (Kétny. kiadv.)
Marko Marulić	Zsuzsánna. Jeruzsálem városának panasza. Imádság a török ellen (Ford.: Lőkös István)
Lőkös Péter (vál.)	„Jó Dobó miatt sok terekök vesznek". 16–17. századi költők és krónikások az 1552-es egri ostromról
Bajza József	Összes versei és novellái

Kudrun

Középkori német hősi eposz

A vélhetően a 13. század negyedik évtizedében keletkezett *Kudrun* a középkori német epika egyik érdekes alkotása. A középkorban ugyan csekély visszhangra talált, a romantika korában viszont Németországban az egyik legnagyobbra tartott középkori mű volt, népszerűsége időnként még a *Nibelung-ének*ét is felülmúlta. E népszerűség mindenek előtt a romantika középkor-kultuszával magyarázható. Wilhelm Grimm például előadásokat tartott róla a berlini egyetemen és a kor irodalomtörténészei is nagyra becsülték, később viszont a feledés homályába merült.

Az eposz ismeretlen szerzője részben régi germán mondát, részben a mediterráneumban sokfelé ismert történetet dolgozott fel, de merített más középkori német epikus művekből is (például a *Nibelung-ének*ből vagy Wolfram von Eschenbach *Parzival*jából) és – vélhetően közvetve – az ókori illetve az arab irodalomból is.

Kőrös Endre, a pápai református gimnázium tanára, később az ottani református tanítóképző igazgatója, a múlt század elején magyarra fordította a művet, a fordításról Babits Mihály méltató hangon írt a *Nyugat* hasábjain. Kőrös Endre 1910-ben megjelent fordításának azóta nem volt új kiadása. A szöveget gondozta és az utószót írta: *Lőkös Péter*.

Minnesang

A középkori német világi líra gyöngyszemei

Hiánypótló könyvet tart kezében az olvasó. A középkori német udvari líra ugyanis – sajnálatos módon – mind a műfordítás, mind a könyvkiadás tekintetében elhanyagolt. Pedig a minnesang a régi német irodalom és az egész európai líra egyik igen fontos fejezete. 1935-ben Balogh Károly szerkesztésében jelent meg egy válogatás *Lovagköltők, Dalok a Minnesang virágkorából* címmel. Ez az antológia – amellett, hogy a minnesang-költészetnek csak egy meglehetősen szűk keresztmetszetét adja – ma már hozzáférhetetlen, s az átültetések egy része mára már elavultnak tekinthető. Az 1960-ban kiadott *Énekelj aranymadár* című gyűjtemény a középkori német udvari lírát és epikát főképp kortárs költők tolmácsolásában mutatja be. Ez a kiadás, amelyet Lator László válogatott, ma is jól használható, azonban a szélesebb olvasóközönség számára gyakorlatilag ez is hozzáférhetetlen. Ugyanez vonatkozik az 1961-ben megjelent Walther von der Vogelweide válogatott verseit tartalmazó kötetre is (szerk.: Keresztury Dezső).

A középkori német világi líra gyöngyszemei című antológia megszerkesztésének és közreadásának elsődleges szándéka a minnesang-költészet egy szélesebb spektrumának bemutatása. A válogatás elsősorban korábban már megjelent műfordításokra épül, de tartalmaz jó néhány olyan átköltést is, amelyek itt jelennek meg először. E fordítások két fiatal műfordító, Győrei Zsolt és Mohácsi Árpád munkái.

Az antológiát haszonnal forgathatják tanárok, egyetemisták éppúgy, mint a költészet, az irodalom iránt érdeklődő olvasók. A kötetet válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: *Lőkös Péter*.

Marko Marulić: Zsuzsánna
Jeruzsálem városának panasza
Imádság a török ellen

Marko Marulić három kisepikai művének magyar fordítását örömmel nyújtja át az olvasónak a kiadó és a fordító. Az 1450-ben született, már életében nemzetközi hírű és rangú moválteológus, de a „horvát irodalom atyjaként" is aposztrofált Marko Marulić remekművét, a *Judit* c. eposzt, ugyanezen sorozatban, 1999-ben adtuk közre. Most a szintén bibliai tárgyú *Zsuzsánna* s két marulići *antiturcica* gazdagítja a magyarországi *marulológiát*. A bibliai Zsuzsanna asszony történetét elbeszélő poéma igazság és hamisság küzdelmének költeménye, erkölcsi parabola, a házastársi hűség, a morális állhatatosság, a becsület példázata. A Jeruzsálem veszéséről szóló panaszének *(Jeruzsálem városának panasza)* s a törökellenes fohász *(Imádság a török ellen)* a 16. századi Európát s a horvát nemzetet egyaránt fenyegető törökveszély világgá kiáltása. A *Zsuzsánna* – a Judit-eposzhoz hasonlóan – a magyar históriás énekköltészettel sokban rokon alkotás, tematikai párhuzamait több énekszerzőnknél megleljük, de az *antiturcica* fogalmával illethető *panaszének* s az *Imádság* is a Tinódi, Sztárai Mihály és mások törökellenes énekeit juttatja eszünkbe. Az *Imádság* megrázó látlelet a 15–16. századi török invázió szörnyűségeiről, a jeruzsálemi panaszének a pápát a szent város felszabadítását célzó keresztes hadjárat szervezésére felszólító költemény – egyben a művelt Európa török hódítással szembeni közömbösségének, tétovaságának egykorú kritikája. A műveket fordította, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket készítette: *Lőkös István.*

Tőke Ferenc históriás énekei
Spira doktor hitehagyása
Szigeti győzedelem

Élt a XVI. század közepén Alsólindván (ma Lendava/Lendva Szlovéniában) egy magyar költő, *Tőke Ferenc*, akinek két magyar éneke alapján Tinódi Sebestyén mellett volna a helye irodalmi emlékezetünkben, ám az irodalomtörténész szakmán túl még a nevét is kevesen ismerik.

Harcos protestáns volt, aki hitét meg is tartotta. Egyik éneke Spira Ferenc doktor hitehagyásáról és azt követő bűnhődéséről szól; Bornemisza Péter őrizte meg számunkra Énekeskönyvében.

Másik éneke Szigetvár 1556-os győztes várvédelmét örökítette meg, azt a győzedelmet, amelyre jóformán a feledés fátyla borul. Vajon miért?

Művei önálló kötetben még sohasem jelentek meg, hiteles szövegeinek ez az első teljes kiadása. A bevezető tanulmányt *Tőkei Ferenc* írta. A függelék három latin nyelvű siratóját *Szepes Erika* fordította.

„Jó Dobó miatt sok terekök vesznek”
16–17. századi költők és krónikások az 1552-es egri ostromról

Magyarország 16. századi történelmének egyik legjelentősebb és máig egyik leghíresebb eseménye az egri vár 1552-es megvédése. Az ostrom Tinódi Sebestyéntől napjainkig számos magyar költőt és írót ihletett meg. A mai olvasók előtt Tinódi, Vörösmarty Mihály és Gárdonyi Géza ostromot feldolgozó művei a legismertebbek. De a várostromot sok más magyarországi és erdélyi költő, illetve történetíró is megörökítette magyar, latin vagy német nyelven. Sőt nemcsak a magyarországi szerzőket érdekelte e téma, hanem számos olasz, német, francia, török krónikás is beszámol róla.

Könyvünk a 16–17. századi ostromleírásokból ad válogatást. A könyv nemcsak azért hiánypótló, mert ilyen jellegű válogatás eddig még nem jelent meg, hanem azért is, mert az ismertebb ostromleírások (Tinódi Sebestyén, Forgách Ferenc, Istvánffy Miklós) mellett több olyan idegen nyelvű szöveg fordítása is olvasható, amelyek vagy ma már nehezen hozzáférhető kiadásokban láttak napvilágot (Christian Schesäus, Dzselalzáde Musztafa), vagy eddig egyáltalán nem voltak hozzáférhetők magyar nyelven (Csabai Mátyás, Ascanio Centorio, Johannes Michael Brutus vagy Mathias Miles ostromleírása). Minden egyes szöveghez rövid bevezető tartozik, amely a szerző életéről, a mű keletkezésének körülményeiről, illetve a műről ad információkat, különös tekintettel az egri ostromleírásra. A szövegek könnyebb megértését pedig lábjegyzetek segítik. A könyvet haszonnal forgathatja minden a magyar történelem iránt érdeklődő olvasó.

A kötet összeállítója *Lőkös Péter* az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát. Fő kutatási területe a régi német irodalom, illetve a kora újkori német–magyar irodalmi, művelődéstörténeti kapcsolatok. Magyarra fordított több 16. századi erdélyi szász krónikát. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Germanisztikai Intézetének docense.

A hűség énekei. Két német kisepikai mű
Conrad Ferdinand Meyer: Hutten végnapjai
Johann Wolfgang Goethe: Hermann és Dorothea

A *Hutten végnapjai* és a *Hermann és Dorothea* két különböző korban játszódó, más-más időben és versformában íródott epikai mű, melynek egyvalami képezi közös nevezőjét: a hűség. Mégpedig a lovagi és a polgári hűség. Az előbbi önpusztító, az utóbbi építő jellegű. Ulrik von Hutten az eredeti krisztusi tanításhoz és népéhez való hűségében nemcsak családjával, de a pápával és a császárral is összeütközésbe kerül, és férfikora delén, mindenkitől elhagyatva, nyomorultul elpusztul. A Hermann és Dorothea köznapi hősei viszont a világfelforgató francia forradalom árnyékában is elég erősek és szívósak ahhoz, hogy verejtékes munkával kivívott polgári biztonságukat átmentsék a jövőbe. A két hűség mégis nemcsak kiegészíti, de feltételezi is egymást. A reformáció gondolatfelszabadító, hitvalló bátorsága nélkül soha nem jöhetett volna létre az a modern polgári társadalom, melyet Goethe még kialakulásának kezdeti állapotában olyan meggyőző szemléletességgel és finom iróniával fűszerezett tagadhatatlan rokonszenvvel állított elénk. Mindkét művet *Hárs Ernő* ültette át magyarra. (Kétnyelvű kiadvány)

Trubadúrok és trouvère-ek

Az udvari szerelem költészete

Az európai szerelmi líra megteremtői a trubadúrok voltak. Rendkívül fejlett és gazdag formavilágú költészetük a 11–13. században virágzott. Provence-ban és Aquitániában, de korán átterjedt Katalóniába, Észak-Itáliába és Észak-Franciaországba is. Költészetük hallatlan népszerűsége és társadalmi elismertsége az udvari-lovagi szellemiség és kultúra egyetemes térhódításának, valamint az egységes okszitán költői nyelv általános használatának volt köszönhető. Egy eredendően újszerű és kifinomult szerelemkoncepció, a *fin'amor* ihletésére a trubadúrok hölgyük, a *domna* idealizált személyében a tökéletes szépség és jóság eszményét magasztalták, s szakítva az antik szerelmi költészet nyíltan erotikus hagyományaival, a bensőséges *„lelki szerelmet"* énekelték meg kiemelkedő formai gazdagságról és verselési invencióról tanúskodó költeményeikben.

A 12. század derekától az észak-franciaországi vándorköltők, a trovuère-ek újabb műfajokkal és formai-verselési megoldásokkal gazdagították a középkor szerelmi líráját. Jóllehet trubadúrelődeik gondolati és tematikai eredetiségét nem tudták felülmúlni, szerelmi költészetük mindmáig valós és maradandó költői értékeket képvisel. A 12–14. századi észak-francia költők méltó előfutárai voltak a későbbi századok francia lírikusainak, s a romantika és a szimbolizmus költői közül többen tőlük merítettek ihletet modern érzésviláguk kifejezéséhez.

A provanszál trubadúrok és a francia trouvère-ek verseit az eddigi legteljesebb válogatásban, a legkiválóbb magyar költők és műfordítók ihletett tolmácsolásában olvashatja a középkor szerelmi költészete iránt érdeklődő olvasó. A válogatást, az előszót és a jegyzeteket *Szabits Imre*, az ELTE Francia Tanszékének professzora, a középkori francia és provanszál irodalom elismert kutatója készítette.

Ének Çidről. Középkori spanyol epikus költemény

Az *Ének Çidről* a spanyol nyelvű irodalom első fennmaradt nagyívű, verses-epikus alkotása. Középkori gestaének: egy igazi hős, kora és hazája kimagasló hadvezére, a Çidnek nevezett bivari Rodrigo Diaz történetét beszéli-meséli el. Hajdanán alighanem hangszeres kísérettel történt előadásra írta ismeretlen szerzője: dallamosan deklamálni, recitálni képzelendő el ma is, nem pusztán szemgyönyörködtetőnek szánták verssorait, primitív rímeit (semmiképp sem a mai – s kiváltképp nem a mai magyar – poétikai kánonok szerint való asszonáncait). Minden kezdet kezdetleges: az *Ének Çidről* költőisége is az. És épp ezáltal lenyűgöző. Nagy erejű, zengő verssorok látszólag szabálytalan, ám valójában a – hangzó valóságukban bár nem ismert, de zenei elvükben mindenképp fölfogható és azonosítható – dallamívek rendező ereje s a hozzájuk tartozó szünetek és hangsúlyok által szigorú költői rendbe fogalmazott sorozataiból áll ez a költemény.

Az *Ének Çidről*: alig-mese, majdnem-történelem. Az izzadságos élethez, a megtörtént eseményekhez való közelségével, a kitapintható emberi érdekek és szükségletek igencsak kevéssé idealizált és ideologizált, magyarán nemigen leplezett bemutatásával szinte páratlan a középkori hősénekek között. Különbözik ebben francia mintáitól is, miközben a műfaj alapelveinek költői meg-valósításában melléjük sorakozik.

A világirodalom egyik nélkülözhetetlen alapműve az *Ének Çidről* a kerek műveltségre törekvők számára. Most első ízben jut el teljes terjedelmében a magyar olvasókhoz *Csala Károly*nak az eredetihez tartalmilag és formailag egyaránt a lehető leginkább ragaszkodó fordításában, szükséges bevezetőjével, eligazító jegyzeteivel.

Roland-ének

Ófrancia históriás ének egy oxfordi kéziratból

A francia irodalom születését egy remekmű jelzi, a *Roland-ének*. Ma ismert formáját valamikor a 11–12. században nyerte el, régebbi eseményt elevenítve meg: Nagy Károly hispániai hadjáratát. A francia nemzeti eposz Roland, Olivér és a többi frank hős haditetteiről szól, önfeláldozó küzdelmükről, amelyet a szaracén túlerő ellen vívnak, Ganelon gróf árulásáról, a császár bosszújáról, kereszténység és pogányság élet-halál küzdelméről. Az emberfeletti hősiesség lenyűgöző példái mellett a legmélyebb emberi érzések szólalnak meg a költeményben: a hit, a hűség és a barátság, a bajtárs halála feletti fájdalom és a gonoszság gyűlölete. Egy rég elmúlt világ gondolkodása, magatartása tárul elénk a *Roland-ének*ben, a lovagvilág még őszinte, romlatlan eszményei mozgatják a szereplőket. Valamikor egész Európában elterjesztették az énekmondók ezt a hősköltemenyt, Roland alakja legendássá vált, számos későbbi költőt is megihletett. A világ eposzirodalmában ma is a legnagyobbak között tartjuk számon.

A magyar olvasóhoz nem jutott el a teljes *Roland-ének*, a régi fordítások hozzáférhetetlenek. A világirodalomnak azok közé a remekművei közé tartozik, amelyekről mindenki tud, de senki sem olvasta. Jelen kötetünk most ezen kíván segíteni.

Rajnavölgyi Géza fordítása a lehető leghívebben igyekszik közvetíteni a mű hangulatát, érzés- és gondolatvilágát. Ugyanakkor megkísérli a művet közel hozni a mai magyar olvasóhoz. Az irodalomkedvelő diák éppúgy kezébe veheti, mint a műveltségét mélyíteni kívánó, irodalom és történelem iránt érdeklődő, idősebb olvasó. Nemcsak egy régi kor dokumentumát fogja megtalálni, hanem fordulatos meseszövésű, helyenként drámai feszültségű, másutt lírába hajló költeményt olvashat végig.

Németh Béla: A pellai Poszeidipposz epigrammái

A Pellában született Poszeidipposz (kb. 310–240 Kr. e.) egyike volt a hellénisztikus görög költészet legnagyobb epigramma- ill. elégiaíróinak. Az ókor modern kutatásában ritkán fordul elő olyan szenzációs lelet, mint az az 1992-ben ismertté vált papirusztekercs, melyet mai lelőhelyéről Milánói Papirusz-ként emlegetünk. A Ptolemaioszok Alexandriájában alkotó költő ciklusokra osztott gyűjteményes verstekercsét másodlagosan múmiadíszként használták fel; mintegy 600 verssort és kb. 112 önálló darabot tartalmaz. Hihetetlenül színes és szemléletes képet ad az akkori világról. A drágakövekről szóló ciklus költői mesterművekkel jeleskedhet, a sírversek, a hajótöröttekről szóló epigrammák az emberi együttérzés szép tanúságai. Ma is érdekes sporttörténeti szempontból a lóversenyekről szóló ciklus. Magáért beszél a régebbi görög irodalom felhasználása.

Az új lelet felhívta a figyelmet a korábban ismeretessé vált darabokra is. Az olvasó most a teljes Poszeidipposzt kapja görögül és magyar műfordításban, alapvető magyarázatokkal. *Németh Béla*, a nyelvtudomány kandidátusa szánt erre a munkára néhány évet, s ajánlja a jóindulatú olvasó figyelmébe.

Marko Marulić: Judit

Marko Marulić 1501. április 22-én fejezte be a bibliai hősnőről, Juditról szóló eposzát, amely háromnegyed évszázaddal Tasso előtt, s jóval megelőzve Ariostót is, nemzeti (horvát) nyelven reprezentálta a vergiliusi műformát. Nem irodalmi előzmények nélkül: a Judit-eposz megírása idején a *litteratura croatica* már fejlett petrarkista költészettel büszkélkedhet, s középkori irodalmi tradícióit is értékálló művek őrzik. A Juditról szóló eposz megjelenésére igaz, csak két évtized elmúltával kerül sor, ám akkor, 1521-ben, páratlan sikert arat: 1522–23-ban Velencében közreadják második és harmadik kiadását is. A siker titka: az eposz tárgyának tragikus időszerűsége. A Judit-eposz valójában arról szól, hogy egy kicsiny, de erkölcsileg erős közösség, nép Isten segítségével mindenkor képes megvédeni magát a számbeli fölényben lévő, erkölcsileg viszont kétes ellenséggel szemben. Fél évtizeddel a mohácsi csatavesztés előtt (amit majd a horvátok is nemzeti tragédiaként élnek meg) Dalmácia tájain és városaiban már eleven valóság a török veszély, így érthető a parabolisztikus bibliai történet költői feldolgozásának sikere. A bonyolult ritmikájú, archaikus nyelvezetű mű lefordítása fölöttébb nehéz feladat. Teljes idegen nyelvű átköltésére – a formavilág megtartásával – ismereteink szerint ez az első kísérlet. Az ún. kétszer rímelő izoszillabikus tizenkettős sorokat a magyar költészet nem használta, nyelvezete pedig ma már a horvát ajkú olvasónak is gyakran nyelvi rejtvény. A mű magyar fordítója a XVI–XVII. századi magyar líra és epika nyelvi és poétikai hagyományaira építve közvetíti Marulić művét magyar nyelven, amely mű – ha áttételesen is – a magyar Zrinyi-eposz, *a Szigeti veszedelem* egyik horvát epikai előzménye volt. *Lőkös István*, a kroatisztikai munkássága elismeréseként *Davidias-díjjal* kitüntetett fordító és az Eötvös József Könyvkiadó a *Judit* átköltésével és kiadásával Marulić 550. születési évfordulója és az eposz megírásának fél évezredes jubileuma alkalmából adózott az európai hírű moralteológus és három nyelven: latinul, horvátul és olaszul alkotó horvát költő emlékének.

Ecsedy Ildikó: A kínai történelem rejtelmei

Ez a néhány tanulmány, amely a régi kínai történelem és kultúra különféle problémáit hivatott megvilágítani, egyetemi hallgatóknak készült eredetileg; a régi Kínával való megismerkedéshez, más-más célra született írások gyűjteménye volt. Most azért fűzhetők egyetlen könyvvé, mert az írásbeliség különböző kínai formáit egyaránt a társadalomtörténet forrásaiként igyekeztek kiaknázni; az itt közölt két tanulmány íróját pedig, a magyar származású nagy francia sinológust, Etienne Balázst (Balázs Istvánt) a szerző nemcsak mesterének tekintette, hanem művei az itt közölt tanulmányok és a hozzájuk vezető kutatás kiindulópontjai is.

Közben a régi Kína legfőbb szövetségeséről és ellenségéről, a nomád hadseregről is szó esik, és életformájuk Kína szomszédságában kialakult változásairól. Erről szól könyvünk néhány utolsó fejezete.

Alonso de Ercilla
Araukánok könyve I–III. kötet
(Fordította: Simor András)

Alonso de Ercilla (1533–1594) spanyol költő, baszk nemesi család sarja. Fiatalon kiváló irodalmi műveltséget szerzett. Bejárta Európa számos országát, majd 1554-ben Amerikába ment és részt vett a spanyol hódítók és az indián őslakosság közti összecsapásokban. 1652-ben visszatért Spanyolországba és II. Fülöp király megbízottjaként hazájában és külföldön teljesített szolgálatot. 1578-tól Madridban élt és a kortárs vezető költők munkáit rendezte sajtó alá.

Fő műve az első Amerikáról szóló eposz, a *La Araucana* (Araukánok könyve), amely három kötetben jelent meg. A spanyol hódítók ellen hősiesen harcoló araukán népet nemes ellenfélként mutatja be. Ez a mű az önálló latin-amerikai irodalom elindítója, a chilei nép nemzeti eposza.

Az első rész 15 énekből áll és a spanyol-indián harcok közepette, tábortűz mellett íródott. Bemutatja a chilei tájat, a bennszülöttek szokásait, majd az araukán fővezért, *Caupolicán*-t jellemzi. A második rész szintén 15 ének, a harmadik pedig 7 ének terjedelmű, ezekben elsősorban harci események és az araukánok fokozatos visszavonulása jelenik meg. A főhős életét haláláig követi. A mű főhőse valójában az araukán nép. Az eposz közel áll a korabeli krónikákhoz, azokból is merített, valamint a reneszász olasz eposzokból és az antik hagyományokból. Vitathatatlan történeti jellege, de emellett számos idealizáló vonást tartalmaz. Különösen a Spanyolországban készült második és harmadik részben fordulnak elő terjedelmes mitológiai kitérők, vagy a világ más tájain lejátszódó fontos események bemutatása. A díszítő jelzők és a mesterkélt szókapcsolatok bősége barokkos vonást mutat. Fő értékei az elbeszélés drámaisága és a kiváló jellemábrázolás. Első teljes magyar fordítása három kötetben jelent meg.

Vergilius
Aeneis

Publius Vergilius Maro (i. e. 71/70 – 19) római költő, az augustusi aranykor irodalmának egyik legkiemelkedőbb alakja.

Első kötete a *Bucolica*, más címen *Eclogae*, vagyis „pásztori költemények" vagy „válogatott darabok". Ebben a körülbelül 42 és 38 között írott tíz pásztoridilljét gyűjtötte össze. Második nagy műve a *Georgica*, vagyis a földművelésről szóló tanköltemény. Jó része 30 körül készült el. Főművén az *Aeneis*-en tizenegy évig dolgozott. Mivel befejezetlennek tartotta meg akarta semmisíteni, de Augustus ezt megakadályozta, és az eposz egy-két ponton befejezetlenül, két barátja gondozásában megjelent.

A homéroszi mintára készült hatalmas eposz, Róma hőskölteménye, 12 énekből áll. Témája a trójai Aeneasnak – az eposzban a gens Iulia, Augustus nemzetsége mitikus ősének – mondai honfoglalása. A szerző művét több szempont szerint osztotta fel. Egyrészt két nagy félre választható szét a költemény: az első hat ének a bolyongásokról („római *Odüsszeia*"), a második hat ének pedig a harcokról szól („római *Iliász*").

Másrészt a költő a páros és páratlan énekek között is olyan ritmusváltakozást hozott létre, amelyek átszövik az egész művet. A páratlan számú énekekben mindig a háttérben marad a főhős, Aeneas, ezzel szemben a páros számú énekek pedig erősen Aeneas-centrikusak. A mű belső összetartozását hármas tagolása adja meg. A három osztáslehetőség így együttesen kiegyensúlyozottá teszi a művet.

A mű tartós örökségként maradt az utókorra (Eliot, Szent Ágoston, Dante, Tasso, Zrínyi, Vörösmarty, Arany János stb.). Tizenhárom szemelvényes és nyolc teljes fordítás után (Baróti Szabó Dávid, Csengery János, Lakatos István stb.) *Kartal Zsuzsa* hozta létre a kilencediket, írt személyes hangú bevezetőt és állította össze a névmutatót. A kísérő tanulmány *Szörényi László* munkája.